

STANISLAVA KUČEROVÁ O HODNOTÁCH

**SOUBOR ESEJŮ O MINULOSTI
A SOUČASNOSTI**

Medias res

Stanislava Kučerová – O hodnotách

Soubor esejů o minulosti a současnosti

Recenzent: doc. Mgr. Petr Žantovský, Ph.D.

Autor předmluvy: Jan Poláček

Vydává: Medias res – spolek pro vědu a vzdělávání v roce 2019
jako svou 20. publikaci.

1. vydání 2019

© Medias res 2019

www.mediasres.cz

email: mediasres@email.cz

ISBN 978-80-87957-19-6

Obsah

Čestný národ dá přednost pravdě (Laudatio na S.Kučerovou)...	4
Svoboda.....	8
Evropská unie není cíl, ale prostředek.....	12
Evropa je víc než Evropská unie.....	18
Okno do budoucnosti Evropy.....	47
Pravdy a lži českých dějin.....	61
Kontinuita kulturních hodnot.....	78
Český jazyk v habsburské monarchii.....	86
Mistr Alois Jirásek a historické národní tradice.....	91
Chrám i tvrz.....	96
Knihy v zemi Sprejerů a Harpyjí.....	108
Rolníci – stav, který odchází do dějin.....	120
100 let života od vzniku Československa.....	150
Místo doslovu: Petr Žantovský - O hodnotách.....	189
Ediční poznámka.....	192

JAN POLÁČEK - **Čestný národ dá přednost pravdě**

Laudatio na Stanislavu Kučerovou

V polovině 20. let byla v českých zemích nadprodukce vysokoškoláků, a tak vítr zavál jednu mladou rodinu až do slovenského Hlohovce. Až tady bylo volné místo středoškolského učitele. Dcera Stanislava se jim tu narodila 31. října 1927. Po třech letech ale povážskou nížinu opustili, prý kvůli angínám dcery. Skutečným důvodem bylo spíše zklamání z protičeských nálad na Slovensku, když se z kazatelny dozvěděli, že nemají vycházet po 18. hodině, že se neručí za jejich bezpečnost. Rodina se usadila v Machově, městečku v českém pohraničí. Od r. 1933 se začalo mezi Čechy a českými Němci vzrůstat nepřátelství, vydatně živené zvenčí. Prý chtějí zpátky do Říše, a s naším územím. Došlo k prvním incidentům, až jim finanční stráž doporučila se odstěhovat. Ocitli se v Náchodě. Platy učitelů byly nízké, a tak Stanislava vzala za své heslo rodičů – musíme šetřit. Hlady netrpěla, ale když o školní přestávce skromně svačila, zjistila, že některé děti nemají ani na ten její rohlík s občasným kouskem salámu, zatímco jiné děti naopak měly k jídlu, co hrdlo ráčí. Jedna spolužačka při hodině tělocviku omdlela z hladu, otec byl nezaměstnaný a ona několik dní nejedla...

Děti byly v mladé Československé republice vychovávány k přirozenému vlastenectví, k ideálům humanity a demokracie, k úctě a lásce k národu, jeho historii a kultuře. Hodně se četlo, knihy se dostávaly za odměnu ve škole i doma. Ctění byli autoři jako Erben, Vrchlický, Čech, Neruda, Sládek, Bezruč, Wolker, Šrámek či Němcová. I Stanislava se vždy těšila z těchto dárců, navíc pan učitel nosil svým žákům z knihovny spousty knížek. Při jejich čtení prožívala rozechvěle chvíle poznání a krásy.

Když v r. 1937 zemřel prezident T. G. Masaryk, stála i ona mezi lidmi z Hradce a okolí, shromážděnými na náměstí u jeho sochy, a poslouchala

projev Edvarda Beneše. Končil slovy: „Prezidente Masaryku, odkazu, který jste vložil do našich rukou, věrni zůstaneme!“, za všeobecného dojetí shromážděných občanů. Stanislava položila tři růžičky s trikolórou a s černým flórem k pomníku mezi hory jiných květin a tiše, spíš jen pro sebe, zašeptala: „Já taky zůstanu věrná!“

Koncem září 1938 ale přišel do třídy starý pan učitel a rozplakal se s tím, že nacistické Německo obsazuje naše pohraničí. To byl ovšem jen počátek temného období našich dějin. Přišel 15. březen 1939. Pamatuje si, jaký to byl nevlídný a studený den, záblo a zalézalo za nehty. Ulicemi Hradce se od rána valily jednotky Wehrmachtu, zdálo se, že konce nemají. Šla z nich hrůza. Německými okupanty byl zřízen Protektorat Böhmen und Mähren, a s ním přišly popravy vlastenců, sokolů, legionářů, komunistů, Židů, spisovatelů. Další mizeli v koncentračních táborech a věznicích. Sama okusila germanizaci školství, kdy výuka dějepisu byla zrušena a zeměpis omezen jen na území Velkoněmecké říše. Bylo zavedeno povinné zatemnění všech domů, zákaz tanečních zábav. Nákup potravin, oděvů a obuvi byl na skromné příděly. Povzbuzení přišlo třeba z pietně zfilmované Babičky Boženy Němcové. Lidé stáli fronty, aby film zhlédli. V něm babička v závěru připomíná, že českou zem mají děti milovat jako svou matku, nade všecko. Barunka jí odpovídá: „Já na to nikdy nezapomenu, babičko.“ Při odchodu z kina Stanislavě hořely tváře dojetím a odhodláním milovaný odkaz věrnosti nést v srdci dál.

Konečně přišel toužebně očekávaný den osvobození, 9. květen roku 1945, kdy stála mezi lidmi v Hradci, radostně vítajícími unavené a zaprášené vojáky Rudé armády, kteří nám na svých tancích přinesli svobodu. Po maturitě v r. 1947 se nechává zapsat ke studiu filozofie a dějin světových literatur na filozofické fakultě v Praze.

Únorem 1948 byl vývoj republiky nasměřován k budování socialismu dle sovětského vzoru. S vysokoškolským souborem o prázdninách jezdí po

libereckém kraji s Aristofanovým Mírem. A zahraje si tu s nimi i budoucí spisovatel Jiří Stano. Ve společnosti se uplatňuje třídní přístup, před kádrovací komisí neobstojí ani předváleční marxisté. Z katedry jsou vyhošťováni studenti i profesori, obvinění z buržoazního objektivismu. Rozběhnou se soudní procesy s vysoce postavenými členy KSČ. Stanislava z rádia slyší jejich přiznání, jak sami sebe obviňují.

Přemnohé se tak podílí na formování její duše, na zrání jejích názorů. V republice došlo jak k růstu životní úrovně, tak ale i ke škodám morálním. Idejemi a jejich prosazováním se často maskoval nelítostný boj o moc. Poučnorový režim ale zbavil mnoho lidí chudoby. Stanislava nezapomíná na hrozné podmínky dřívějšího života zemědělských dělníků a deputátníků, jejich obydlí, komůrky holých stěn, s pár kousky prkenného nábytku, s vchodem přes maštal či chlív, všude plno much a zápachu...

V r. 1948 byla katedra literatury zavřena, a tak pokračovala ve filozofii a sociologii, a z těchto oborů získala v r. 1952 doktorát. Po šestém semestru na FF UK se po obvinění z buržoazního individualismu asistentkou na fakultě se raději se v r. 1950 na celostátní výzvu přihlásila jako učitelka do pohraničí, kde působila sedm let. Při zaměstnání pokračovala ve studiu na Vysoké škole pedagogické v Praze, kterou zakončila v roce 1958 státní zkouškou z psychologie, pedagogiky a logiky. Od r. 1960 vyučovala pedagogiku na Univerzitě Palackého v Olomouci a potom od r. 1969 na Univerzitě J. E. Purkyně v Brně. V Olomouci se aktivně podílela na obrodném procesu v pedagogice, založila časopis *Pedagogická orientace*, nezávisle na oficiální ideologii napsala habilitační spis a řadu skript.

Za normalizace byla perzekuována a o zaměstnání na počátku 70. let přišla. Půl roku nemohla práci najít. Poté dojížděla za živobytím sedm let z Brna do Bratislavy, pak od r. 1975 působila v národním podniku Psychodiagnostické a didaktické testy. Než odešla v roce 1982 do důchodu, dva roky pracovala ve Výzkumném ústavu kultury.

Po převratu v roce 1989 se krátce vrátila na Pedagogickou fakultu Masarykovy univerzity, v r. 1990 se stala její první polistopadovou děkankou. A v r. 1993 byla jmenována profesorkou pedagogiky. Když v tom samém roce zvítězí iredentistické tendence a dojde k rozpadu Československa na dva samostatné malé státy, těžce to nese. V r. 1994 odchází do důchodu již natrvalo.

Ale ani potom nepřestává být svému oboru v duchu národních tradic prospěšná. I nadále chová ve svém srdci přesvědčení, že Masarykovy ideály československého národa, demokracie a humanity neztratily svůj význam. Její vlastenecká publicistika, kterou otiskujeme v Lípě a v LUKu, a je také obsažena v několika sbornících, věnovaných vzniku a historii Československa, odráží památná slova Edvarda Beneše: „Věrní zůstaneme.“ A doplňuje to jeho idejemi socializující demokracie. Vidí, že dnešku chybí projekt opravdového humanismu, rovnosti a solidarity. Vítězí egoismus a sobectví. Je ale jako pedagožka a historička přesvědčena, že čestný člověk, stejně jako čestný národ, dá přednost pravdě a nezávislosti před sluhovskou zaprodaností, byť i dobře placenou.

Naše národní tradice a hodnoty Masarykova Československa mluví pro to, abychom nepřestali věřit s Komenským, že „po přejití vichřic Božího hněvu vláda věcí Tvých zase se k Tobě navrátí, ó lide český“.

Připomíná slova Svatoplukova, kterými se roku 894 loučil navždy se svými syny:

„Zůstanete-li v lásce a svornosti, nepřátelé vás nikdy nepřemohou. Budete-li se však svářit a říši rozdělíte, budete od nepřátel potřeni a moc vaše bude zlomena.“

Stanislava Kučerová věří, že jednou nastane situace, kdy to, co nás spojuje, bude silnější než to, co nás dosud rozděluje.

Svoboda

Slovo svoboda patří v naší kultuře k těm, která vyslovujeme s úctou. Je to slovo symbol, slovo ideál, slovo heslo, slovo program. Ztělesňuje patos tisíciletého boje člověka proti násilí a útlaku všeho druhu. Být svoboden, to znamená nebýt otrokem, nebýt nevolníkem, nebýt poddaným, nebýt sluhou.

Za protektorátu jsem si jako žačka národní školy tajně četla divadelní hru, kterou jsem našla v úkrytu na dně tatínkovy knihovny. Jmenovala se „Princezna Svoboda“. Divadelní postavy tam předváděly, jak byla princezna osvobozena z pout, úkladů a násilí velkých i malých držitelů utlačitelské moci staré, černožluté monarchie. Byla to vlastně pohádka o vzniku naší První republiky. Prožívala jsem silně ideály té hry i pocit štěstí, že svobody vlasti a národa bylo dosaženo. Bohužel, nakrátko. Vždyť už tu byl „Mnichov“ a protektorát a my jsme svobodu a samostatnost opět ztratili.

Z nacistické nadvlády, která ohrožovala samu existenci našeho národa, jsme se vymanili r.1945. Ale euforie z osvobození netrvala dlouho. Během prvních let budování socialismu jsme se nečekaně octli v režimu, silně omezujícím lidská práva a svobody. Bylo tehdy nemožné zveřejňovat své přesvědčení, pokud se neshodovalo s hlásanou propagandou. Autoritativní režim řídil stát, společnost i jedince psanými i nepsanými příkazy a zákazy, všechno se dalo z vůle „strany a vlády“.

S antidemokratickým režimem skoncoval 17. listopad 1989. Od té doby se honosíme údajnou svobodou. Co máme na mysli, když o ní dnes mluvíme?

Nejdříve letmý pohled do dějin naší civilizace: Římské legie přinášely na svých kopích barbarům vyšší a kulturnější způsob života. Křižáci na svých výpravách šířili svými meči mezi pohany křesťanství. Novodobí podnikatelé poučili svými děly divochy o tom, co je pokrok. Dnešní dobrodinci lidstva šíří světem za pomoci nejrozvinutější vojenské techniky demokracii a lidská práva.

Program naší transformace po r. 1989 je zaklíněn do nepřehledných procesů, které probíhaly nejen v Evropě, ale na celém světě. Nebylo to dílo k osvobození národa a v jeho zájmu. Bylo to dílo světové oligarchie a v zájmu jejího globalizačního projektu.

Evropský boj za svobodu má své dějiny. Zůstaneme-li v nové době, pak najdeme mnoho nelehkých cest od útlaku k nezávislosti, k právu lidské osobnosti na rozvoj niterného bohatství, na lidskou důstojnost a právo národů na sebeurčení.

Od převratu 1989 nepřestáváme žasnout nad upadajícím obrazem soudobé politiky. Veřejný prostor ovládla propagace neoliberálních hesel. Na prvním místě jde o ochranu soukromých ziskových zájmů. Zdůrazňuje se svoboda, ale zamlčuje se její nezanedbatelný protějšek – odpovědnost. Zamlčuje se nutnost jedince podřídit se nadosobním hodnotám, ohledům na druhé, společenskému řádu. Politika se proměňuje v soubor všech možných neřestí, bez záblesku občanských ctností. Index prolhanosti a pokrytectví stejně jako hrubosti a brutality roste. Komerční důvody omluví jakýkoli pokles morálky, kulturních nároků a vkusu. Rozhoduje jediný zřetel: Co to vynese.

Je na čase, aby se lid chopil své historické role. Aby se přičinil o nápravu a katarzi. Aby kromě svobody bojoval i za ostatní lidská práva. Za právo na život, na bezpečí, na přirozenou důstojnost, spravedlost a mír, na život bez strachu a nouze.

P o z n á m k y

Teprve postupně a časem chápeme smysl Masarykova výroku: Tolik svobody, kolik možno, tolik řádu, kolik nutno. Svoboda bez řádu je anarchie.

Svoboda k dobrému – svoboda vůle a přesvědčení, svoboda sebevyjádření projevem a tvorbou

Svoboda ke zlému – nadávat, špinit, hanobit, klamat, lát, podvádět, krást

Svoboda jako projev pokroku? Nikoli, úpadku.

Víte, jak vypadá znak (erb) Kocourkovské omezenosti a Hulvátovské hrubosti? Červené trenýrky.

My jsme ve vypjatých historických situacích nosili na klopě trikoloru (hoši jednu dobu i čapky masaryčky) a zdravili se sokolským "Nazdar". To dnešní uvědomělí bojovníci za svobodu a demokracii nosí červené trenýrky a místo pozdravu sprostě nadávají. V žádném chlívě, kde se pracuje s úklidem exkrementů, se jejich vyměšování a výsledné utváření neoznačovalo tak často jako v dnešním našem veřejném prostoru.

Svoboda pro nás byla výměna názorů, diskuse. Dnes místo argumentů – urážka. Nediskutuje se, ale nadává, spílá, pomlouvá. Bezostyšně vulgárně. My jsme pěstovali slušnost, zdvořilost. S heslem "Buď dnes vždy lepší než včera." A za nespisovný výrok se platila pokuta. Malá, ale hrála důležitou roli symbolu péče o kultivované vyjádření. Na půdě školy, za přítomnosti žáků – křičet na prezidenta „Fuj“ a „táhni“ – Skvělá škola úcty k člověku, respektu k hlavě státu, ohledu na člověka vůbec. Za 1. republiky byl uzákoněn trest urážky prezidenta. Nejde o osobu, ale o stát, který reprezentuje.

Potupné plakáty.

Mezi Východem a Západem. Vždycky nějaký druh vazalství. Co tak osamostatnit STŘED? TGM to navrhoval. REZISTENCE. BOJ o český jazyk v českých zemích. Staletá historie.

Evropská unie není cíl, ale prostředek

Pokusy o mezinárodní spolupráci a o zachování míru jsou prastaré, tak jako pokusy válečníků zmocnit se a ovládat, šířit moc a hromadit bohatství na úkor jiných.

Novověké osvícenství přineslo povznášející přesvědčení o síle lidského rozumu, který je schopen podat o světě a o člověku nepochybnou pravdu a zároveň sestavit návrh na rozumné řízení lidského života a mezilidských záležitostí. Jan Amos Komenský napsal r. 1642 jako exulant v Londýně „Cestu světla“ („Via lucis“). Podal tu návrh, aby se učenci všech národů sdružili a aby pečovali o šíření osvěty. Obecné vzdělání by se mělo šířit neomezeně pro všechno lidstvo obecnými školami a obecně platnými knihami, sepsanými právě mezinárodním sdružením učenců. Tak by se nejspíše proklestila cesta celosvětovému míru.

Stoupencem Komenského mírových snah byl i G. W. Leibniz (1646 – 1716). Snažil se o mír mezi katolíky a protestanty, dopisoval si o různých problémech evropských zemí. Dodnes se cituje jeho bystrý postřeh politologické povahy: „V Evropě není jednotlivého problému, který by se dal řešit izolovaně. Evropanům nezbyvá než zřídit novou formu komunity.“ A podobně Immanuel Kant ve svém spise „O věčném míru“ (1795) zdůraznil, že „mezinárodní mír a podřízení politiky morálce nejsou možné při konkurenci izolovaných států o nadvládu a mohly by být opravdu zajištěny jen evropskou federací. Evropský kontinent může existovat jen jako organický a organizovaný“.

Oba myslitele cituje ve svém díle F. W. Foerster (1869 – 1966). Patřil k humanitně uvažujícím myslitelům. Proti oficiální politice doma a za cenu politických persekucí i emigrace kritizoval militantní pangermánskou politiku německé vlády. Odsuzoval lživou propagandu a přípravu

dobyvačné války. Vybízela k obnově duchovních základů evropské kultury a k organizaci evropské federalizace. V jeho podání se společenství národů nemá snažit o univerzální jednotu a odnárodnění, nýbrž o bohatší, plnější a volnější život každého jednotlivého členského národního státu. Foerster byl ve svých názorech utvrzen hrůzami první i druhé světové války. Znal politické pokusy o mezinárodní spolupráci ve Společnosti národů po první i v Organizaci spojených národů po druhé světové válce. Byl svědkem též nového poválečného pokusu o kooperaci mezi státy především ve sféře ekonomické, jak jej předvedly Německo a Francie roku 1950. Ukázalo se, že toto datum představuje významný mezník pro další vývoj Evropského společenství. Tentokrát již nikoli ve sféře idejí, ale v realitě společenských jevů. A to nejen ekonomických, jako na počátku, ale postupně i stále více v realitě politické a sociální ve zvyšujícím se počtu členských států.

Ale vraťme se ještě do ničivého válečného požáru evropského kontinentu v letech 1914 – 1918. T.G. Masaryk, vedoucí československého zahraničního odboje, začal psát v Petrohradě r.1917, v době revolučního neklidu, nevelký spis „Nová Evropa. Stanovisko slovanské.“ Pokračoval pak v psaní cestou celou Sibiří a Tichým oceánem až do Washingtonu. Z mnoha problémů, rozvířených válkou, o kterých psal, si všimneme jen otázky součinnosti, sdružování, integrace národů. Masaryk se v emigraci poznal se zástupci dvou desítek utiskovaných národů, které měly stejné potřeby a zájmy jako my. Svobodu a sebeurčení, které jim velmocí, bojující o světovládu, upíraly. Zjistil, že tyto národy tvoří celé pásmo střední Evropy od severu k jihu, mezi výbojným militantním německým Pruskem a mezi utlačovatelským samoděržavným carským Ruskem. Byli to Laponci, Norové, Švédové, Finové, Estonci, Lotyšci, Litevci, Poláci, Lužičané, Češi a Slováci, Maďaři, Srbové a Chorvati, Slovinci, Rumuni, Bulhaři, Albánci, Řekové a Turci.

Masaryk jim nastínil společný program, získal jejich souhlas, a 15. 9. 1918 s nimi vytvořil na zasedání ve Filadelfii Demokratickou unii střední Evropy. Tato unie měla za úkol vyvažovat jako společný blok nezávislých svobodných států sílu sousedních mocností jak na západě tak na východě Evropy. Středoevropská federace měla za úkol své členy chránit před jakýmkoli útlakem a nátlakem ze strany velmocí. Ale když válka skončila, ukázalo se příliš mnoho nepříznivých vlivů a zájmů. Včetně zásady a praktik podle hesla „Divide et impera.“ Z projektu středoevropské unie se podařilo realizovat jen minimum. Byla to Malá dohoda. Československo, Jugoslávie a Rumunsko.

O integraci Evropy se ani po první světové válce nepřestalo uvažovat. Tehdy vzniklo i hnutí, které u nás poznáváme s jistým prodlením - v době budování Evropské unie po druhé válce světové a po ukončení války „studené“.

Zakladatel hnutí, R. N. Coudenhove-Kalergi (1894 - 1972), vydal v roce 1923 spis „Panevropa“, projekt integrované Evropy. Jako rakouský šlechtic, od roku 1918 s československým občanstvím (pocházel z Poběžovic v českém pohraničí), stál o podporu prezidenta ČSR, T. G. Masaryka i ministra zahraničí, dr. E. Beneše. Oba politici souhlasili s myšlenkou sjednocení Evropy, s hledáním toho, co národy v Evropě spojovalo a spojuje, s vytvořením Spojených států evropských, byť v nedohledném čase. Ale integraci Evropy nepokládali za samoučelný cíl, nýbrž za prostředek a cestu lidstva k humanitě. Proto pro další Kalergiho ideje neměli nejmenší pochopení. Kalergi, např. chtěl v zájmu integrace zrušit právo národů na sebeurčení, na jejich suverenitu, homogenitu, samostatnost, na demokratický princip rovnosti. Chtěl obnovit vládu elity, aristokracie. Takovou elitou mu byli i Židé, podnikavý národ, zocelený dlouhými dějinami pronásledování.

Kalergi eliminoval etnickou, historickou a kulturní identitu evropských národů. Jako by neexistovala. Spojené státy evropské bude podle jeho plánu tvořit lid všech zemí bez etnické a kulturní příslušnosti, jen Anglie a Rusko budou vyloučeny, zato však přibudou mimoevropské kolonie. Nerozlišené obyvatelstvo evropské a nově příchozí mimoevropské se bude svobodně mísit a vytvoří novou rasu, slabě barevnou a lehce ovladatelnou k práci a k službě vládnoucí elitě.

Kalergiho odkaz je, jak se zdá, v Evropské unii živý. Jeho jménem byli vyznamenáváni vedoucí politikové, kteří se zasloužili o integraci Evropy. My jsme o tom informováni nebyli. A tak se ptáme: Kdo je ideovým předchůdcem dnešní integrující se Evropy? Demokratičtí myslitelé nebo aristokrat a elitář a tvůrce nové rasy míšenců? Má Evropská unie sloužit zájmům vybraných elit nebo zájmům všech občanů? Má hovět rozmarům mocných nebo usilovat o poctivý život ve společnosti spravedlnosti, svobody a práva pro všechny?

Jaký je sen a jaká skutečnost dnešní Evropské unie? Rovná práva všech členů nebo dominance velmocí, které mají snahu udržet si své postavení v „několikarychlostní Evropě“? Volení zástupci lidu všech zemí nebo prohlubující se deficit demokracie v evropském integračním systému? Je na místě vzdálenost a odcizenost evropských občanů od neprůhledných, nevolených institucí a jejich zaměstnanců? Co mohou členské země říkat nepřiměřenému dělení zisků i negativních následků ekonomické krize? Jak mohou reagovat na zobecňování následků politické neodpovědnosti a na přidělování počtu migrantů, nositelů nebezpečné migrantské invaze? A co si mají myslet o nové „vyšší“ integraci Německa a Francie, která přirozeně vede k dezintegraci Evropské unie, oslabené již odchodem Británie?

Je zajímavé, že se nyní po létech znovu objevuje význam vzájemnosti středoevropských zemí. Masarykův projekt Demokratické unie střední Evropy z roku 1918 není jen historický relikv.

Na půdě Evropské unie se nedávno začalo kriticky hovořit o V4, Visegrádské čtyřce. Historici připomenou, že už roku 1335 se v severomaďarském Visegrádu sešli český král Jan Lucemburský, polský král Kazimír III. a uherský král Karel I. Robert, aby uzavřeli smlouvu o smíření a důvěře a dohodli společný postup proti rozpínavosti Habsburků. Jistá vzájemnost tu existovala mnohem později v podobě Rady vzájemné hospodářské pomoci v letech 1949 – 1991. Tento historicky bližší společný postup spojoval středoevropské země pro jejich východní politiku, pro jistou zdrženlivost k SSSR a k budování socialismu. Po roce 1991 následovaly krátce po sobě nástupnické skupiny jako pentagonála, hexagonála ...

Postupně přibývalo zemí k spolupráci ve společném geografickém a společenskohistorickém kontextu. Jenomže mnohým se jevílo atraktivnější opustit střední Evropu a začlenit se do západoevropských struktur. Zdálo se výhodnější být nepochybnou součástí západu, který se dlouhodobě jevíl pokročilejší, produktivnější, výnosnější. Vývoj v Evropě byl skutečně nerovnoměrný. Zatímco západní Evropa zaznamenala od 15. století prudký ekonomický a všeobecně celospolečenský pokrok, vrcholící revolučním ustavením svobody a lidských práv, ve střední Evropě dlouho trval zpátečnický feudalismus, přežitky nelidského nevolnictví, více méně absolutisticky tu vládly rodové dynastie, nadřazená aristokracie a církve.

Již po první světové válce bylo jasné, že demokracii ve státech střední Evropy nezaručí automaticky instituce, převzaté ze západu. Že nestačí parlament a volební právo či stranický systém, protože je zapotřebí aktivních a zodpovědných lidí s rozhledem. Přípravy nových generací, jejich způsobu myšlení a práce a stylu vedení a řízení. Situace se svým

způsobem opakovala i po 2.světové válce. I tehdy bylo zapotřebí zabezpečit politické vzdělání, naučit zodpovědnosti a odvaze překonávat nevědomost a přežitky zaostalosti. Ale nedostatek zkušeností s demokracií byl ve střední Evropě i po roce 1989. Mnozí si situaci usnadnili bezvýhradným příklonem k západu, bez ohledu na to, že tamější režimy v nejednom případě postihla už úpadková krize demokracie.

Vstoupili jsme do EU r. 2004. Mohli a měli jsme jít svou cestou, jak se ukazuje. Hledat a tvořit, zhodnotit a porovnat vlastní i cizí zkušenosti, ne bezhlavě přijímat a napodobovat. Nečekat, až dojde k určitým střetům o rovnoprávnost a suverenitu, až začnou probleskovat velmocenské ambice ve vztahu k malým národním státům. Až dva největší státy vytvoří vlastní spojení a ostatní země odsoudí k druhořadosti.

Jsme v situaci, kdy o našem postoji a o našem dalším usilování může rozhodnout jen hlavní historické kritérium: Evropská unie má smysl jen tehdy, když není samoúčelným cílem, ale prostředkem, který vede k vyššímu stupni lidskosti, humanity a kultivace lidského světa a života ve všech evropských státech, a nejen v nich.

Evropa je víc než Evropská unie

Počátek lidských dějin našeho světadílu objevila archeologie na ostrovech Egejského moře a na části přilehlé pevniny východního Peloponésu. Klade jej do 3. tisíciletí n. l. Jméno dostal světadíl po hrdince jedné z bájí o Diovi, princezně Europě, kterou prý Zeus v podobě býka unesl z Foinikie na Krétu. Směr bájného pohybu únosce od Malé Asie na západ tu není bez symbolického významu. Počátek evropských dějin je zároveň počátkem vývoje řecké kultury, která osobitým způsobem vstřebala a přetvořila prvky orientální, egyptské a babylonské a dosáhla úrovně, kterou obdivujeme dodnes. Rozšířila se na území podél celého Středozemního moře a neztratila svůj dominantní vliv, ani když Řeky vystřídali Římané, druhý slavný národ starověku, a zbudovali své mocné Imperium Romanum. Rozšířili je daleko na sever, k Dunaji a k Rýnu, ba až do Hispánie a do Británie, na jihu do Afriky. K vyspělé kultuře řecké, ke které patřila stejně láska k moudrosti (filosofie a věda) jako pěstování tělesné zdatnosti (olympijské hry), obdivuhodné chrámy, sochy, divadlo a poesie, stejně jako harmonie životního slohu a demokratické správy obce, přispěli Římané pokrokem v oboru architektury a výtvozem organizačně správním- propracovaným souborem zákonů. Římské právo civilní (občanské, manželské, dědické, zástavní, obchodní) a trestní neztratilo svůj didaktický význam ani v moderní době. Za časů římské světovlády se antika pokřesťanštila. A tak evropská kultura spočívá jak na základech antiky, tak na základech křesťanství. Po pádu Římského impéria v 5. století se na jeho troskách vystřídalo několik válečnických germánských států. Ve stejném období došlo k velikému stěhování národů od Východu, které zahájili Hunové, pak pokračovali Avaři, Maďaři, na západě se objevili Arabové. Slované byli zaznamenáni na mapě střední Evropy kolem r. 500. Ovšem evropské dějiny se dály nepřetržitě i v době, o které nemáme

písemných zpráv. Samočinně a spontánně se vyvíjel přirozený životní prostor v celé Evropě již v době předhistorické. Výměna hmotných a duchovních statků hrála i mezi Evropany na sever od civilizačních středisek kolem Středozemního moře důležitou úlohu vzájemného uspokojování potřeb, obohacování, inspirování. Kupci cestovali Evropou křížem krážem za obchodem, vojáci ji poznávali na válečných taženích, klerici, učitelé a žáci putovali za poznáním do vyhlášených evropských učilišť, řemeslníci a umělci získávali nové zkušenosti a dovednosti na svých oblíbených „vandrech“ a nejednou se usazovali nakrátko nebo natrvalo v zemích, které nebyly jejich otčinou. Prolínaly se osudy lidí, dějiny politické a obecně kulturní.

I u nás se ve středověku prodávalo gentské (flanderské) sukno a benátské sklo. Sami jsme vyváželi zlato, stříbro, nikl a vosk. Obchod se dřevem a obilím byl doménou kupců ze severních hansovních měst, která měla výhodu levnější lodní dopravy. Kulturní vlivy se šířily bez ohledu na politické hranice. Křesťanství přicházelo z Východu (Byzanc) i Západu (Řím), a spojovalo i rozdělovalo pohany a jinověrce, vyznavače judaismu a islámu. Architektura i způsob života a literatura jako sdílená citová zkušenost generací je obsahem i formou dokladem společných inspirativních zdrojů a obdobných potřeb, názorů a postojů. Celou Evropou se šíří sloh románský a po něm gotický. I nejstarší staročeské literární památky např. se zabývají oslavou hrdinství Alexandra Velikého nebo kronikou Trojské války. Je to tak v celé Evropě, kam až dosáhl vliv Říma, který zprostředkoval antické tradice. A stejně společné jsou křesťanské legendy (bohatý soubor představuje „Legenda aurea“ Itala Jakuba de Voragine), všem křesťanským zemím. Celou Evropou se šíří rytířská poesie, např. francouzská „Píseň o Rollandovi“ nebo bretoňská pověst o nesmrtelné lásce „Tristana a Isoldy“. Ta první dochovává idealizovanou slávu Karla Velikého a jeho paladinů, ta druhá příběhy

věrných rytířů krále Artuše. Uvědomovali si naši předkové, že jsou Evropané? Myslím, že prostor, kam dohlédli od jihu k severu a od západu k východu, vnímali jako SVĚT. Za časů vlády krále Jiřího Poděbradského ((1458-1471) se od nás vydala na západ dvě diplomatická poselství s cílem vyzvat přední evropské panovníky, aby se spojili k zajištění míru, k ochraně před tureckým nebezpečím a před intrikami Vatikánu v mezinárodní politice. Rytíř Jiří Šašek z Bířkova, člen družiny pana Lva z Rožmitálu, si po dva roky vedl cestovní deník. Putovali, jak napsal A. Jirásek, „Z Čech až na konec světa“. Navštívili Německo, Nizozemí, Anglii, Francii, Španělsko a Portugalsko. Na španělském pobřeží Atlantiku stanuli na mysu Finisterre, na „konci světa“. Tam tehdejší svět skutečně končil. Kryštof Kolumbus se ještě nevydal na svou první zámořskou cestu. A potrvá to ještě zhruba dvě desítky let, než Evropané zjistí, že existuje i jiný svět, a dalším časem, že světů je více, a že Evropa není totéž, co celý svět.

Ale zastavme se ještě u cíle, který sledovala naše poselstva, totiž vyjednat trvalý mír. Válka a mír se v dějinách lidstva střídají od nepaměti. Řeky vedl do bojů bůh války Ares, u Římanů dostal jméno Mars. Řekové uctívali i zbožňenou personifikaci míru Eiréné, která přináší blahobyt a bohatství, zvláště zemědělcům. Římané chápali mír (pax) jako trvalé podrobení nepřátelské strany. Až v době císařské postavili bohyni Pax sochu, ale ona zůstala dále jen ztělesněním personifikované moci nad vynuceným klidem podřízených a porobených.

Dnešní Evropa je výslednicí přemnoha bojů a válek. Po římském období se střídali hegemoni různého původu, utkávali se v bojích o državy, zápasili o charakter moci duchovní a světské, vedli křížové výpravy. Těžili z objevných cest, zakládali zámořské državy, účast na reformaci je vedla k válce třicetileté. Postupně se o slovo hlásily nové národy a mluvčí nových společenských tříd, k válkám přibyla povstání a revoluce. Pokrok

civilizace, zejména věd a techniky, činil zbraně stále účinnějšími a válku ničivější a nebezpečnější. Přitom rostla nepotlačitelná žádost mít nové zdroje bohatství, nový prostor, nové sféry vlivu, kolonie a závislé země, vládnout celému světu. Napětí mezi rivaly, vyvolané hospodářskými a vojenskými zřeteli, vedlo ve 20.století ke dvěma světovým válkám. Obě vznikly na území Evropy. Neuvěřitelný rozsah zkázy, kterou způsobila ta první v letech 1914 – 1918 byl ještě mnohonásobně překonán rozsahem utrpení, ztrát a škod, způsobených tou druhou v letech 1939-1945. Pak přišla ještě tzv. válka studená, měření sil dvou světových velmocí a jejich protikladných ideologií, aniž by došlo k vojenskému střetu. Bezpečnost se tehdy opírala o rovnováhu sil obou mocensko- politických bloků, nazývanou někdy rovnováhou strachu. Po pádu jedné z velmocí a zániku bipolárně rozděleného světa se octli Evropané ve zcela nové situaci, která si vyžádala a stále vyžaduje nová řešení a opatření k odvrácení možných válečných konfliktů. Nemá je, jak ukázal osud Jugoslávie a jak ukazují boje na Ukrajině. Jde zatím o „malé války“.

Větší válka by při stupňované účinnosti atomových zbraní ohrozila existenci lidské civilizace, ba možná všeho života na planetě Země vůbec. Ve hře je tedy stále znovu bezpečnost a stabilita v Evropě.

Mírové (irénické) snahy mají svou historickou tradici (u nás např. Jiří Poděbradský, Jan Amos Komenský, T.G.Masaryk). Ale i fascinace válkou, vítězným bojem, triumfem moci a síly má své vyznavače. Patří k nim např. F.Nietzsche, J.G.Fichte, z našich J.Patočka (viz „Kacířské eseje“). Cestu k míru a mírové spolupráci mezi národy a osvícené soužití národů nepřestávají hledat novodobí propagátoři principu mezinárodní integrace a federalizace.

Bylo by spravedlivé připomenout v této souvislosti dílo F.W.Foerstera, který patřil k humanitně a universálně myslícímu Německu a prožil 1. i 2.

světovou válku. Proti oficiální politice doma a za cenu politických persekucí kritizoval militantní pangermánskou politiku své vlády. Usvědčoval ze lži „reálné“ politiky a jejich územní anexe, agresivní pakty, kritiku versailleské smlouvy, svalování viny za válku na oběti, odmítavý vztah k reparacím. Odsuzoval samo vedení války a lživou argumentaci pro zdůvodnění bezohledného sobectví samolibé moci. Odhaloval lživou propagandu a pozastavoval se nad její účinností. Vybízel k obnově duchovních základů kultury a k organizaci evropské federace. Hitlerovu „Novou Evropu“ označil za bezbožný pokus zařadit národ v lidské universum „nadřazením.“ Podle Foerstera Hitler povstal proti veškeré morální a náboženské tradici. Konflikt s ní mu byl záminkou pro násilnické zločinnosti, jehož studená zlotřilost nemá obdoby. Způsobil rozvrat – výraz duchovního zpusošení národa až do bytostných hlubin. Ctnost se v Německu již dříve octla ve službách neřesti. Znamé „prušáctví“ se etablovalo jako vysoce vyvinutá morálka ve službách absolutní nemorálnosti, jako podivuhodný pořádek ve službách rozkladu, jako dokonalá organizace ve službách rozvratu. Evropa po válečných pohromách potřebuje novou velkou světovou organizační ideu proti pouhému národnímu nebo teritoriálnímu uvědomění stejně jako proti jakémukoli sektářství, soudí Foerster a cituje G.W.Leibnize: „V Evropě není jednotlivého problému, který by se dal řešit izolovaně,

Evropanům nezbyvá než zříditi novou formu komunity.“ Podobně Immanuel Kant ve svém spisu „O věčném míru“ zdůraznil, že „mezinárodní mír a podřízení politiky morálce nejsou možné při konkurenci izolovaných států o nadvládu a že by mohly být opravdu zajištěny jen evropskou federací. Evropský kontinent může existovat jen jako organický a organizovaný.“ Foerster je přesvědčen, že federalismus je nepochybně organizačním principem budoucnosti a jedině možnou syntézou mezi zákonem jedince a zákonem celku. Přitom ovšem společenství národů se

nemá snažit o jednodušnost, normalizaci, splynutí nebo odnárodnění, nýbrž o bohatší, plnější a volnější život každého člena. F.W.Foerster znal pokus o mezinárodní spolupráci ve Společnosti národů po 1. světové válce a v Organizaci spojených národů po 2. válce světové. Od 50. let 20. století nabyly ovšem kontakty evropských národů nové kvality, prohloubila se vzájemnost a kooperace mezi státy především ve sféře ekonomické. Vzniká Evropská unie a dohody ekonomického rázu. Časem se ovšem ukazuje, že nestačí, aby společenství evropských národů bylo trvale jen výrobně spotřebním prostorem, kterému chybí dimenze duchovního rozvoje. Právě kultura propůjčovala v minulosti Evropě vůdčí postavení v mezikontinentálním měřítku. A tak r. 1997 přichází dokument o "Evropě poznávání", zavádí pojem evropský vzdělávací prostor a úmysl integrovat tento prostor politicky, ekonomicky, administrativně. Odtud vyšla hesla jako „učící se společnost,“ „společnost poznávání“, „společnost vědění“. Formulují se „evropský referenční rámec“, definuje se pojem kompetence jako kombinace vědomostí, dovedností a postojů přiměřených pro dané oblasti vzdělávání. Klíčové kompetence jsou ty, které potřebují všichni jednotlivci pro osobní rozvoj a uspokojení, pro aktivní občanství, společenské začlenění a zaměstnanost. Počáteční motivace francouzských a německých zakladatelů evropského společenství spočívala ve snaze smířit dřívější nepřátelství, upevnit mír, těžit z výhod společného trhu a bránit se vlivu sovětského bloku. Dnes jde o budování jednotné Evropy deklarující demokratickou společnost, právní stát a respekt k lidským svobodám a právům. V přirozeném zájmu každého členského státu je přiměřeně participovat na procesech fungování Evropské unie a na ochraně evropského kulturního dědictví. Jde o principy demokracie a humanity, o porozumění, toleranci a solidaritu. Taková účast ovšem není možná bez příslušného vzdělání. Každý občan by se měl učit o Evropě jako o své širší vlasti a bude se připravovat pro život s širším rozhledem. Prostřednictvím vlivu universálních hodnot lze překonávat historicky danou

izolovanost, provincialismus, netolerantnost. Uvědomělá znalost společných hodnot mezi Evropany umožní vytvářet evropskou identitu jako obecnější kulturní vrstvu nad identitou národní, která zůstane zachována. Osvojit si logickou souvztažnost kultury národní a evropské patří bezpodmínečně ke klíčovým kompetencím tvůrců vzdělanosti, veřejného mínění, principů myšlení a způsobu života. Jen tak lze přispět jak k výchově evropského občana, tak k zachování národní identity a zejména k překonání akutní civilizační krize, která hrozí rozpadem dosavadní kultury demokracie a lidskosti. Víceletá zkušenost ukazuje zanedbávání deklarovaných cílů a principů. Vzájemnost evropských zemí ohrožuje znevážení národních identit některých členských zemí. Nejvážnější hrozbou dne je migrační krize, ohrožení evropské kultury masovým náporům islámu a multikulturní globalizací, což je vlastně pokleslá amerikanizace.

EVROPSKÉ MYŠLENÍ V HISTORICKÉM NÁČRTU

Principy evropského myšlení se zrodily v řecké antice. Její nejstarší referenční vzorec (paradigma) představuje Mýtus (báje). Dávná, citově prožitková zkušenost generací, tradovaná příběhem personifikovaných sil a živlů, uložená v podobenstvích, parabolách a metaforách a ztvárněná v rozmanitých kultech, mystériích a uměních. Přírodní děje a úkazy, zrození a smrt, zločin a trest, všechno v mýtickém období řídí neúprosná a nevyzpytatelná

Nutnost (Ananké). Vládne nad přírodou, nad osudem bohů i lidí.

Nové paradigma přinášejí „přírodní filosofové“. Opouštějí fantazie Mýtu, usilují o poznání přírody pozorováním a úvahou, racionální reflexí. Kladou si otázky svobodně a po svém a odpovídají si na ně každý podle svých

zkušeností, které osobitě zobecňují a vykládají. Zajímají se zejména o počátek všech věcí, o jejich původ. A nalézají jej v živlech, jako je voda, vzduch, oheň, apeiron, částice (semena) všech látek, atomy, číslo. Dospívají k názoru, že světu vládne Logos, světový rozum, zákon a harmonický Řád vesmíru (Harmonie, Nús).

Doba rozmachu řecké společnosti, vítězných válek a hospodářského vzestupu podporuje všeobecné přesvědčení o vládě Logu. Logos má účast i na „antropologickém obratu“ filosofie, která od poznávání přírody a vesmíru obrací pozornost k poznávání člověka a lidských věcí. Logos má svůj podíl na sporu Sokrata se sofisty i na budování klasických myšlenkových systémů, jako bylo učení Platónovo a Aristotelovo, ale i epikureismus a stoicismus. Jaká je podstata světa? Jak souvisí látka a forma? Co je idea a kde sídlí? Jak se má uspořádat obec? Jaké mají být zákony? Jaký má být člověk? V čem spočívá pravé dobro? O co má člověk usilovat? Přibývající krizové jevy helénistického a poté římského impéria však oslabují víru v moc a sílu lidského poznání. Společenské zvraty a převraty zpochybňují existenci rozumného světového řádu, šíří se skepse, stále více filosofů opouští kritický rozum a uchyluje se k nepodloženým názorům, mísí nesourodé prvky filosofické a náboženské povahy a vytváří fantastické, eklektické, synkretické soustavy. Svět Logu odchází spolu se světem řecko-římské antiky. Na jeho místo nastupuje svět středověké náboženské víry a nových říší, budovaných na troskách římského impéria. Nové myšlenkové paradigma charakterizuje Fides (Víra) a náboženské přesvědčení (fideismus).

Zatímco klasická řecká filosofie sdružovala učitele a žáky k formování názorů v autonomních školách (např. Platónova Akademie, Aristotelovo Lykeion), na troskách řeckořímské civilizace se utváří jediná organizace jako základna pro formování a schvalování idejí. Je to církev (kyriaké /cyriaké/ oikia=dům Boží), společenství věřících, zpočátku pronásledované

a trpící. Od r. 313 státem uznané a posléze ustavené jako povinná církev katolická (obecná, universální).

Organizuje se podle správních celků římské říše, vytváří si organizační strukturu (duchovenstvo), obřady, potvrzuje některé knihy a názory (kanonizuje), hájí dogmata, odmítá apokryfy, pronásleduje kacíře.

Přirozené rozdíly mezi západní (Řím) a východní částí impéria (Byzanc, přejmenovaná na Konstantinopolis – Cařihrad - dnes Istanbul) se prohloubily po rozdělení říše na dvě části (395). Od prohlášení církve za státní instituci se stal její hlavou císař, což na Východě zůstalo v platnosti (césaropapismus). Avšak na Západě po pádu říše západořímské (476) a nástupu nestabilních vlád germánských kmenů nabyl zvláštního významu římský biskup, který stál v čele jediné tehdy fungující organizační sítě. Prohlásil se za nástupce apoštola Petra a činil si nároky být duchovní hlavou nejen církve, ale celého západního světa. Pozdější spojení s franskými panovníky mu přineslo vlastní stát a stálý růst vlivu i v důsledku pokřestění Irů, Germánů a západních Slovanů. Římský papež měl časté spory s východními patriarchy a jejich císaři. R. 1054 nastal definitivní rozkol, oba vrcholní hodnostáři se dali vzájemně do klatby a od té doby je na světě církev západní, římskokatolická a církev východní, pravoslavná. Obě se pokládají za „pravé“. Západní i východní duchovní otcové (patres) se vyrovnávali s myšlenkovým odkazem řeckořímské antiky a vytvořili dvě varianty křesťanské věrouky, která nečinila rozdíl mezi filosofií a teologií, resp. filosofii chápali jako pomocnou vědu teologie. (Po pádu Byzance r. 1453 se centrem pravoslaví stala Moskva – Třetí Řím.)

Vynikajícím představitelem staršího období (patristiky) ještě před rozkolem byl Aurelius Augustinus (354-430). Autor četných spisů. Lidské

dějiny jsou mu bojem mezi Státem Božím a Státem pozemským. Bůh je jediné dobro a blaženost lidská spočívá ve věčném patření na něho.

Od 9.stol. (doba Karla Velikého) stoupá nový zájem o školské vzdělávání, vzniká školská učenost, scholastika. Kromě křesťanské věrouky se pěstuje sedm svobodných umění, jak je ještě v helenistické době vypracovali alexandrijští učenci: trivium = gramatika, rétorika, dialektika a kvadrivium = aritmetika, geometrie, astronomie a musika. Raná scholastika zná z antiky jen zlomky, pozdní se opírá o Aristotela v celé šíři, díky i arabským učencům, kteří pozvedli západoevropské myšlení v době arabské (maurské) hegemonie ve Španělsku. Právě zde Maurové v mnohém obohatili původní Evropany. (Desítková soustava, arabské číslice, přepisování na papír (dovoz z Číny), lékařské operace, bezplatné školy, umělé zavodňování, maurský sloh chrámů, paláců a zahrad, pohádky Tisíce a jedné noci. Náboženská snášenlivost.) Prostředníky znalostí Aristotela byli i židovští filosofové, kteří působili v diaspoře na území arabských kalifátů (Cordoba, Bagdád.).

V 11. -13. století se západní Evropa seznamovala s kulturou arabskou a byzantskou i ve Východním Středomoří, do kterého představitelé moci světské i církevní uspořádali celkem osm křížových výprav „za osvobození Božího hrobu“ a „za osvobození svaté země“. Kříž a meč byly zpočátku neslučitelné. Ale když se církev změnila v církev vládnoucí a bojující, činila světským zájmům ústupky. Bližního bylo třeba milovat, zajisté, ale nevěřícího? Křížáci byli rytíři a jejich zbrojnoši a v křížáckých výpravách vládl jiný duch než v kostele. Radost z boje a síly, radost z dobrodružství, ze života, z poznání cizích krajů, z krásy a lásky a nejednou i z dobývání pohádkového bohatství Východu. Rytířská kultura byla zbožná, ne však asketická. Budoucí rytíř (panoš) se neučil jako budoucí klerik sedmero svobodných umění, ale sedmero rytířských ctností (jízda na koni, běh a skok, plavání, kopí, meč a luk, loutna a zpěv, verše a dvornost k dámám,

hra v šachy). A také dostát danému slovu a pomáhat slabým, vdovám a sirotkům bylo rytířské. Řády Německých rytířů, Johanité, Templáři si vytvořily přímo militantní koncepci křesťanství.

Absolutizaci víry představovali od nejstarších dob poustevníci, kteří se zřekli pozemského života a trávili svůj čas v samotě, chudobě a rozjímání. Mniši podobné cíle sledovali kolektivně, zakládali mnišské řády a stavěli kláštery. Nejstarší byli benediktýni, od přelomu 5. a 6. stol. Z dalších jsou nejznámější cisterciáci, premonstráti, františkáni. Za hlavní ctnost pokládali pokoru, pravou lásku a pravé poznání. Pohrdali světem, pohanským věděním, potlačovali uspokojování tělesných potřeb. Vyznávali askezi.

Středověká filosofie zná dva hlavní zdroje poznání: přirozené – dílo rozumu (Ratio) a nadpřirozené – obsah Zjevení, který přijímá víra (Fides). Podle vztahu rozumu a víry se formují dvě tendence: racionalismus klade důraz na rozum, v choulostivých rozporech se uchyluje k teorii „dvojí pravdy“, pravdy přirozené a pravdy zjevené, které se nemusí shodovat. Fideismus nezpochybňuje kanonizované poučky, dogmata. V nesrovnalosti má víra přednost. Víra předchází rozum. Věřím, abych rozuměl. Rozum slouží víře. Věřím, protože to je absurdní.

Nicméně racionální vzdělanost se šíří, proslulá jsou v 11. století vzdělávací střediska v Chartreuse, Remeši, Lyonu, Fuldě. R. 1200 je založena v Boloni universita právnická. Další university v 13. stol. (v Oxfordu, Sorbonna v Paříži) mají již čtyři fakulty: nižší (přípravnou) artistickou (učí se tu sedm svobodných umění, septem artes liberales) a tři vyšší – lékařskou, právnickou a teologickou. (Takovou strukturu má i pražská universita Karlova z r. 1348.)

Přes oživení myšlení, které přinesla scholastika, je přínos pro myšlení spíše formální. Vzdělanci nechtějí objevovat nové, je jim uloženo

zdůvodňovat dané. A tak celá pokolení se namáhají se zpracováním různých figur a modů sylogismu, pěstují verbálně logickou ekvilibristiku.

Vrchol scholastiky představuje Tomáš Akvinský. Spojil křesťanství s učením Aristotelovým a vytvořil systém, který katolíci vyznávají dodnes - v modernizované formě je to novotomismus. Pro příští vývoj bylo důležité, že působením tomistického učení vznikl ucelený universální světový názor, který povznáší člověka z jeho malosti, těší jej v jeho sklíčenosti a dává mu poučení o všech důležitých dějích od počátku světa až k jeho předvídanému konci, od narození až k smrti. Tento názor poskytl církvi kanonizovaný geocentrický obraz kosmu, jak jej ve 2.stol.n.l. vypracoval alexandrijský astronom, aristotelik Klaudius Ptolemaios . (Dílo má 13 knih, v 9.stol. přeloženo do arabštiny jako „almagest“, v 15.stol. do latiny.) Učí, že nad námi se klene nebe stálic, mezi nebem a zemí se po obvodu kružnic pohybují slunce a planety. Středem, kolem kterého nebeská tělesa krouží, je Země, střed vesmíru (geocentrismus). K tomu náboženství přidává, že na Zemi vládne člověk, pán a koruna všeho tvorstva, pro něj byl tento svět stvořen. Historie lidstva se odvíjí od dvou základních dogmat: „V Adamovi lidstvo zhřešilo, v Kristu bylo vykoupeno“ Jediná pravá je církev katolická (obecná, universální), jediné je Písmo svaté, jediný je Aristoteles (představuje plnost vědění o světě přirozeném), jediný je jazyk pro dorozumění učeného světa, jazyk mezinárodní, církevní a světový – latina. Na universitách se čtou a vykládají předepsané texty (lectiones), k nim se druží učená hádání (disputace) k procvičení znalostí a argumentů podle pravidel formální logiky. Pověstný spor o universálie (obecné pojmy), zda existují reálně (realismus) anebo jsou to pouhá slova (nominalismus), končí ve 14. století vítězstvím nominalismu. Ten uvolňuje cestu svobodě myšlení a tím i renesanci a reformaci – hlavním kulturním hnutím počínajícího novověku.

Renesance (znovuzrození) se objevila jako nový vztah k životu a z bohatých italských měst se šířila po západní Evropě. Neubráníl se jí ani papežský stolec. Opouští se přísný středověký supranaturalismus, odevšad zaznívá heslo příroda (naturalismus), skutečný život tady na zemi, svobodný rozvoj jedince (individualismus) a užívání darů života (hedonismus). Universální tendence již nesměřují k církvi a náboženství, ale k světskému státu, případně k všelidské humanitě. Středověké ideje blednou v jasu nového života, vlivem hospodářského pokroku, technických vynálezů, růstu bohatství, výnosných obchodů s Levantou, objevných zámořských cest (Kolumbus, Vasco da Gama, Magelhaes). Po pádu Cařihradu (1453) mnozí řečtí učenci emigrují do Itálie. V Evropě se šíří vedle latiny i řečtina, řečtí autoři se čtou v originále, v bohatším výběru a novými očima: ne již pro potřebu církve a zdůvodňování dogmat, ale pro obohacení života.

Novou vnímavost již dříve podnítili básníci – Dante Alighieri (1265-1321), Francesco Petrarca (1304-1374), spisovatel Giovanni Boccaccio (1313-1365). Nadšení pro objevování antických památek a jejich vzor inspiruje malíře, sochaře, architekty. Cosimo Medicejský, hlava bankéřského domu, zřizuje na svém dvoře ve Florencii (1459) Platónovu Akademii, v níž působí vedle domácích filosofů i nově příchozí Řekové. První úspěchy tu zaznamenává mladý sochař Michelangelo Buonarotti (1475-1564). Politiku, sjednocení a ustavení mocného státu, tu promýšlí Nicolo Machiavelli (1469-1527). O dokonalé společnosti z hlediska prostého lidu uvažuje v Anglii Thomas More (1478-1535), v Itálii Thomasso Campanella (1568-1639). Prvního dal popravit král Jindřich VIII., zakladatel církve anglikánské. Druhý, za podněcování Italů proti španělskému útlaku, byl 27 let vězněn a mučen.

Renesanci vyznačuje nejen nový životní pocit, skvělé umění (Leonardo da Vinci, Raffaello Santi, Sandro Boticelli, Tizian a mn.j.), ale též začátek

novověké vědy. Objevuje se nejdříve ve spojení s magií, astrologií, kabalou (židovská mystika). Známe např. šarlatány na dvoře Rudolfa II. Ale působili tu i skuteční vědci, Tycho de Brahe a zvláště Johannes Kepler (1571-1630). Badatelé imponují obrovskou zvědavostí a prvními skutečnými objevy (astronomie, mechanika, fyzika). Převratný výzkum zahájil Mikuláš Koperník (1473-1542) z polské Toruně. Nesrovnalosti jeho pečlivých astronomických měření s platnou geocentrickou soustavou ho vedly k vytvoření nového, heliocentrického modelu. Země nestojí nehybně ve středu vesmíru, ale otáčí se kolem své osy a zároveň obíhá kolem Slunce, které je středem vesmíru. Tento pohyb působí střídání dne a noci. Ze strachu o život však Koperník své výpočty tajil až do své smrti.

Galileo Galilei (1564-1642) objevil svým nově sestrojeným dalekohledem sluneční skvrny a krátery na měsíci, což v podstatě potvrzovalo sluncestředný názor Koperníkův, v té době již církví zavržený. Byl proto přísným dekretem papežským nucen výsledky svých pozorování odvolat.

Giordano Bruno (1548-1600) domyslel Koperníkův objev a vytvořil neortodoxní přírodní filosofii, učení o vesmíru, které popíralo scholasticko-aristotelské pojetí. Byl proto benátskou a římskou inkvizicí krutě mučen a upálen.

Stálo to mnoho utrpení, než se podařilo heliocentrický názor Koperníkův prosadit. Církev jej připustila až r.1822.

Přes střety progresivního myšlení s konservativní mocí vzniklo mezi renesančními vzdělanci podnětné hnutí – humanismus. Humánní, lidské vzdělávání mělo směřovat k hodnotám lidské důstojnosti. Z nadšení pro antiku humanisté překládali a napodobovali antické autory, podle nich skládali vlastní vzorné dopisy a posílali si je navzájem po celé Evropě. Mezi nimi zvláště proslul Erasmus Rotterdamský. Díky vynálezu knihtisku Johanna Guttenberga (1448) mohla se šířit Evropou jejich díla,

literatura nauková a popularizační, spisy právnické, vícejazyčné slovníky, kroniky a cestopisy, herbáře apod. I čeští a slovenští vzdělanci k nim patřili.

Z odlišných pohnutek, ale ve stejném dobovém klimatu vzniká reformace a šíří se souběžně s renesancí. Vzniká odpor proti světskému panování církve, která hlásá náboženství lásky a chudoby, ale sama se jím neřídí. Sám papež a mnoho kněží se oddává světským a tělesným požitkům. Reformaci předcházela některá kacířská hnutí středověku (Katharové, Albigenští, Valdenští), vesměs násilím potlačena a vyhubena. V době papežského schismatu (dvoj- či trojpapežství) přinesl na pražskou universitu z Oxfordu silně kritické myšlenky Johna Viklefa Jeroným Pražský a seznámil s nimi kolegu a přítele Jana Husa. Tak začal Husův spor s církví, protože ta odsoudila Viklefovy spisy k spálení. Spor skončil tragicky, Jan Hus byl upálen v Kostnici r.1415, Jeroným Pražský o rok později. Událost vyvolala mohutné lidové ozbrojené povstání proti církvi a držitelům moci. Trvalo téměř 20 let a právem je pokládáno za počátek evropské reformace. Martin Luther (1483-1546) z Wittenbergu při studiu Husových spisů prohlásil: „Já sám jsem husita a husitou byl i sv. Pavel a sv. Augustin.“

Husův význam je národní i světový. Věrnost přesvědčení i proti mnohonásobně silnější autoritativní moci, neúplatná láska k pravdě i v ohrožení života, odpovědnost vlastnímu svědomí i odpovědnost za vliv na „ty druhé“, práce pro národ, jazyk, literaturu jsou trvalé hodnoty evropské kultury.

Husité si vytvořili vlastní reformovanou církev. Reformace u jiných národů se vyvíjela podobně. Příslušníci reformovaných církví byli označeni jako protestanti. Název vznikl r.1529, když německá knížata protestovala proti omezování luterství. Šlo o protest proti zneužívání moci katolickou církví a

o zdůrazňování autority Evangelíí (evangelíci) a Boží vůle. Ani protestantské církve se však nevyhnuly netolerantnímu zneužívání moci. Např. církev Jana Kalvína v Ženevě se uvedla terorem a upálením Španěla M.Serveta, který tu hledal asyl. Provinil se teologickou úchylkou: věřil v Boha, nikoli ve Tři Božské osoby. To však bylo kacířství nejen pro katolíky.

Na husitské učení navázal Petr Chelčický a jím inspirovaná Jednota Českých bratří (zal.1458). Její vrchol představují Jan Blahoslav a Jan Amos Komenský (1592-1670). Díky Jednotě máme vzorný překlad Bible (Kralická), odkaz k péči o čistotu a bohatství jazyka, lásku k vlasti, péči o mládež, školy a vzdělávání. Komenský (přes strasti nuceného exilu) položil základy novodobé pedagogiky a vytvořil systematické dílo obrody (všenápravy) věcí lidských v duchu realismu, demokratismu a humanismu, v rozměru osobním, národním, mezinárodním a všelidském. Reformace v našich zemích byla násilím potlačena. Naproti tomu zvítězila v severním Německu, ve Švédsku, Nizozemí, Anglii, Švýcarsku, rozšířila se i do USA.

V 17.stol. se vytváří v Evropě nové duchovní klima. Náboženská protireformace vytlačuje renesanční radost ze života, zdůrazňuje kázeň, poslušnost autoritě církevní i státní, všeobecnou státně-politickou doktrínou se stává absolutismus, uměleckým slohem baroko. Ani příroda již není zdrojem nadšeného obdivu, ale zůstává předmětem nepředpojatého zkoumání. Jednou probuzenou zvědavost se již nepodařilo potlačit. Studium starověké vědy (Euklida a Archimeda) je provázeno prohloubeným metodickým zkoumáním a pokusnictvím, konstituje se moderní přírodověda, odlišná od knižního aristotelismu i od nekritického mísení fantazie a pravdy. Usiluje se o určitost, přesnost, jasnost, racionální zdůvodnění. Vědci mají radost z vědy, z poznávání všeobecně platných zákonů. Inspirují se i inženýrskými úkoly, které zadávají vlády

pro dobu války i míru, na suchu i na moři. Za všechny jmenujme mimořádně nadaného přírodovědce Isaaka Newtona (1643-1727), jehož systematický obraz světa (Země i Kosmu) byl doplněn a korigován (neplatí absolutně) až Albertem Einsteinem, autorem teorie relativity (1879-1955).

Vědecký racionalismus, přesvědčení o schopnosti rozumu podat o světě, o člověku a jeho určení pravdu, pravdu nepochybnou a absolutní, zavládlo i ve filosofii.

První důsledný systematik v novověké filosofii byl René Descartes (Cartesius) (1596-1650). Žil v době války třicetileté (krátce i jako voják, ale čas bitvy strávil ve stanu, kde promýšlel principy analytické geometrie). Úvahy začíná metodickou skepsí: o všem lze pochybovat, jen to, že myslím, když pochybuji, je nezpochybnitelné. „Myslím, tedy jsem.“ Existuje nekonečná substance (Bůh) a dvě substance konečné - hmota a duch. (Metafyzický dualismus.) Hmota (tělo) má atribut rozprostraněnosti, atributem ducha je vědomí. V přírodě (svět hmoty) se děje všechno podle zákonů mechaniky, vysvětluje se z vlastností prostoru, rozměru, tvaru a pohybu. Setkal se také s Komenským, ale nerozuměli si. Mechanismus byl Komenskému cizí, zbavoval svět kvalit.

Zato stoupencem Komenského mírových snah byl G.W.Leibniz (1646-1716). Snažil se o mír mezi katolíky a protestanty. Svět chápal jako soustavu nezničitelných duchovních monad nikoli hmotných atomů (spiritualistický pluralismus). Byl radikálním optimistou, věřil, že „tento svět je nejlepší ze všech možných světů“. (Sklidil za to sarkastickou kritiku od Voltaira.) V Berlíně dal podnět k zřízení Akademie věd (1700).

Shodou okolností se v britské ostrovní říši ve stejné době nerozvíjel racionalismus, ale empirismus, orientace na zkušenost. Tradici založil ještě pod vlivem renesančních představ Francis Bacon z Verulamumu (1561-

1626). Plný nadšení z přibývajících poznání hlásal, že „Vědění je moc“ a sestavoval po celý život plány, jak se zmocnit veškerého vědění a jak zužitkovat poznání přírody pro potřebu životní praxe. Pro své projekty se snažil získat královnu Alžbětu, pak krále Jakuba I. Podobně jako Descartes se zabýval úvahami, jak zdokonalit metody poznání. Ale zatímco Descartes preferoval metodu analytickou (deduktivní, geometrickou), Bacon propracoval metodu empirickou, induktivní. Od jednotlivých zkušenostních případů dospíval k obecné pravdě. Snil o technickém pokroku, představoval si věci, kterým dnes říkáme telefon nebo vzducholod'. K lidskému poznání byl kritický, varoval před předsudky, navyklými stereotypy, antropomorfními analogiemi. Zastával teorii dvojí pravdy. Obor vědy a víry, rozumu a Zjevení se podle něho nedá slučovat.

John Locke (1632-1704), studoval filosofii, medicínu, přírodní vědy, účastnil se příprav revoluce r.1688 – za moderní stát z vůle národa a za svobodu svědom. Po nezdaru revoluce žil v exilu ve Francii a v Holandsku. Pro hlásání tolerance se stal předmětem útoků anglikánské církve. První z filozofů, který se věnoval systematicky otázkám noetickým: vznik poznání, jeho jistota, spolehlivost, platnost. Smyslové vnímání poskytuje veškeru látku pro naše myšlení. „Duše dítěte je tabula rasa.“ „Nic není v rozumu, co dříve nebylo ve smyslech.“

Georgie Berkley (1685-1753) posílil v teorii poznání úlohu vnímajícího subjektu. Existovat znamená – býti vnímán. Objekt tedy nezávisle na subjektu neexistuje.

David Hume (1711-1776) z jižního Skotska, pobýval i ve Francii a přátelil se s Rousseauem. Napadl dva pojmy, které hrály důležitou úlohu v systémech 17.stol., totiž pojem substance a kauzality. Nejsou a nemohou být předmětem našeho vnímání, protože vnímáme jen jednotlivé jevy, nikoli jejich vnitřní vztahy a souvislosti. Humova skepse působila

zejména na pozitivismus a na jeho zdrženlivost ke všemu, co není dáno jako pozorovatelný fakt.

Osvícenství je nový proud rozmachu lidského ducha. Navazuje na rozvoj přírodovědy, chce moderní názor světový popularizovat, chce šířit světlo poznání, bojovat proti tmářství pověry, získávat porozumění pro ideu tolerance. I stát má být racionální a tolerantní, respektovat lidská práva, rovnost, svobodu a bratrství. Ideje se rodí již v renesanční Itálii, v Holandsku 17.stol., výraznou podobu získává v Anglii 17. a 18. stol., vrcholu dosahuje ve Francii 18.stol. Poskytlo argumenty pro francouzskou revoluci i americký boj za nezávislost. Osvícenská hesla: baconovská víra ve společenský pokrok díky přírodovědě, volná myšlenka, deismus.

Slavná francouzská Encyklopedie věd, umění a řemesel. Demokratická a revoluční hnutí ve vyspělých zemích. Osvícení panovníci v zemích méně pokročilých. U nás tereziánské a josefínské reformy Osvícenství ovlivnilo všeobecný konsensus názorový v Evropě v 19. a 20. stol. V jeho duchu se neslo i probuzení národů, naše národní obrození s ním ideově splývá.

V zemích, které naplno neprožily renesanci, přišel s osvícenstvím novohumanismus. Usiloval oživit řecký ideál, smysl pro harmonii těla i ducha, pro krásno a umění, pro Athénskou demokracii (Winckelmann, Herder, Humboldt). U nás existovala klasická (novohumanistická) gymnázia od 19.stol. do poloviny 20. stol.

Zásadní význam pro další vývoj evropského myšlení má Immanuel Kant (1724-1804) svým kriticizmem. Vzal si za úkol všechny novodobé směry uvést do vzájemné rovnováhy na základě kritického prozkoumání možností našeho poznání. Z dogmatického spánku prý ho probudil D. Hume. Všimá si toho, čím vědomí disponuje před zkušeností (apriori) a čím po zkušenosti (aposteriori). Dospívá k názoru, že to, co poznáváme, jsou „jevy“, závislé na našich poznávacích schopnostech. Za nimi jsou „věci o

sobě", našemu poznání nepřístupné, nepoznatelné (agnosticismus). Kant tak uzavírá jedno období novověké filosofie a otvírá cestu ke konstituování mnoha noetických směrů, které vycházejí buď od objektu, od předmětu poznání a jeho působení na člověka (O-filozofie), zatímco jiné vycházejí od poznávajícího subjektu (S-filozofie). Z Kanta se cituje poetický výrok „Hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně“, záhada světa a mravní povinnosti, dva hlavní předměty Kantovy filozofie.

A morální zásada: „Jednej tak, aby princip tvého jednání mohl platit všeobecně, pro všechny.“ (Kategorický imperativ.)

Filozofická díla jsou podobná dílům uměleckým. Zatímco nové vědecké objevy ruší platnost dřívějších teorií, nová umělecká díla neruší význam děl předchozích. Nejde o datum vzniku, ale o uměleckou výpověď o člověku tváří v tvář světu. Podobně je tomu i s filozofickými myšlenkami. Překotný technický rozvoj a rozmáhající se globalizace činí skutečnost stále neproniknutelnější. Jedinec je ve svém sociokulturním poli determinován místem, časem, postavením, takže různě prožívá narůstající krizovost civilizace a rozpory mezi hlásanými osvícenskými ideály a jejich deformovanou realizací. Jako by skutečnost nabízela člověku tisíc tváří, nikdo nemůže reagovat na všechny a každý reaguje podle své osobitosti. Proto v daném období vzniká v Evropě mnoho filozofických směrů, proto se otvírá mnoho cest za poznáním podstaty a smyslu. Kant stanovil zásadní meze lidskému poznání rozlišením jevu a věci o sobě, ne všichni s tímto odkazem stejně zacházeli. Jedni chtěli „věc o sobě“ odhalit, druzí ji prostě škrtili jako zbytečnou, když o ní stejně nemůžeme nic vědět. Jedni se chtěli soustředit na zkoumání jevů a za pomoci vědy ověřovat daná fakta, zkušenost a smyslová data, druzí se zaměřili na sledování obsahu našeho vědomí za pomoci metodického niterného

(sebe)zření.. A tak se formuje objektivní idealismus a jeho učení o duchu jako podstatě světa, subjektivní idealismus konstituuje vnější svět prostřednictvím vědomí. Voluntaristé pokládají vůli za podstatu světa, materialisté hmotu. Neotomisté se vyrovnávají s ustavičným pokrokem věd z pozic svého křesťanského kreacionismu. Novopozitivismus se stále zbavuje pseudoproblémů, které nás zavádějí za hranice fakticky daného. Neorealismus se chce zabývat realitou, často ji však hledá v „obsahu vědomí“, nikoli vně tohoto vědomí. Fenomenologie je nezpochybnitelně subjektivně idealistická. Provokující příval nihilismu přináší tzv. postmoderna, nová výzva pro všechny, kteří by chtěli čelit rozkladným jevům současné civilizace.

Skončila kultura dvou století, hlásá mediálně podporovaný proud tzv. postmoderny, který se zaměřuje na odmítání lidské racionality a historicky se utvářející vzdělanosti a mravnosti.

Nalézá zlomyslné potěšení v nejrůznějších formách destrukce etických a estetických řádů. Spojuje se s pokleslým neoliberalismem a extrémním egocentrismem. Pod záminkou svobody člověka bez hranic si nepřipouští odpovědnost ani za stav přírody ani lidské společnosti. Budoucnost globalizovaného světa přenechává volné hře trhu a finančních toků. Jestliže paradigma moderny (novověku od dob renesance) vystihoval racionalismus (Ratio), přirozené poznávání světa a rozumné pořádání věcí lidských, paradigmatem období postmoderny se stává všem měřítkům se vymykající Hybris. V řecké mytologii to znamená překročení míry, narušení všech řádů. Děje se tak z přesycenosti, nevázanosti, svévole, zpupnosti a pýchy, zaslepenosti, chtivosti a chamtivosti. Řečtí tragikové (Aischylos, Sofokles, Euripides) ukazovali, jak lidskou rouhovou Hybris trestá Spravedlnost utrpením, také bez míry. Svět potřebuje nové, vysvobozující paradigma, všelidskou dohodu o všeobecně platném morálním řádu na celé planetě – Éthos.

EVROPSKÉ KULTURNÍ DĚDICTVÍ JAKO VÝZVA

Projdeme-li třeba jen letmo dějinami evropského myšlení, můžeme vyvrátit skeptický názor, že Evropané nemají nic společného. Spojuje je nejen geografický prostor, ale především společné dějiny ducha, které zanechaly nepřehledné bohatství dokladů o odvaze přemýšlet, hledat, tvořit. Sama cesta za poznáním je inspirující hodnotou, za předpokladu ovšem, že ji budeme s porozuměním sledovat, poznávat a oceňovat. Odvoláme se na Hegelovo „aufheben“ v jeho trojím významu a budeme myšlenky svých předchůdců nejen rušit, ale i uchovávat a pozvedat do vyšší roviny, kterou nám nabízí uplynulý čas a nové životní podmínky. Budeme sledovat „kontinuitu dobrého“, jak říkají Poláci, na ochranu proti procesům, které ohrožují existenci lidstva. Evropané mají společnou kulturní základnu, podmínku pro udržení svého společenství i pro usilování o změnu k lepšímu. Svět je po pádu bipolarity ještě heterogennější, ještě fragmentárnější, než byl dříve. A neudrží jej pohromadě jenom ekonomické zájmy, ale cílevědomá činnost osvětová a výchovná, směřující k posilování lidské pospolitosti a soudržnosti. Mýlí se ti, kteří chtějí rozvíjet evropské občanství odklonem od občanství národního, nebo dokonce jeho popřením. Jako by neznali systémové vztahy celku a části, obecného a zvláštního, hromadného a individuálního, rodu a druhu, logicky nadřazených a podřazených kategorií. Ty se přece navzájem nevyklučují, ale podmiňují a potencují. I Evropan má potřebu přináležet k své národní skupině, s kterou ho pojí jazyk, tradice, společně prožívaná historie, zvyklosti, způsob vnímání a chování, folklor, umění. Evropské a národní se nejen nevyklučuje, ale navzájem doplňuje a obohacuje. Ani ty nejmenší národy nevstupují do Evropské unie s prázdnými rukama. A integrovanou Evropu není možno budovat bez tmelu národního uvědomění, jen jako společenství davů nespojených individuí.

Je pozoruhodné, jak velice jsme se vzdálili od očekávání laskavých mezilidských vztahů po převratu 1989. Kde je tehdy vyhlášená „pravda a láska“? Z médií se bez přestání valí proudy nenávistných nařčení, odsudků, škodolibých a výsměšných komentářů, podezření, zlomyslných a cynických urážek. Kdysi jsme oceňovali zdvořilost, slušnost, úctu, vděčnost, cit, vkus a takt. To už naši tvůrci veřejného mínění neznají. Když hledám vhodné přirovnání, napadá mě pohádka H. Ch. Andersena „O Sněhové královně“. Jenomže na rozdíl od pohádky nejen Kayovi, ale celé společnosti vlétl do oka střípek z rozbitého zrcadla a všichni vidí svět černě, se zlobou a zlostí. Nesmiřitelný a nepřátelsky zaujatý je dnes každý druhý člověk.

Souvisí to se světonázorovou orientací, která dnes u nás převládá. Přesvědčují nás, že konzumní společnost je nejlepší a vývojově nutná. Máme se prý starat každý sám o sebe, máme se snažit profitovat z podnikání a z podílu na zisku, mít se dobře a „užívat si.“ „Hodíme za hlavu“ obecné blaho, stát, nezaměstnané a chudé, radí nám. Každý je si svého štěstí strůjcem. Nestarejme se o ožebračené části světa (beztak se tam posílá humanitární pomoc!). Krize jsou přece nutné a střety mezi Východem a Západem, Severem a Jihem nevyhnutelné. A F.Hayek učí, že spravedlnost je iluze, která „pobláznila socialisty“.

Znavená Evropa umírá, píše O.T.Funda. Opěrné ideové pilíře evropanství – odpovědnost, humanita, racionalita, exaktnost, svoboda a tolerance – se bortí. Ústřední evropské ideje ztratily motivační sílu. Svoboda podlehla mocenským zájmům, tolerance poklesla do lhostejnosti, odpovědnost hasne, protože již není odpovědných rozhodnutí a činů, nedávná historie i přítomnost jsou dokladem selhání humanity, ať již křesťanské, ať sekulární, racionalita a exaktnost se staly samoúčelnými, jak vidíme např. na činnosti vysokých škol.

Paradoxně (jde o heterogonii účelů) dospěl člověk svou vrcholnou vědecko-technickou materiální civilizací nikoli do stavu zamýšleného většího bezpečí, blahobytu, lidskosti a kulturnosti, ale naopak – do stavu globální krize a mnohostranného ohrožení biosféry celé planety, život a zdraví člověka nevyjímaje. Od 60.let minulého století stojíme tváří v tvář hrozivým přírodním katastrofám, haváriím a kataklysmatům. Dostalo se nám varování, že jsme svými přetvářecími činnostmi narazili na meze, za kterými hrozí životu na naší planetě zkáza. Dostalo se nám naléhavé výzvy, abychom zachovávali principy trvale udržitelného života. Zároveň jsme prudce vtahováni do nového globalizačního ekonomického procesu, který představuje slepý produktivismus, honbu za ziskem a bezohledné zvyšování konkurenceschopnosti.

V 70.letech nastal v západní společnosti výrazný odklon od sociocentrismu (normocentrismu) k egocentrismu. U nás došlo k této změně o 20 let později.

Vrcholoví politici světa se na svých summitech opakovaně radí, jak čelit současné finanční krizi, jak překonat neuvěřitelné zadlužení států, jak zabezpečit ohroženou kapitalizaci hroutících se bank. Jinými slovy, jak obnovit plynulý, ničím nerušený globální veletok peněz ve službách samoučelné maximalizace zisku. Ale současná globální krize není jen ekonomická, je i politická, ekologická, etická, estetická, postihuje všechny kulturní oblasti.

A není vyvolána snad jen nějakým nesouladem mezi nabídkou a poptávkou, jak tomu bylo v minulosti. Jde o disfunkci, kterou způsobilo hrubé porušení rovnováhy společenských dílčích systémů. Systém ekonomický, zvláště jeho finanční a spekulativní odnože, bují na úkor ostatních do té míry, že činí politiku, právo, morálku, vzdělání, umění atd. nejen závislými a podřízenými, ale bez zřetele k ekonomické funkci a zisku

bezvýznamnými, odsouzenými k živoření, ne-li k zániku. Ze všech neekonomických cílů se stávají jen prostředky ke koupi a prodeji specifických „služeb,“ určených k tvorbě zisku a jeho maximalizaci. Nerovnoměrný ekonomický růst na úkor morálky a ostatních hodnotově normativních subsystémů má dalekosáhlé důsledky i na poli mezilidských a mezinárodních vztahů.

Před 30 lety jsme uvažovali o Evropě jako o „živém kulturním dědictví“. Dnes vidíme, že jsou kulturní hodnoty ohroženy bezhlavým ekonomickým „růstem růstu“. To nepochybně zvyšuje význam osvětového působení na ochranu a k oživení kulturního odkazu, protože právě v něm může dnešní člověk najít příklad, argument a sílu rozkladným civilizačním vlivům čelit. Dokážeme změnit své chování? Dokážeme přiměřeně reagovat na změněný význam signálů, které byly dříve příslibem, dnes jsou výstrahou? Dovedeme obnovit eufunkční vztahy v různých rovinách interakce s přírodou a společností? Budoucnost našeho světa závisí na udržení archetypů naší kultury – principů vzdělanosti a kritického myšlení, principu sebeomezení (pokud jde o zbytné statky) v zájmu rozvoje schopností a sil, principu humanismu, ohledu na druhé (co nemáš ty rád, nečiň druhému) a občanské odpovědnosti. Neomezený růst produkce v globálním měřítku stejně jako čekání nějaké samočinné nápravy povedou ke katastrofě a zhroucení. Rozum velí dobrovolně přijmout meze růstu, produktivní síly orientovat nikoli na nekonečné rozšiřování výroby zbytných statků, ale na péči o přírodu a životní prostředí, o zdraví člověka, o získání většího množství volného času a o vyšší kvalitu jeho využívání, o duchovní hodnoty, o kulturu ducha i těla. Takové omezení přinese menší zatížení surovinových a energetických zdrojů, zato však větší zatížení lidských schopností a možností intelektuálních a morálních.

Atlantská charta (1941) deklaruje nejen právo na život, svobodu projevu a vyznání, bezpečnost, přirozenou důstojnost, spravedlnost a mír, ale též

život bez strachu a nouze. Nestačí dovolat se u soudu práva. Je žádoucí mít též preventivní ochranu před zločinem a nedobrovolnou nezaměstnaností. K tomu přistupuje ještě odpovědnost za životní prostředí a přírodu vůbec. Je žádoucí, aby se Evropanům podařilo završit institucionalizovanou koncepci lidských práv ještě koncepcí lidských odpovědností (J.Krejčí).

Žijeme v době, která není příznivá ideálům osvětlené demokracie ani humanitní vzdělanosti a mravnosti. Konzumní společnost se orientuje na snadný technický pohyb v současné civilizační vlně, na zvládnutí angličtiny a počítačů. Bývalý premiér konstatoval, že naše školství není dost „anglofonní“ a paní náměstkyně školství chtěla přiblížit náš vysokoškolský systém anglosaskému, od obsahu a metod až po vyučující, kteří budou vyučovat anglicky, a přijdou jako rodilí mluvčí ze zahraničí. Neboť cílem školství je zvyšovat konkurenceschopnost lidských zdrojů ve výnosných oborech v globálním měřítku. To ovšem není v duchu tradic evropského vzdělávání. Pojem vzdělání patří od 18.stol. mezi základní kategorie evropské kultury. Opírá se o tradici anticko-helenistickou (*cultura animi*) a křesťanskou (člověk jako „obraz Boží“). Vzděláním se mají lidské vlohy rozvíjet k dokonalosti, nikoli k službě špatnosti. Vzdělání se týká jednotlivce, národů, celého lidstva. Herder rozlišil kulturu vzdělávací a znetvořující. Kritický romantik Rousseau mýnil, že nepravá, falešná vzdělanost odvedla člověka od jeho původní přirozené dobroty. Pestalozzimu je vzdělání harmonickým rozvíjením sil hlavy, ruky a srdce (myšlení, činnosti a citu).

Všeobecné vzdělání mělo přivést do vědomí poznatky z oblasti přírody, věd, řemesel, umění, mravnosti. Osvobodit člověka od omezenosti a ohraničenosti úzce zkušenostního a utilitárního stanoviska, mělo podpořit pochopení souvislostí společenského života a duchovního usilování člověka v daném kulturně historickém prostoru a čase.

V jakém smyslu je možno hájit intence osvícenců před útoky dnešních ekonomů, finančníků, podnikatelů, počítačových expertů?

Konkurenceschopnost je přece účelově profesní a povoluje jen tolik kultury, kolik je jí zapotřebí v zájmu výdělnku. Všeobecné vzdělání se podřizuje službě užitku, chápaného jako okamžitý materiální prospěch a zisk. Poznání, které se nedá zpeněžit, harmonické vzdělání jako nositel mravnosti a kulturnosti, osvobození člověka prostřednictvím sebeuskutečnění rozumu – to všechno je zbytečná ztráta času, nadbytečný luxus, případně podivínství. Moderní boj o život potřebuje vzdělání účelné a rychlé, aby si člověk mohl co nejdříve a co nejvíce vydělávat.

Jde zřejmě o problém starý. Galénos, známý lékař, logik a filozof starověkého Říma např. napsal: „Je hanba, že se někdo dovede namáhat po mnoho let, aby se stal dobrým lékařem, obhájcem, učitelem nebo geometrem a přitom není ochoten namáhat se příslušně dlouhý čas, aby se stal dobrým člověkem.“ A na totéž téma J.A.Komenský: „Přejeme si, aby každý člověk byl celistvě vzdělán, správně jsa vycvičen nikoli jen v nějaké jediné věci nebo v několika málo nebo v mnohých, nýbrž ve všech, které dovršují podstatu lidskosti.“(Motto Zprávy o vzdělávacím systému ČR. OECD, Paříž 1996.)

Zatímco v době rozvoje civilizace představuje vzdělání vysoce respektovanou hodnotu, v dobách úpadku ztrácí na ceně. Elita pěstuje kult bohatství a moci. Vzdělaných občanů ubývá, šíří se masová ztráta vkusu, vulgárnost, surovost, brutalita. Nepřipomíná i tím současná západní civilizace pozdní Řím?

Povrchně a krátkozrace se šíří iluze o tom, že rizika nedorozumění a válek se odstraní díky vzájemné ekonomické závislosti, informační telekomunikaci a společnému jazyku. Avšak skutečnou šanci má integrovaná Evropa jen

za předpokladu, že evropské národy budou pěstovat jak společné kulturní základy, tak vlastní kulturní identitu jako součást evropské jednoty v rozmanitosti. Jen prožitek kultury vlastní dává schopnost a ochotu chápat a ocenit kultury jiné. Transnacionální národní identita je možná, mezi národností a mezinárodností není podstatný rozpor, ale shoda. Evropské národy nemají jen společné kulturní tradice, prožívají společně i problémy současného vývoje světa.

K nejdůležitějším kulturním problémům dnes patří otázka, jak čelit povrchnosti mediálního věku, jak odevzdat národní a evropskou vzdělanost a kulturu generaci, charakterizované jako „generace diskoték, MacDonaldů, džínové uniformy a sexuálně drogového přehlušení myšlení.“ Generaci, které již nic neříkají národní kulturní tradice, ale které jsou lhostejné i celoevropské kulturní archetypy řeckých mýtů i křesťanských legend, stejně jako symbolické postavy časově bližších kulturních okruhů – Tristan a Isolda, Don Quijote, Don Juan, Hamlet, Jago, Harpagon, Tartuffe, Faust, Peer Gynt, Oněgin, Oblomov...

Generaci, která netouží po vzdělání, ale chce se stát celebritou, kingem, miss či superstar, zviditelnit se a co nejvíce „si užít“. Jak projektovat adekvátní výchovu pro Evropu, jak uvažovat o komponentách evropského vědomí, o humánním modelu Evropana za těchto podmínek?

Jak státy, tak celé civilizační epochy se udržují těmi idejemi, které stály u jejich vzniku. Antika, křesťanství, renesance a reformace, osvícenství, lidská a občanská práva, volnost, rovnost, bratrství, humanismus, demokracie – takové ideály jsme zdělili, aby nás inspirovaly, integrovaly a oduševňovaly. Platí, že demokracie je vláda lidu, lidem, pro lid. Odmítejme nastolenou pekuniokracii, vládu peněz, penězi a pro peníze. Ze současné globální mnohočetné krize není jiného východiska než návratem k autentickým potřebám a hodnotám člověka jako bytosti přírodní i

kulturní, tělesné i duchovní. Lidskost se neodvozuje z potřeb ekonomicko-finančních procesů, ale z mnohostranných, dílem strastiplných, dílem poesí, láskou a nadějí obohacujících kulturních dějin lidstva. Usilujme v celé Evropě o kvalitu a trvalou udržitelnost života, osvobodíme se od závislosti na zbytněném ekonomismu, nedejme se odradit od zápasu za demokracii, která má být v souladu s historickými tradicemi humanitní, nikoli neoliberální.

Literatura:

Foerster, F.W. 1948. Evropa a německá otázka. 3.vyd. Praha : Universum, 1948. 521 s.

Funda, O.A. 2000. Znavená Evropa umírá. Praha: Karolinum, 2000. 208 s.

Kováč, D. 2007. Psychologiu k metanoi. Bratislava : SAV, 2007. 475 s.

Kučerová, S.1996. Člověk–Hodnoty–Výchova. Prešov:ManaCon,1996.229s

Liessmann, K.P. 2008. Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění. Praha : Academia, 2008. 125 s.

Lyotard, J.F. 1993. O postmodernismu. Praha: FÚ AV ČR, 1993.206 s.

Matúšová,S., Jablonský,T., Kolibová,D. 2013. Učitel a evropské hodnoty. Ružomberok : Katolícká universita, Pdf, 2013. 103 s.

Tvrдый, J. 1947. Průvodce dějinami evropského myšlení. Praha-Brno-Banská Bystrica : Komenium, 1947. 491 s.

Welsch, W. 1994. Naše postmoderní moderna. Praha: Zvon, 1994. 181 s.

Okno do budoucnosti Evropy

Zdůvodněný obraz možné budoucnosti lidstva zaměstnává futurology na celém světě. Zde je několik scénářů budoucího možného vývoje, které vplynuly z anketních výpovědí šestnáctiletých západních Evropanů. Takových scénářů bylo možno na základě nevelké sondy zkonstruovat celkem šest.

1. Společnost volného času

Pokračující digitalizace a robotizace lidských přetvářecích činností způsobí, že zaměstnání zbude jen pro menší část populace. Lidé budou většinou zbaveni práce a námahy. Budou se bavit, budou si hrát, budou pěstovat své koníčky. Budou spotřebovávat produkty průmyslu volného času bez omezení, budou zabíjet nudu. Svět se stane rájem blaženého nicnedělání.

Námítka: Člověk zbavený práce je zbaven možnosti osvědčit svou lidskou podstatu a zralost, tvůrčí přínos, odpovědnost. Je odsouzen k věčnému dětství. Rodí se Homo infantilis.

2. Společnost komputerová

Svět ovládnou dokonalé přenosné počítače. Každý bude mít svůj počítač a bude s ním mnohostranně komunikovat, trávit zajímavě čas a sdílet většinu svého života a svých zájmů. Bude spojen i s nejbližšími místy v prostoru a čase prostřednictvím internetu. Díky neomezeným informacím bude mít výhodu z mnohonásobně zvýšené schopnosti konkurovat. Obyvatele zemí bez rozvinuté informatiky nechá ve světové soutěži daleko za sebou. Vládcem světa se stane Homo electronicus.

Námítka: Redukce lidství, jednostranné antihumánní omezení kultury, která si donedávna zakládala na všestranném a harmonickém utváření člověka a rovnosti všech lidí.

3. Společnost médiová

Ráz životního stylu budou určovat dokonalé audiovizuální prostředky. Umožní člověku, aby hověl své touze po pohodlí a po zábavě. Dovolí mu žít iluzím a snům, produkovaným televizí a různými jinými nosiči audiovizuálních programů a provázeným dalšími požitky, jako je třeba Cola a Chipsy. Ve světě virtuální reality ani nezatouží po světě jiném, autentickém. Ba, přestane i tušit, že nějaký jiný, opravdový svět existuje, protože mu zůstane nepoznán, trvale odcizen povrchním, nedostatečným virtuálním vzděláním. Vyvine se Homo illiteratus.

4. Společnost krizová

Dnešní člověk je z mnoha stran stále informován, že žije tváří v tvář nejrůznějším rizikům a hrozbám. Není divu, že pociťuje strach a obavy o svůj život, o zdraví, o bezpečí. Na každém kroku, jak se zdá, číhá násilí, kriminalita, AIDS, epidemie, nevyléčitelné nemoci, hladomor, osamělost, opuštěnost, bezvýchodnost, tsunami masové imigrace. Následkem toho se utváří nová lidská podoba. Vzniká Homo anxius. S ním ovšem nastupují kohorty léčitelů, terapeutů a psychoterapeutů, hlasatelů optimismu a aktivního způsobu života.

5. Společnost katastrofická

Lidé pochopí, že napáchané škody a ztráty přírody a světa, o kterých jsou stále informováni, jsou nenapravitelné, nevratné, zmařené hodnoty neobnovitelné. Prognózy pokračující devastace přírody a degradace života povedou k cynismu. Život v blízkosti přítomných i předvídaných katastrof velikého dosahu – ať již ekologických, sociálních, nukleárních atp. – vyvolává pocity marnosti, úniky, které nikam nevedou, bezvýchodnost, nihilistické barbarství. Člověk se chová jako zoufalec. Ničí, co může, i sám sebe. Homo desperatus.

6. Společnost fundamentalistická

Vlivem všech možných politických hazardů a chaotických situací svět ve svém celku ztrácí smysl. Dosavadní hodnoty a jistoty jsou oficiálně zpochybňovány a opouštěny. Lidé budou hledat záchranu v tom, co přes všechny změny trvá, co je pevné. Budou se uchýlovat do uzavřených ideologií, do náboženství, sekt, rituálů. Čím více budou pociťovat tlak na svou identitu a ohrožení identitou jinou (např. europeismem, amerikanismem, globalismem, islámem), tím více budou lpět na hodnotách, které dříve dávaly oporu a smysl. Budou absolutizovat dřívější hodnotové víry, pověry, symboly a hesla, probudí se fanatismus, šovinismus, intolerance. Nastoupí nový typ člověka. Bude to Homo dogmaticus.

Všechny ty scénáře, od povrchního, bezmyšlenkovitého optimismu až ke katastrofickým vizím, jsou vážnou výzvou k myšlení i k činům. Všechny dohromady též potvrzují, že existuje jediný možný scénář, který stojí za to, abychom se pro něj angažovali. Je to scénář společnosti humánní, v níž žije, pracuje, trápí se i raduje opravdový člověk, nositel a ochránce kulturního dědictví: Homo humanus.

Idea humanismu (humanity, humánnosti)

Dědictví antiky a křesťanství je dnes znovu a naléhavě aktuální. Kulturní dějiny lidstva po staletí ukazují směřování k humanismu a hledání podstaty lidskosti. Je to součást tradic starých jak lidstvo samo. Z každého pokusu je zapotřebí vyvodit poučení, žádné heslo nelze přijímat nekriticky. Vždycky je nebezpečné, vymkne-li se společenská situace z rukou lidí vzdělaných a poctivých, těch, kteří jsou poučeni dějinami a kteří střeží hodnoty lidskosti přes hranice času stejně jako přes hranice zemí, států i režimů.

Z dějin lidského myšlení víme, že humanismus je filozofický, etický a estetický postoj, který chápe člověka jako nejvyšší hodnotu. Znamená to úctu k lidské bytosti, ochranu jejího života, respekt k jejím oprávněným potřebám a výtvorům.

T. G. Masaryk zahajuje své výklady o humanitních ideálech slovy: „Moderní člověk má kouzelné heslo „humanita“ – „člověčství“, „člověčenství“, kterýmžto heslem vystihuje všechny své tužby asi tak, jako člověk středověký všechny své tužby vyjadřoval slovem křesťan. Tento ideál humanitní, člověčství, je základem všech tužeb novodobých ...“

Ovšem názor na to, co tvoří podstatu člověka, jeho potřeby a oprávněné tužby, co je na něm nejdůležitější a nejcennější, ten názor je historicky proměnlivý. Jeho proměny a vývoj můžeme sledovat od dob řeckořímské antiky, v tradicích židovsko-křesťanských, v hnutích, proudech a směrech jako byla reformace, renesance, osvícenství, romantismus, realismus, moderna...

Připomeňme, že Masaryk v souvislosti s humanitou poukazoval na tužby národní a národnostní a zastával se potlačených národů proti mocenskému hegemonismu. Tento postoj neztratil svůj aktuální význam ani dnes.

Činná lidská intencionalita a transcendence vytváří „svět druhé přírody“ jako svět kladných hodnot, jako svět bezpečí, sytosti, ukojení. Vždyť všechna činnost člověka není než tvorba hodnot, jejich ochrana, úsilí o jejich udržení, rozvíjení, rozmnožení. Paradoxně, překročením určitých hranic, spěje materiální civilizace k devastaci přírody i k degradaci kultury, ohrožuje lidstvo i celou biosféru planety. K civilizačnímu paradoxu došlo v důsledku jednostranně lineárně chápaného vědeckotechnického pokroku ve službách výroby, obchodu a financí. Bez omezení a usměrnění

ekonomického růstu systémovými zřeteli bohatě rozvinuté kulturní mnohostrannosti. Svět dospěl k riziku sebezničení.

Sklízíme setbu neoliberalismu. Peníze, dříve prostředek směny zboží a služeb, se staly samoúčelným cílem k sebereprodukcí (lichvou, spekulacemi) a k vytváření nových a nových peněz v množství mnohonásobně větším, než odpovídá reálné produkci výroby. Nejenže neekonomické sféry života jsou degradovány k bezvýznamnosti, ale i reálná ekonomika se octla ve vleku ničivého bujení finančního kapitálu. Nerovnoměrný ekonomický růst na úkor morálky a ostatních hodnotově normativních zřetelů má dalekosáhlé důsledky i na poli mezilidských a mezinárodních vztahů.

Bankovní kapitál se v 70. a 80. letech minulého století zbavil všech omezení, finanční podnikání se osvobodilo od všech regulí. Svoboda vytěžit z peněz maximum způsobila rozvrat kulturních archetypů, které se utvářely po tisíciletí. Etika se stala přežitkem, společnost získala přívlastek postmorální. Dřívější orientace na platné normy a nadosobní celky byla vystřídána sebestředným individualismem. Zástup humanistů varoval. Ale bezvýsledně.

K tomu se nyní přidala i nečekaná krize migrační. Na pořad dne přichází problematika soužití různých civilizací a kultur. Přibývá názorového tápání, nejistot a konfliktů.

Východisko? Vědění a vzdělání jsou první podmínkou řešení. S ignorancí se zápasí i na místech vážných rozhodnutí. Potřebujeme maximum a optimum dosažitelného vědění a vzdělání v pansofickém smyslu J. A. Komenského Vzděláním k všenápravě. Zároveň s rozumem jde ovšem i o účast citu a vůle, o sféru lidských hodnot.

Symbolické hodnoty

Zhruba od poloviny minulého století se šířila víra, že nové formy komunikace mezi lidmi zabrání konfliktům a válkám. Informační revoluce prý vyřeší globální problémy a založí lepší budoucnost lidstva. Všichni prý budou ve spojení se všemi, s celým světem budou sdílet a vyměňovat si informace.

Dnes víme, že to byla přehnaně optimistická představa. Kamery jsou jen tam, kde se to jejich majitelům hodí. Ze světa dostáváme jen vybrané, v horším případě záměrně naaranžované zlomky reality, a co na obrazovce není, to prostě neexistuje. Výklad politických událostí se upravuje propagandisticky jako součást psychologické války. Nové komunikační technologie představují pouze nástroj, který je možno použít stejně k dobrému jako ke zlému.

Navzdory neustále proudící globální komunikaci jsme většinou nezaznamenali posuny v interpretacích oněch symbolických hodnot a ideálů, které integrovaly generace našich předků, motivovaly je a naplňovaly smyslem jejich životy. Převzali jsme je jako součást kulturního dědictví a neuvědomili jsme si, že demokracie, svoboda, rovnost, spravedlnost už nejsou tím, čím bývaly.

S idejemi se ocitáme v oblasti ideologie či sociální mytologie, kterou někteří označili jako „falešné vědomí“, za soubor nevědeckých, zdánlivých pojmů (P. Mauthner), za fikce, „jako by existovaly“ (H. Vaihinger), za způsob, jak vydávat skupinové zájmy za zájmy všech (K. Marx), za pojmy, jež neslouží poznání, nýbrž ovládnutí skutečnosti (K. Mannheim), za legitimizaci stávající moci (J. Habermas).

Symbolické hodnoty jako informace svého druhu jsou soubory interpretovaných dat, která mají přesný význam v určitém specifickém kontextu, jenž se mění v místě a čase. Je-li možno vyměňovat si po celém

světě cifry a obrázky, neznamená to ještě, že jsme schopni navzájem sdílet koncepty a myšlenky, které jsou od významového kontextu neoddělitelné. (Nepochopení této skutečnosti bychom našli v mnoha případech nevhodného chování Evropanů v rozvojových zemích.) Příjemce je vždy závislý na vlastní zkušenosti, na vlastním pojetí, na vlastním pochopení.

Ale i když jsme determinováni svým „zde a nyní“, i když si uvědomujeme relativitu symbolických hodnot, danou společensko-historickým kontextem, nemůžeme na ně rezignovat. Jsou součástí našeho kulturního dědictví, našeho duchovního života. Jako ideální obraz žádoucí reality nám umožňují realitu hodnotit, chápat, prožívat a potenciálně i měnit. Patří neoddělitelně k výbavě autentického člověka.

Jak platí symbolické hodnoty dnes?

Moc prosazuje své zájmy a vládne idejím. Noam Chomsky zaznamenal, že „USA již dávno nejsou modelem demokracie, nýbrž mašinérií k získávání souhlasu mas“.

Je tomu tak i u nás. Po roce 1989 jsme neobnovili demokratické tradice První republiky. Vytvořili jsme státní zřízení pro odcizenou transformaci. Zbožnili jsme hodnoty ekonomické, zelenou dostala nenaplněná touha vlastnit a konzumovat, obohacovat se i na úkor dříve společného vlastnictví. Vlivní politici nemluvili o občanské morálce, o úctě k práci, k přírodním zdrojům, k materiálnímu i duchovnímu dědictví, ale o trhu, o zisku, o podnikavosti bez zábrán, i o tom, že při privatizaci je třeba „na chvíli zhasnout“, aby na nekalosti nebylo vidět. Přestali jsme říkat „stát jsme my“, starejme se poctivě o jeho dokonalost a pečujme nezištně o obecné dobro. Místo toho jsme slyšeli, že „státu má být co nejméně“, a každý se má starat sám o sebe a o vlastní prosperitu. Místo nadosobní

péče o dokonalou republiku a o věci veřejné měli jsme pečovat o soukromý majetek a egoistické zájmy.

Ale ovšem, i stát se změnil. I u nás se z praktické politiky stal „byznys“. Vrcholové managementy stran si počínají jako u soukromých firem a vedou konkurenční boje a používají různé placené agentury – reklamní, vlivové, mediální, právně detektivní. Starají se o „imidž“ vedoucích osobností. Podle okolností stát slibuje, zastrašuje, korumpuje prebendami, vydírá. Kdysi hrdý o b č a n se proměnil v klienta-voliče, s kterým se manipuluje různými reklamními triky a který, frustrovaný ve svých občanských potřebách, přestává užívat i svého výsostného práva a přestává k volbám chodit. Média servírují politiku jako reality-show na pokračování, jednou jako gladiátorské hry, jindy jako krimi, pak zase jako telenovelu. Politika se stává pokleslou lidovou zábavou.

Od direktivního řízení v minulém režimu se kyvadlo veřejné správy přesmyklo k opačnému pólu. Jakýmsi historickým omylem, nedorozuměním nebo trikem se nedostalo občanu demokracie, nýbrž špatně pochopené svobody. Občan se osvobodil od odpovědnosti za věci společné a od udržování řádu v životě veřejném a občanském. Vyměnil „prvorozenectví za mísu čočovice“, jak praví v jistém smyslu analogický biblický příběh. Teď, když se řekne demokracie, bude myslet svobodu. A když se řekne svoboda, bude myslet na individuální uspokojení žádostí bez zábran. Zapomenuta je **svoboda** jako hodnota Deklarace lidských práv s pečeti nadosobního významu a vznešenosti, patosu tisíciletého boje s despocií, tyranií, nadvládou, útlakem a násilím všeho druhu. Zapomenuta je i mravní svoboda integrované osobnosti, nezávislé na vnějších okolnostech a odpovědné svému svědomí.

Jde o karikaturu svobody, která se vyznačuje pohrdáním všemi řády, pravidly a ohledy. Občan – neobčan má svobodu „odvázat se a nevázat se“ jako nikdy v historii. Avšak svoboda sebeurčení a seberozvoje jedince

není myslitelná bez odpovědnosti, bez schopnosti sebeohraničení a sebeomezení. Hojně veřejně předváděná „svoboda“ napadat druhé, posmívat se, urážet je a zesměšňovat je svoboda nesprávně pochopená. Svoboda není vyzývavá nespoutanost, jak se domnívají někteří tvůrci veřejného mínění, u nichž jakékoli sebeomezování budí nechuť, odpor, posměch. Tisíciletý kulturní vývoj ukazuje, že ohleduplnost, vkus, cit a takt je víc než pokřivená „svoboda“, byť sebehlasitěji deklarovaná.

Ve světě vulgárního hedonismu a cynismu, všeobecné prodejnosti a koupitelnosti znějí všechna „stará a vznešená slova“ – v nichž je zobecněna tisíciletá zkušenost lidstva našeho kulturního okruhu, o jehož zachování a smysl pečujeme – nepřesvědčivě, falešně, kýčovitě“, napsal V. Bělohradský s poukazem na naši „počítačovou džungli.“ Připomněl, že média rozvracejí kulturní archetypy hodnotových soustav, vlastních mnoha kulturám a fungujících jako stabilizátory soužití lidí v jejich společenstvích. Někteří analytici hovoří přímo o zločinném působení médií při podvracení kultury, morálky, nepsaného konsensu o tom, co se má a co se nemá. Média také očividně zavinila ztrátu evropské kulturní sounáležitosti i národní kulturní svébytnosti. Mladí již neznají kulturně historické evropské slohy a směry a jejich hlavní představitele, neznají ani historii, osobnosti a díla národní kultury. Zato znají detailně hollywoodské filmové celebrity a světové topmodelky a „missky“ a hvězdy všech možných hitparád a soutěží a festivalů americké pop-music a jejich nejroztodivnějších směrů, nuancí a specifik. Nelze se divit. Díky médiím nás tato dobře prosperující „pop-kultura“ provází od rána do večera a na každém kroku.

Měli bychom vědět, že pravé hodnoty nejsou za peníze. Symbolickým hodnotám bychom měli vrátit jejich pravý význam a nedopustit pokračující degradaci kultury a proměnu lidí v nevědomý, neodpovědný, manipulovatelný dav.

Jaká budoucnost čeká evropskou civilizaci?

Jako ideové pilíře, na kterých stojí evropská kultura, se uvádí řecká filozofie, římské právo, židovsko-křesťanské náboženství a renesanční věda. Z těchto základů vzešly symbolické hodnoty Evropy, totiž svoboda, odpovědnost, humanita, racionalita, exaktnost a tolerance. Patří sem i Prométheovský mýtus. A kalokágathie. A osvícenská triáda, Volnost – Rovnost – Bratrství.

I Masarykova Humanitní demokracie. Právě to všechno je dědictví řeckořímské antiky, staré Izraele, křesťanství a sekulární osvícenské vzdělanosti. Avšak tyto hodnoty ztratily zřejmě svou motivační sílu. Svoboda podlehla mocenským zájmům, tolerance poklesla do lhostejnosti, odpovědnost hasne, protože se stala nepříjemným břemenem. Historie minulého století, ale i přítomnost dokládá, že selhala humanita – jak křesťanská, tak sekulární. Racionalita a exaktnost se člověku odcizily, staly se samoúčelnými. Nezištné úsilí o kulturní sebezdokonalení vlastní i druhých, osvěta, všeobecné vzdělání, rovnost a spravedlnost, to všechno bylo odstaveno jako iluzivní přežitky minulosti, které jsou v boji o ekonomickou konkurenceschopnost jen přítěží.

„Znavená Evropa umírá“, se jmenuje kniha O. Fundy, který uvádí ještě jeden důležitý svorník, který drží civilizaci pohromadě. Pakliže ten se ztratí, civilizace se hroutí. Ten tmelící faktor každé civilizace (kultury) je nepsaný konsensus (souhlas) o tom, co se smí a co se nesmí. Bez konsensu ve společnosti nastává rozklad. Jestliže většina občanů přestane tento konsensus sdílet, je marno snažit se jej nahradit deklaracemi, chartami, zákony a nekonečnými právními novelami. Ani proklamovaná demokracie nás nechrání, protože ta funguje jen za předpokladu, že většina slušných občanů konsensus respektuje a zachovává. Ten konsensus se však vzdaluje společnosti, která se drobí do nepřehledného

množství menšin, hlasitě se domáhajících svých dílčích, nikoli celoobčanských práv. Tak je tomu dnes u nás.

Evropští analytici poukazují na to, jak demokracii rozkládá růst nerovnosti, neobčanství občanů, krajní individualismu, nezájem o celek.

Futurologové a rezolucí vyzývají k aktivizaci občanů a institucí k péči o kulturní kvalitu roztroušených hodnotových systémů. Radí na první místo klást prioritu humanitní výchovy a prospolečensky motivovaných postojů.

Nadarmo se pokoušely osobnosti různých oborů hledat nějakou novou etiku pro dnešek a zítřek.

Budoucnost našeho světa závisí na udržení archetypů naší kultury – principů vzdělanosti a kritického myšlení, principu sebeomezení v zájmu vlastního seberozvoje a principu humanity a ohledu na druhé (co nemáš ty rád, nečiň druhému).

Neomezený růst produkce v globálním měřítku stejně jako čekání nějaké samočinné nápravy vedou ke katastrofě a zhroucení. Rozum velí dobrovolně přijmout meze růstu i meze moci, produktivní síly přestat orientovat na nekonečné rozšiřování výroby. Zaměřit je na péči o přírodu a životní prostředí, na zdraví člověka, na více volného času a na vyšší kvalitu jeho využívání, na duchovní hodnoty, na kulturu ducha i těla. Takové omezení méně zatěžuje surovinové a energetické zdroje, zato však více stimuluje lidské schopnosti a možnosti intelektuální a morální.

Takové omezení sotva zavedou vládcí komerčního konzumu, financialismu a prodejných médií. Ale je možno vytvářet **ostrůvky pozitivní deviace**, odchylky od destruktivně odlidšťujícího proudu, chránit sebe i druhé před rozkladnými vlivy, pěstovat nezávislý život ve shodě s rozumem i citem, přírodou i kulturou. Je možno šířit a střežit hodnoty nepředstírané humánnosti, lidské důstojnosti, demokracie uvědomělých občanů,

svébytnosti i vzájemnosti národů. Takové ostrůvky se mohou stát útočištěm člověka v ničivém příboji současné civilizační fáze a nadějí pro budoucnost.

Hledá se nové paradigma civilizace

Žijeme v přelomové době. Dosavadní paradigma euroatlantické civilizace se otřásá. Otřásá se působením krizových faktorů, jako je ekologické i nukleární ohrožení lidstva a biosféry celé planety, jako jsou mnohočetné následky devastace přírody i kultury, vztahů mezi lidmi a mezi národy. Základem všech rozkladných krizí je krize hodnotových soustav, krize hodnot a hodnotových orientací. Tato krize nespočívá ani tak v nedostatku příslušných idejí, jako spíše v úpadku jejich znalostí, porozumění a vážnosti, a následkem toho přirozeně v naprostém nedostatku uznání jejich vážnosti a závaznosti. Hodnotová nejistota starších generací vyvolává hodnotový nihilismus u generací mladých.

Chaos a nejistotu posttotalitního světa zaznamenaly významné osobnosti:

- Protagonisté politické scény nemají společnou kulturní základnu. Tím jsou dány podmínky pro nové konfrontace, války a zabíjení. Sílí pocit úzkosti. Svět je ještě heterogennější než byl dříve. Mladí jsou nutně dezorientovaní (A. Tourrain).
- Bez kontroly. Chaos v předvečer 21. století. Všeobecný pokrok 20. století nebyl provázen pokrokem morálky v politice. Morální zmatek nepřispívá k pochopení dějin. Došlo ke zhroucení téměř všech tradičních hodnot (Zb. Brezinski).
- Bylo líp, když bylo hůř? (F. Adornato).

– Po pádu bipolárního světa se před člověkem otevřela budoucnost plná nejistoty. Teze o konci ději (F. Fukujama) je bezobsažná. Právě pádem vykonstruovaných schémat začínají skutečné dějiny. A my máme strach ze svobody a z nezamýšlených následků svých činů. Vydáváme se na cestu jako Oidipus a nevíme, zda zítra nezabijeme vlastního otce (M. Caciari).

– Lze očekávat, že boj mezi ideologiemi a jiné konflikty bude vystřídán bojem mezi civilizacemi, které na sebe narazí při prosazování vlastních hodnot a zájmů (S. P. Huntington).

Myslí se civilizace euroamerická, slovanskopravoslavná, islámská, konfuciánská, japonská, hinduistická, latinskoamerická a africká.

Jestliže základem minulého civilizačního vývoje byla mnohostranně se vyvíjející práce, na přelomu 19. a 20. století se osou všech společenských změn stávaly stále více peníze, finanční kapitál. Až tam sahají kořeny dnešního financialismu. Americký prezident Woodrow Wilson řekl r. 1916: „Náš systém úvěrů je koncentrován v rukou několika jedinců, kteří omezují a kontrolují veškerou činnost a růst národa. Nejsme vládou z přesvědčení demokratické většiny, jsme vládou mínění a nátlaku malé skupiny dominantních jedinců.“

Přes všechny sebechvály neoliberalismu se v globalizovaném světě stále více množí krizové jevy. Vyvolává je trojjediný komplex problémů ekonomických, ekologických a etických. Svět se ocitá v dvojí hrozivé nerovnováze:

1. Nerovnováha mezi lidmi. Rozdíly mezi příjmy lidí bohatých a chudých se staly zcela nesouměřitelnými.

2. Globální změny životního prostředí. Nejde již jen o poruchy lokální jako v minulosti, ale o poškození celé biosféry, které je nevratné. Změny již nebude možno napravit.

Světovládny trh a ziskuchtivost mocných samo sebou problémy nevyřeší. Je nutná změna životního stylu současné západní civilizace a obrat k uznání všelidských hodnot, jako je vědomí příslušnosti k přírodě, cítění sounáležitosti, vzájemnosti a solidarity mezi lidmi.

Klíčí strach, že stav světa se nezmění. Bohatí dál budou bohatnout a chudí chudnout. Armády světa budou bdít nad správným tokem peněz a ropy. Miliony uprchlíků ze zemí hladu a válek dál budou putovat na jiné kontinenty.

Ale je jedna antropologická konstanta, na kterou nesmíme zapomenout. A to je naděje. Není zrovna racionální povahy, je to spíš nastavení citu a vůle, ale zato je velmi eufunkční z hlediska existence člověka. Člověka jako bytosti přírodní, sociální i kulturní. Naděje, že přijde (přijít musí) **metanoia** (změna myšlení).

Že se nám podaří překonat současnou vykořeněnost, konformitu se zvrácenostmi a spoluúčast na pádu civilizace do odlidštění. Že se nám podaří oživit a udržet kulturní dědictví evropských národů. Že se nám podaří udržet a naplnit i hodnoty, které dnes reprezentují Evropu ve Všeobecné deklaraci lidských práv: Právo na život, na svobodu a bezpečnost, na přirozenou důstojnost, na spravedlnost a mír, na život bez strachu a nouze.

Pravdy a lži českých dějin

Motto:

K násilí, jímž byli a jsou lidé a národy ovládnuti hmotně, přistoupila jako poslední vymoženost dvacátého století propaganda, která ovládla lidi a národy duševně. Násilí zbavuje lidi svobody vůle. Propaganda je zbavuje svobodného úsudku. Proti násilí se bojuje rukama a zbraní. Proti nepravdě a nepravu, proti fanatismu a demagogii se bojuje slovem a svědomím. Ve světové při o pravdu a právo asi neplatí přísloví, že moudřejší ustoupí.

Karel Čapek

Od převratu 1989 nepřestáváme žasnout nad neutuchajícími proudy pohrdavého a nenávistného znevažování našich národních dějin a naší národní kultury, které chrlí většina tisku i televizních kanálů. Hledáme-li zřídla tohoto mediálně šířeného špinění, pomlouvání a tupení naší minulosti, které již patří na veřejnosti k „dobrému tonu“, najdeme objemnou knihu „Úloha Čechů v dějinách“ /Praha 1991, 690 s./, kterou pod pseudonymem Podiven /jméno sluhy knížete Václava/ vydala trojice autorů P.Pithart, P.Příhoda a M.Otáhal /ten s některými výhradami/. Prý zrcadlo, nastavené českému národu. Ve skutečnosti pomlouvačný pamflet, do něhož se promítl příkrý, odmítavý vztah těch německých analistů, kronikářů a historiků, kteří perem podporovali, zdůvodňovali a oslavovali expanzivní činy svých vládců. Historické děje se tu podávají bez lidské účasti a porozumění pro zápas napadeného, ale s povýšeným despektem a zlomyslným pošklebováním agresora. A přitom šlo o osudy generací na léta, staletí. Podiven pohrdá Čechy jako otroky, ale nechce jim dovolit,

aby se osvobodili. Odsuzuje opovážlivé Přemyslovce, kteří nechtěli být vazaly římských císařů, pranýřuje troufalost husitů, kteří se opovážili „vykloubit z duchovních svazků Evropy“, tupí stavovské rebely, exulanty, tajné nekatolíky, buditele a obrodiče, austroslavismus, panslavismus, čechoslovakismus, Volnou myšlenku, legionáře, Masaryka, Beneše, první republiku...Nejde tu o historickou pravdu, ale o útok na historické vědomí českého národa. Za cenu zamlžování, bagatelizování, překrucování ba i vysloveně neslušného pomlouvání řadí vybrané historické jevy tak, aby byla potvrzena apriorní ideologická konstrukce /čím se liší od rasistické?/, že Češi jsou živel zaostalý, primitivní, málo tvořivý, zatímco Němci jsou „státotvorné plemeno“ a nositelé „vyšší kultury“. Podřadní Češi se marně snaží překonat svou nezralost, přízemnost, odvozenost, malost, plebejství. Neprávem se prý dovoláváme slavné minulosti, velikosti svých předků, kulturního bohatství svého národa. Jsou to samé anomálie, kterými jsme uráželi universalismus a jiné vznešené ideje „svaté říše římské německého národa“, vlídnou monarchii habsburskou i právní cítění Němců v našem pohraničí. Nejvíce jsme se ovšem prohřešili tím, že jsme znovu – zcela nezaslouženě – prý lstí a podvodem získali a potom zas ještě obnovili samostatný stát, proti vůli těch, kteří si osobovali právo nám vládnout.

Podle Podivena se Češi od nejstarších dob pouštěli do pochybných dobrodružství proti ozbrojeným nositelům vznešené ideje „svaté říše římské národa německého“ a pokračovali v tom i v rámci c.a k.habsburského mocnářství. Zahazovali se s povrchními kacíři a neprozřetelnými stavovskými odbojníky, pořád si na něco neodpovědně hráli, pořád něco předstírali, vymýšleli si mýty a fikce o vlastní minulosti. Pokoušeli se o obrodu jazyka a kultury, ačkoli na to neměli, jsouce ducha nedostačivého. Jungmann /o té nepoctivosti!/ si vypůjčoval slova od jiných Slovanů, Hanka, kterému nestačily staré pověsti v Kosmově kronice, podvrhl „Rukopisy“ a Smetana, Mánes, Aleš, Myslbek, Zeyer,

Fibich aj. /jaká hanba!/ nebádali o jejich historické věrohodnosti, ale inspirovali se ve své umělecké tvorbě poetickou krásou básní, které se tu náhle objevily. A Světlá byla nenadaná snaživkyně a Hálek, favorizovaný současníky před Nerudou, se měl stát českým Shakespearem /haha!/ a Neruda byl citový deviant, a proto tolik přilnul k národu. Mácha byl dobrý básník, ale to jen díky jakési barokní filiaci své poesie. A Palacký s celou politickou reprezentací šli manifestovat do carské Moskvy /taková ostuda!/ a Havlíček byl šovinista, Masaryk venkoncem povrchní myslitel a posléze podlý /!/ politik a všechny ty panslavismy, austroslavismy a čechoslovakismy byly jen provokací vznešených idejí německého hegemonismu, založeného přímo „plemenně“ „státotvorným géníem Germánstva“. Češi nedovedou vládnout /na rozdíl od Maďarů/. Nepřestajná nedostačivost české kultury a bažení po nedostižných vzorech se promítlo i do budování Národního divadla /Národ sobě? K popukání. Takový národ!/ A Sokolové byli paramilitantní organizace /!/ atd. atp.

V antiemancipačním zaujetí vadí autorům všechny projevy českého vlastenectví, nedbání „integrující role křesťanství a katolické církve“ a nerespektování „státotvorného génia německého národa“. A aby nás snad nenapadlo aspoň zčásti se státotvorně integrovat, shromažďují rozsáhlý aparát ideologické munice pro separatistické rozeštvávání nejen Čechů a Slováků, ale i Čechů a Moravanů.

Podle Podivena jsou si Češi svými osudy i v nové době sami vinni. Nemuselo se jim spolu se Slováky podařit národní obrození, úspěšné angažmá v 1. světové válce, zřízení společného státu a vcelku zdařilé usilování o prosperitu, demokracii a humanitu. Hitler nemusel žehrat na „versailleského zmetka“, ujímat se svých soukmenovců, kteří si přece ČSR nepřáli, nemuselo být „Mnichova“ ani protektorátu. Ve střední Evropě mohl být klid. Jistě, naši předkové mohli jít dějinami i jinou cestou.

Polabské a Pobaltské Slovany již hlava nebolí. Ba ani Lužické Srby pomalu také už ne.

Podle Podivena bychom konečně měli uznat „plemennou schopnost vládnout“, které se nám nedostává. Nezasloužili jsme si stejných práv a svobod. Kajme se v pokoře a podívejme se na sebe očima svých protivníků. Dáme Podivenovi za pravdu a rozloučíme se, parafrázujíce slova básníka „Zmoudření dona Quijota“: „Ach, teď konečně vidíme své bláznovství a hůře – svou moudrost. Jací jsme to byli blázni: Co jsme si toho navymýšleli! Neexistuje svět, o kterém jsme snili. Je nutno smířit se se skutečností a vidět věci, jak skutečně jsou. Celá naše minulost je jen hloupý a směšný sen. Nyní budeme bdít, o jak my budeme bdít! Není nic velkého v našich dějinách, že, Podivene? Není nic krásného v naší kultuře, že, Podivene? A láska k vlasti? Nemiluje se přece vůbec, jsme-li rozumní, vid', Podivene? Jsi spokojen? Můžeš teď začít tesat epitaf pro náš národ: „Uznal své chyby. Je dobrý. Je moudrý. Je mrtev.“ A všechno to mrzké, co méněcenný národ podnikal pro svou sebezáchovu a rozvoj, nezralý, neschopný a nízký od začátku až do konce, může být zapomenuto. Věnujme vděčnou vzpomínku svaté říši římské německého národa i dobrotivému mocnářství rakousko-uherskému. Jejich bohulibý odkaz znovu ožívá v nových strukturách.

Ale teď bez ironie. Zaráží, že renomovaní autoři nepřistoupili k tématice jinak, v rámci „Česko –německého porozumění“ nově, interkulturně, že se nepokusili paralelizovat nezrušitelné protivy a hledat integrující momenty na vyšší úrovni obecnějších, všelidských kulturních hodnot. Místo toho napsali jen pamflet, hanopis, sbírku pomluv a špinění v duchu nejhrubšího nacionalismu – arci, v tom lze spatřovat jisté novum – na domácí půdě a z českého pera – nepokrytě protičeského zaměření.

Znám reakce čtenářů, kteří nejsou dost imunní proti podobnému druhu „psychologické přípravy“: „To je hrůza, jak se nám lhalo! Už bychom fúzovali s Rakouskem nebo Bavorskem!“ Anebo: „Bylo nám toho obrození zapotřebí? Mohli jsme být dávno Němci a mít pokoj!“

Autorská trojice, politolog, psycholog a historik, dobře vědí, co dělají. Pod záminkou „léčení národní duše“ a „boření mýtů“ předvedli techniku totální destrukce sebedůvěry národa. Předvedli techniku ponižování, napadání a ničení sebeúcty člověka a jeho identity, založené na národní příslušnosti. Pokusili se znevážit, znehodnotit, znectít všechno, co se v našem vědomí váže k národní historii, národní tradici, národní kultuře. Pokusili se připravit nás o naše národní hodnoty a ideály. Bytost, která je zbavena vědomí svých hodnot, není schopna činu. Národ, zbavený sebeúcty, není schopen hájit své zájmy.

Ptáte se, co přivedilo ten nepochopitelný útok na naši historickou paměť, na naši národní identitu, na smysl našich dějin, na samu existenci národa? Trojice se jménem Podiven patří k odpůrcům předlistopadového režimu. Tito dříve disidenti, dnes příslušníci vlivných politických a kulturních elit, přijali v letech totalitarismu za svou perfidní zásadu „nepřátelé našich nepřátel jsou našimi přáteli“. Z nepřátelství k domácímu socialismu hledali a nacházeli oporu antisocialistických sil u našich sousedů v zahraničí, bohužel zhusta i protičeského revanšistického zaměření. Jejich tehdejší spolupráce se neomezila jen na /v té době aktuální/ „studenoválečné“ měření sil mezi Západním a Východním blokem. Disidenti převzali vstřícně i „nový“ pohled na naše národní dějiny – z dílny německé imperiálně nacionální historiografie.

Máme teď u nás dvojí pojetí společných dějin Čechů a Němců. Jsou to dvě vyprávění, která nemohou být odlišnější. Jejich různost je zakotvena již

v dávných dobách. Rakušanka Barbara von Coudenhove-Calergi srovnává obě pojetí přehledně a věcně takto:

1. Podle Čechů přišli Němci do země jako kolonizátoři a dobyvatelé, v německém podání přišli jako nositelé a strůjci pokroku a činitelé vývoje.

2. Doba husitská – pramen demokratických tradic země a počátek evropské reformace

podle Čechů, úděsné a hrůzostrašné barbarství podle Němců.

3. Baroko – pro Němce doba kulturního rozkvětu, pro Čechy „temno“, do kterého upadli po porážce stavovského povstání, ztrátě suverenity, triumfu habsburské protireformace a zničení protestantské elity.

4. Vznik Československé republiky r.1918 – pro Čechy spravedlnost, návrat suverenity po dlouhých třech letech nesvobody, možnost budovat s láskou nezávislý demokratický stát. Pro Němce zneuznání práva na sebeurčení a seberealizaci, až „Mnichov“ přinesl kýženou satisfakci. V očích Čechů rozbití Československa přičiněním „spoluobčanů“ ve službách Hitlera - zrada a zločin.

5. Protektorát – pro Čechy vyhánění z pohraničí, zatýkání, popravy, ponižování, pokořování, nejhlubší poroba, likvidace inteligence (zavřeny vysoké školy, popraveno 60 universitních profesorů a docentů). A budoucnost? Po vítězství Říše realizace projektu germanizace, deportace, genocidy. Ve vlastní zemi neměl zůstat ani jediný Čech. Podle Němců se Čechům za války nežilo špatně. Nemuseli rukovat, měli co jíst, nebyli bombardováni.

6. Denacifikační odsun Němců z Československa – pro Čechy rozuzlení dávných i nedávných excesů, základ stability evropského poválečného uspořádání. Pro Němce katastrofa a zločin všech zločinů.

Autorka neskryvá podiv nad tím, jak po roce 1989 téma „odsunu“ ožilo. Dříve bylo jak v SRN tak v Rakousku (kromě spolků vysídlenců) „tabu“. Bylo nepohodlné, trapně spojené s nacismem. Věřilo se, že samočinně zmizí: staří odcházejí, mladí se již integrovali v nové domovině. Paradoxně jako by sjednocování Evropy probudilo démony minulosti. Objevila se „změna paradigmatu“ velikého rozsahu. Mnohým dělá dobře octnout se najednou v roli žalujících, nikoli již žalovaných. Ptají se: A co bude se „zločiny druhé strany“? O svých vlastních již nechtějí slyšet.

I na nás dolehla „změna paradigmatu“ velikého rozsahu. Mnozí „přepisují“ dějiny a vykládají je podle německého vzorového schématu. Říká se tomu „demýtizace“ a ta postihuje všechna významná období naší minulosti. A není to nijak složité, všechno je prostě naopak.

Tak zrovna v těchto dnech přinesly „Parlamentní listy“ šokující názory údajného „historika“ T. Krystlíka. Historiografie zmíněného „experta“ sice postrádá odbornost (jak zdůraznila uznávaná historička prof. Věra Olivová), zato se honosí pozoruhodnými přepisovačskými „objevy“. Mezi takové „objevy“ patří i jeho tvrzení, že Češi si svůj stát rozbili sami, tím, jak utlačovali své menšiny. A tak i kdyby nebylo Hitlera, stát by se jim prý do roka rozpadl.

Jenže toto tvrzení není „objev“ zcela nový. Známe jej i z minulého díla T. Krystlíka. Ten před několika lety vydal jako novinář „Mladé fronty dnes“ pozoruhodný spis o dvou dílech „Zamlčené dějiny.“ Sestavil je věrně podle uvedeného protičeského schématu. Patrně z reklamně marketingových důvodů v předmluvě vyhlásil, že je „první“, kdo vybízí Čechy, aby skoncovali s překrucováním dějin, s kterým začal už Palacký a aby odmítli pajány o slavné české minulosti. Sám jim při tom chce být oporou, která dosud chybí, a která je nutná, aby se národ vyrovnal s minulostí, opustil falzifikace dějin a přestal dokazovat, že není méněcenný.

My ovšem víme, že „prvenství“ patří „Podivenovi“, a je neodůvodnitelné a neomluvitelné, že pan Krystlík „Podivena“ nepřipomíná. A jsou si přece tak blízcí!

Asi se nezmýlíme, když vyslovíme domněnku, že jak autorská trojice „Podiven“ tak unikátní T. Krystlík měli stejné poradce a stejné zdroje informací. Uznávaná historička prof.V.Olivová odmítla pojetí Krystlíkova spisu právem jako neodborné, které nadto souzní s německou účelovou antidemokratickou historiografickou publicistikou.

Mohli bychom nyní s tímto „demýtizátorem“ skončit, ale nechci čtenáře připravit alespoň o malou ukázkou z jeho díla, aby mohl ocenit autorův vskutku „objevný“ výklad českých dějin. (Nijak se v tom ovšem od ostatních „demýtizátorů“ neliší.) Počínaje „Podivenem“ se u nás tisková i audiovizuální média (až na malé výjimky) předhánějí v horlivém šíření „nového pojetí“, a tak už dávno víme, co nám on také říká, že husitství bylo „běsnění, které vraždilo lidi a ničilo evropská města“, a že Žižka byl „masový vrah“, a že pobělohorská poroba je pouhý mýtus, protože „cizí nadvláda tu nebyla a vliv církve byl kladný a prospěšný“. Není novinkou ani Krystlíkovo opakované tvrzení, že „Československo vzniklo r.1918 jako „umělý, neorganický útvar, nedovedlo najít modus vivendi se svými menšinami a vlastní vinou se rozpadlo“. Usměvné fantazie, že protektorát „poskytl Čechům pracovní uplatnění, perfektně fungující trh, rozvoj porodnosti a rozkvět kultury“ lze hravě korigovat autentickými vzpomínkami na skutečnost: násilné pracovní nasazení celých ročníků mladých lidí pro potřeby vojenského průmyslu převážně v Německu (ročník 1921, ročník 1924, koncem války šel na zákopy i ročník 1928), kvapné sňatky a účelová těhotenství na záchranu před nasazením, nedostatkový přidělový lístkový systém pokrývající jen minimální potřeby obživy a ošacení.

Následkem toho se rozvíjela intenzivní ilegální výměna všeho spotřebního zboží mezi městem a venkovem, kvetl „černý trh“ a šmelina nepředstavitelného rozsahu a spolu s tím se angažovaly obávané štáry německé policie, např. na nádražích. A kultura? Cenzurou okleštěné skromné zbytky, pěstované ponejvíce v skrytu jako projev snahy po sebezáchově národa v smrtelném ohrožení. Pan T.Krystlík ovšem vskutku není ani první ani jediný „demýtizátor“. Nedávno mě jiný nadějný autor vlídně poučil, že výroky „zubožení“ a „bezpráví“ v souvislosti s pobělohorskou dobou patří „na smetiště dějin“. Nebylo prý bezpráví, nebylo zubožení. Šlo tehdy o „plodnou spolupráci, která dala Čechům vysoký standard, výrazně spoluutvářela jejich identitu a naučila je politické spolupráci na mezinárodní úrovni“. A celé obrození bylo scestné a zavádějící. O tom si mám přečíst novou literaturu, jsou jí plná knihkupectví a knihovny.

Co na to říci? Je pravda, že se po „Bílé hoře“ mnozí šlechtici získanými konfiskacemi celých panství velmi obohatili a měli „vysoký životní standard“, jako třeba Lichtenštejn, Dietrichštejn, Piccolomini, Coloredo a kohorta dalších dobrodruhů ze všech koutů Evropy, které panovník štědře odměnil za podporu proti odbojným stavům. Také církve se velmi obohatila. Jenomže to nebyli Češi. Počet obyvatel klesl téměř o polovinu. Doma zůstali převážně jen chudí nevolníci, kteří nesměli svou rolnickou práci opustit a víru museli změnit podle nařízení vrchnosti. Počet obyvatel klesl téměř o polovinu. Žádná barokní nádhera nemůže zastřít skutečnost, že došlo k zubožení českého etnika, které málem přestalo existovat a že arogantní triumf habsbursko-katolické protireformace vnímali mnozí /třeba i Komenský/ jako „temno“.

Součástí „demýtizační“ kampaně za diskreditaci Masarykovy první republiky a Benešova poválečného zákonodárství je trvale kritika tzv. „čechoslovakismu“. Masaryk si prý „vymyslel“ československý národ, aby

mohl v jednání s presidentem Wilsonem prosadit ustavení nového státu na základě práva národů na sebeurčení. Výmysl? Společní předci ve Velké Moravě. Občas společní panovníci. Po staletí neomezený pohyb oběma směry přes řeku Moravu. Obyvatele na obou březích, byť administrativně oddělené, spojovalo vědomí příbuznosti, snadného dorozumění při malé jazykové odlišnosti, společné vysokoškolské studium, společná vojenská služba, vzájemní partneři. Od dob reformace po 400 let byla na Slovensku spisovnou řečí čeština (bibličtina). Ján Kollár mluví o československé větvi slovanské a soudí, že Češi, Moravané a Slováci mohou obstát jen pospolu. Palacký, Šafárik, Jungmann – ani jediný buditel nezapochoval o jednotě a vzájemnosti. „Svoji k svému, paže k paži, od Šumavy za Pováží...” Havlíček kritizoval, že třetina národa žije v maďarském područí a přál si spojení. Věřil, že právě ze Slovenska vzejde časem vůdcovství a síla celého kmene československého. Ani štúrovci, přestože provedli jazykovou odluku, nepopírali jednotu. Při kladení základního kamene Národního divadla v Praze r.1868 vyhlašovali za Slováky J.M.Hurban a J.Novák: „Je to i náš den. Jsme příslušníky národa československého neb i my k vám náležíme. My vaši jsme, vy naši jste. Neb my všichni jsme Slované – československého národa“. Je přirozené, že kulturně prožívaná vzájemnost vedla postupně i k požadavku politicky se sjednotit v jednom státě. /Tendenční přetřásání Pittsburské dohody a údajné nedodržení Masarykova slibu o autonomii je, jak nedávno napsala bratislavská badatelka v oboru státu a práva Katarína Zavacká, ahistorická dezinterpretace ve službách separatismu./

Ideu naší státnosti formuloval dlouholetý spolupracovník prezidenta T.G.Masaryka a náš dlouholetý ministr zahraničních věcí, dr. Edvard Beneš r. 1935, ještě před svým zvolením Masarykovým nástupcem, druhým prezidentem Československé republiky.

„Proti hrůzám války stavíme lidství a respekt k lidské osobnosti. Proti politickým doktrínám připouštějícím válku jako přirozený fatální stav společenský - soustavnou výchovu, ukazující, že takové názory jsou přežitkem minulosti a barbarství století předcházejících. Proti autoritativním a diktátorským koncepcím státních režimů – jediné správnou koncepci vývojové demokracie. Proti šovinismu – rozumný vřelý patriotismus. Proti mezinárodní anarchii, výlučnosti a egoismu národů a států – světovou organizaci mírovou, Společnost národů, a zásadu solidarity a spolupráce všech národů a států. Proti vyřizování mezinárodních sporů železem – mezinárodní soudnictví. Proti svévolnému rušení smluv a vyvolávání válek – společné zakročení a potrestání viníka sankcemi a tudíž vybudování kolektivní bezpečnosti, jejímž nástrojem má být u nás naše vlastní dobře vybudovaná a vyspělá armáda i celý náš systém spojeneckých smluv a paktů s našimi přáteli.“

V následujících třech letech se dařilo držet jednotu státu a jeho demokratický řád. Na podzim 1938, kdy Německo zahájilo přímý nástup k zničení Československa a našlo podporu u anglické politiky appeasementu, dařilo se prezidentu Benešovi v čele obrany republiky odrazet úspěšně jednotlivé fáze tohoto útoku. Zdálo se, že díky spojení se zeměmi na západě i na východě Evropy bude agresivita nacistického Německa zadržena. Mnichovskou dohodou čtyř velmocí – Německa, Itálie, Anglie a Francie koncem září 1938 však všechny naděje na udržení demokracie a míru padly. Československo bylo rozbito a ovládnuto Německem. R.1941 byla však protiněmecká fronta obnovena a díky Americe, Anglii a Sovětskému svazu nastal boj o nápravu a svět byl zaplaven hrůzami druhé světové války.

Tato historie vsvědčí o pravdivosti názoru pana Krystlíka o vnitřním rozpadu naší první republiky. Československo padlo jako oběť nacistické agrese a rozpínivosti, která existence německé menšiny

bezostyšně pro své válečné cíle zneužila na základě vyprovokování jejího separatismu. Za rozbíjení Československa dostalo dokonce více než milion a půl Němců z našeho pohraničí medaile za zásluhy od A.Hitlera.

Československo padlo. Ale na rozdíl od většiny evropských států si uchovalo svůj politický štít čistý. Nikdy se nezkompromitovalo politickou dohodou s hitlerovským režimem nacistického Německa. (V.Olivová)

S uspokojením jsme našli ideové spojence v německých historících Hansu a Evě Hahnových, kteří nejednou odhalili pravý smysl „nových pohledů“ na československé dějiny. „Nové pohledy“ jsou nesené snahou svalit odpovědnost za to, co se dělo v 30.letech z německého nacismu na – údajný český nacionalismus.

Novodobé české dějiny stojí přirozeně na tom, že vznik samostatného Československa z konflagrace válečných sil r. 1918 byl vyvrcholením snah celé řady generací, které od dob národního obrození hledaly cestu k svobodnému národnímu vývoji a k obnovení jeho ztracené státnosti. Připomeňme aspoň snahy Havlíčkovy, Palackého, Masarykovy.

Vznik a existence Československé republiky jsou tak spojeny s historickými kořeny národa, že všechno pozitivní, co se na našem území událo, směřuje k nim jako svému cíli a všechno v nich ozřejmuje svůj smysl. Není divu, že i nepřátelské tendence mají stejný směr, ovšem s úmyslem rozbíječským. Přes svou novost a heterogenost i v neklidném meziválečném čase Československá republika si udržela svůj demokratický systém přes všechny i sílící nedemokratické tendence sousedních evropských států. Byl tu Masarykův demokratický program Washingtonské deklarace, byla tu angažovaná práce politických zakladatelů republiky, byly tu s úctou a láskou udržované a šířené kulturně historické tradice, představované Mistrem Janem Husem, Jiřím Poděbradským, Janem Amosem Komenským, a celou plejádou vědců, umělců, myslitelů, kteří

pracovali nezištně pro blaho národa a nečekali „ni zisk ni slávu“. Bylo to přirozené, protože oni připravovali a pak udržovali stát novodobé emancipace Čechů a Slováků pro společně vyznávané hodnoty demokracie a svobody, vzdělanosti a kultury. A protože „Státy se udržují těmi ideály, z nichž se zrodily“, i proti jejich myšlenkám a dílům, proti jejich poctivému přesvědčení a nezištné práci se i dnes houfují síly nepřátel

Hahnová našla nedávno podobný nepřátelský výklad i v anglosaském zámoří. Recenzovala knihu Američanky (patrně německého původu) Mary Heimannové, „Československo – stát, který selhal“. Ukázala na ní, že je to jen další varianta protičeské propagandy. Tak hned český národ pokládá Američanka za romantickou obrozeneckou fikci. Není-li českého národa, nejsou ovšem ani Češi. A tak autorka mluví o Dobrovském jako o „maďarském rodáku“, o Palackém jako o „moravském protestantovi“ a o „rakouském Slovanu“ Dvořákovi soudí, že udělal kariéru jen díky českému nacionalismu. Kdyby toho nebylo, byl by prý odsouzen hrát ve své vesnické kapele polky, mazurky, pochody. Ale on se vyšvihl „směsí českých nacionalistických skladeb.“ (Tak tady si ho autorka asi trochu plete s Bedřichem . Smetanou, který její pozornosti kupodivu unikl, ačkoliv právě on byl autorem nádherných hudebních básní o lásce k národu a vlasti.)

A Henlein, podle M.Heimannové, prý chtěl jen demokracii pro své rodáky, kterou jim „utlačovatelská“ ČSR nechtěla poskytnout. Přitom zamlčuje, že jim dala, mimo jiné, i tři ministerstva ve vládě, prvotřídní školství a kvalitní kulturu. (Jen privilegia, jaká měli za Rakouska, o ta v demokratickém systému přišli.) Číst podobné výmysly by bylo k smíchu, kdyby to nebylo smutné svědectví o nepřestajných lživých útocích na naše dějiny. Proč? E.Hahnová ukazuje, že od svého vzniku stálo Československo v cestě organizaci přeshraničního hnutí, jehož cílem bylo

nastolit místo Československé, Rakouské a Německé republiky jedinou - Velkoněmeckou říši.

Proti destrukci historické paměti vystupují odborní historikové, učitelé dějepisu, pamětníci, mluvčí vlasteneckých organizací. Ozývají se na stránkách několika málo tiskovin, které jsou jim otevřeny. Jejich hlas je slabý, jde o tiskoviny velmi nízkého nákladu. Většina tisku se octla v cizích rukou a cizí kapitál nemá zájem udržovat povědomí o českých národních dějinách. Přeje spíše „demýtizátorům“ v cizích službách. Před časem se Bořivoj Čelovský pokusil burcovat národ, který sice získal svobodu slova a tisku, ale ne už prostředky k tomu, aby jí mohl využívat. Vydal brožuru „Konec českého tisku?“ S otazníkem na konci. Brožuru poslal politikům a jiným veřejným činitelům k vyjádření. Většina oslovených byla situací našeho tisku, který je z 80% v cizích rukou, nemile překvapena. Ale zároveň většina usoudila, že v době kapitalismu a volného pohybu kapitálu se nedá nic dělat. Někteří s daným stavem dokonce souhlasili, protože prý monopol kapitalistů je lepší než monopol stranických sekretariátů, ztratíme sice suverenitu, ale polepšíme si ekonomicky. A že to vlastnictví našeho tisku je většinou německé? To přece nevádí. Mladí již nemají potřebu bývalé spoluobčany démonizovat. Čelovský vydal brožuru znovu, rozšířenou o tyto a četné jiné podobné odpovědi našich vůdčích osobností. Titul, opět „Konec českého tisku.“ Tentokrát bez otazníku.

Když před 20 lety vyšel „Podivenův“ manuál „demýtizace“, většina recenzentů reagovala na knihu silně kriticky. Ale oficiální mínění to přičetlo na vrub tradičnímu chápání českých dějin, „jiným“ vztahem k rozpadu Československa a k odsunu Němců po druhé světové válce. R. 2003 se dostalo knize dokonce reprezentačního vydání v nakladatelství Academia, garantovaném Akademií věd ČR. Milan Kundera kdysi napsal, že národy se likvidují tak, že se jim nejdříve vezme paměť. Zničí se jejich knihy, jejich vzdělanost, jejich historie. A někdo jiný jim napíše jiné knihy, dá

jinou vzdělanost, vymyslí jinou historii... Bez odkazu předků a bez vlastní sebeúcty přestaneme být národ. Proměníme se v nevědomý, neodpovědný, manipulovatelný dav. Dopustíme to?

Ve veřejném prostoru jsme denně svědky tendenčního výkladu událostí. Společenské vrstvy, různé skupiny, strany i jednotlivci stylizují své zprávy o událostech tak, aby sloužily jejich potřebám a zájmům. Je to prastarý způsob, jak uplatnit svůj vliv a oslabit protivníka. Už sofisté ve starém Řecku věděli, jak se dělá z černého bílé, z většího menší a naopak. Učili tomu za peníze. Pro moderní dobu nezapomenutelně ukázal G.Orwell ve své satirické vizi „1984“, jak se bez přestání přepisují dějiny podle toho, jak se ustavičně střídají mocnosti v globální hegemonii, ve světovládě. Nad všemi manipulacemi světa však musí existovat historická pravda, nepřibarvená a nepřikrášlená. Pravda českých dějin je základem naší identity. Lživé podání dějin v imperiálním zájmu mocnějších sousedů ohrožuje samu naši existenci.

Polistopadový převrat přinesl nejen pád despotického režimu, ale i oživení rozmanitých společensky rozkladných sil. Ožili přátelé bývalého mocnářství i skrytí vyznavači nacismu. Využívají a zneužívají svobody projevu a tisku k šíření svých obskurních názorů a přepisují naše dějiny ze všech sil. Negují všechny historické tradice, kterých si vážíme a které milujeme. Ale zvláště si dávají záležet na tom, aby zpochybnili nutnost a oprávněnost vzniku ČSR, znevážili charakter meziválečné existence naší republiky a dehonestovali nový osvobozenecský boj a nové vítězství v době 2. světové války. Podle nich byl vznik ČSR vlastně neprozřetelný a hazardní experiment. A tak zvanou první republiku si prý bezdůvodně idealizujeme a vlastně jsme za ni ani nebojovali, když šlo o její existenci. A za protektorátu se nám vůbec nežilo špatně a celý náš odboj byl vlastně směšný. A neúnavní přepisovčiči dospěli posléze k tomu, že naše národní

uvědomění je fikce, národ je vlastně přežitek a vlastenectví je zdrojem xenofobního nepřátelství.

Vlastenectví, láskyplný pocit domova, pocit silné sounáležitosti a odpovědnosti k vlastnímu národu a jeho zemi, jazyku a kultuře nabývá v procesech integrace v celoevropském a světovém měřítku nového významu. Má smysl bránit svůj národ a svou příslušnost k němu v době postupující globalizace?

Odpověď je jasná. Bez pocitu národní příslušnosti chybí jedinci společenská a kulturní sebejistota, bez takového pocitu je vykořeněný, sám a sláb, bez opory a záštity. Ani v globalizovaném světě nechceme ztratit svou národní identitu, věrnost tradicím a kulturnímu dědictví, které shromáždili naši předkové na své cestě dějinami. A protože musíme přemáhat mnoho sil opačného směru, je na čase znovu se zajímat o témata, která naši rodiče pokládali za jednou provždy uzavřená. Znovu se otvírají. Nastává čas nových obran národa a mateřského jazyka. Prof. Albert Pražák, čelný představitel Pražského povstání r.1945, vydal r. 1946 nádhernou kulturně historickou knihu, „Národ se bránil“. Sleduje v ní sebezáchovné boje našeho národa od dob Velké Moravy až do 2. světové války. Mysleli jsme si, že poválečným osvobozením doba pro sestavování takových „obran“ přestala, že ve svobodném demokratickém světě se již nikomu a před nikým bránit nebudeme muset. Přesvědčujeme se však denně o opaku. Potřeba bránit se nejen že nevyhasla, ale že čelit znevažování našeho národa, jeho minulosti i budoucnosti, je stále naléhavější. Braňme se. Netrpme lži o českých dějinách, o české kultuře.

Literatura:

Parlamentní listy, březen 2017

Albert Pražák: Národ se bránil. Praha 1946.

Coudenhove-Calergi, B.: Kein Stoff für 's gemeinsame Schulbuch. Die Presse, 12. Okt 2002

Dyk, V.: Zmoudření dona Quijota. Praha 1957

Hahnová, E.: Úskalí jedné demytologizace. In: Lidové noviny, 23.1.2010

Olivová, V.: Destrukce historické paměti. In: Národní osvobození, 26.5.1998

Olivová, V.: Jak je možné psát české dějiny. In: Národní osvobození, 17.6.2011

Kálal, K.: Slovensko v české škole. Praha 1918

Pešek, J.: Matka vlast. Praha 1924

Kontinuita kulturních hodnot

Náš evropský kontinent se na sociokulturní mapě světa utvářel zpočátku živelně jako životní prostor obyvatel a jejich pohybu za obživou, za obchodem, za poznáním. Válečné konflikty Evropu rozdělovaly, duchovní kultura, která nezná hranic, ji spojovala. Soubor duchovních hodnot, na kterém se podílely všechny zúčastněné národy, má svou vývojovou kontinuitu. Spojuje a souzní s touhou po mírovém spolubytí lidstva. Jen válečnické aspirace a orientace agresivních skupin mohou tuto kulturní kontinuitu rozbít. Zarazilo nás, že naše BIS (Bezpečnostní informační služba) v těchto dnech zaútočila právě na kontinuitu paměti národa v partiích, které zřejmě souvisí s aktuálním informačním zadáním. Chtěli bychom zdůraznit, že jen nedostatečné vzdělání dovoluje napadat historické kulturní hodnoty lidstva z hlediska omezených politických zájmů. Chtěli bychom zdůraznit, že nejen „Vítěz píše dějiny“, protože i poražení mají své kronikáře. A chtěli bychom zdůraznit, že školní výuka dějin by neměla podléhat okamžitým zájmům toho kterého režimu té které strany a vlády. Měla by být vždycky chápána jako přiblížení kulturního vývoje národa v daném historickém kontextu a v daných sociokulturních podmínkách.

BIS si přeje přehodnotit a „přepsat“ naše dějiny např. ve sféře národního obrození a panslavismu. Pokusíme se ukázat, že jde o oblasti, které časově omezeným, mediálně šířeným prorežimním propagandistickým zájmům nelze podřizovat. Nebo chceme, jak ukazuje G. Orwell ve svém „Ministerstvu pravdy,“ ustavičně „přepisovat“ dějiny, abychom se vždycky zavděčili moci, která má právě převahu?

Naše novodobé dějiny začínají vyproštěním pozůstatků češství z trosk pobělohorské zkázy. Po nešťastné bitvě na Bílé hoře přestal existovat

nejdříve náš stát. R.1621 fakticky, r.1627 právně. Panovník vydal „Obnovené zřízení zemské“. Česká koruna (království) patří podle onoho dokumentu napříště habsburskému rodu dědičně (panovník se nevolí), němčina se stává rovnoprávnou s dosud oficiálním státním jazykem českým. (Za daných poměrů, od německého panovnického dvora, od německých šlechtických sídel a panských úřadů až po městské školy, čeština je odevšad vytlačována. Města se valem poněmčují, jen nevolníci na venkově mluví česky.) Národ je tvrdě uchvácen cizím vladařem a podroben jeho víře. Platí Cuius regio, eius religio. Je zbaven vlastního sněmu, všech práv a svobod svých zástupců, ochuzen o vyšší stavy. Ty odešly do ciziny jako pro víru pronásledovaní exulanti. Byli zbaveni majetku, který jim byl konfiskován a rozdán cizím válečným dobrodruhům ve službách panovníka. (Tak vznikla nová, pobělohorská šlechta.) Národ byl zbaven i vzdělanosti. Museli odejít učitelé, kněží, mezi nimi i J. A. Komenský a další vzdělanci.. Svým dílem obohatili jiné země. Jen nevolníci nesměli půdu opustit, odsouzeni k násilné rekatolizaci a tuhému poddanství. Jen ti mluvili česky, svou mateřštinou. Ale to nemělo nejmenší význam. Nastalo přikázané SILENTIUM – mlčení národa.

Po bitvě na Bílé hoře jsme se octli na pokraji zániku. „Stín toho dne (8.11.1620) pokryl tři století lítostí nebo kletbou. V úzkostech vězení, ve strádání vyhnanství, v zoufalství nad zkázou vlasti a ponížením národa nesly se myslí tisíců Čechů k tomuto dni...“ „Na Bílé hoře nezvítězila kultura vyšší“, napsal uznávaný historik, jako by předvídal, že nám to někteří dnešní vykladači dějin budou tvrdit. „A jakkoli vysoko se potom vznesly kupole barokních kostelů a honosné fronty barokních paláců v pokatoličené Praze, vítězný postoj jejich nemohl nikdy zaplašit památku slz a krve, jimiž v letech hrůzy naplnil brutální vítěz znásilněnou zemi... Bílá hora, ztráta české samostatnosti, ponížení a úpadek bylo neštěstí bez míry a hranic.“ To napsal prof. Josef Pekař. Ač katolík, ač v leccěms

protiřečil Palackému i Masarykovi, dal přednost hodnotám pravé lidskosti před demoralizujícím vlivem vítězné vlády a moci. Nepřekrucoval, „nepřepisoval“.

Byli jsme na pokraji zániku. Ale byly jiné státy, v kterých se vývoj nezastavil jako v naší zemi, degradované na pouhou provincii, podřízenou příkazu vrchnosti pod hrozbou oprátky. Ve světě probíhaly revoluce, nizozemská, anglická, americká, francouzská. Osvícenci útočili na přežitý feudalismus a neudržitelný absolutismus.

Stálá tichá výměna kulturních statků přes hranice zemí sytila hlad po ideálech, podvracela staré řády a konvence, občas podnítila i revoluční výbuch v té či oné zemi. Odpůrci změn byli zatím v přesile, ale touha národů po svobodě od nadvlády a násilí nepomíjela. V zemích, kde národy měly své státy, měly zápasy o svobodu ráz státně politický, šlo o charakter ústavy, o rozdělení moci, o sociální otázky.

U potlačených, bezprávných národů, které vlastních států neměly, muselo dojít nejdříve k probuzení národního vědomí a jazykovému, literárnímu a kulturnímu obrození. V takové situaci jsme byli my, Slováci a všichni ostatní Slované, s výjimkou Ruska. Přípravení o politickou samostatnost, o vlastní vedoucí vrstvy, ba i o jazyk.

Zásadní význam pro začátek našeho národního obrození mělo celoevropské osvícenství. Zejména tereziánské a josefinské reformy urychlily vývoj v naší společnosti. Jmenujme aspoň školskou reformu z r. 1774 a toleranční patent a zrušení nevolnictví z r. 1781. Venkovský lid byl pro příště uvolněn z tvrdého područí nesvéprávnosti, směl opustit půdu, volit a měnit zaměstnání, stěhovat se do města, učit se a vzdělávat se.

Noví vzdělanci, kteří přišli do měst jako rodáci z venkova, postupně vytvořili novou inteligenci, kritickou k daným poměrům. Byla to vrstva

chudá na majetek, ale bohatá láskou k zemi svého původu. Její příslušníci měli potřebu uvědomit a povznést lid, ke kterému patřili. Jejich horlivostí, obětavostí, tvořivostí se měnilo ovzduší našich měst a městeček. Již nebylo bezvýhradně německé. Národ se probouzel. Obrozený národ zatouží pak přirozeně i po samostatném politickém životě, zatouží mít vlastní stát a usilovat o kulturní rozvoj a vzestup.

Hesla buditelů, erbovní zaklínadla, výroky, které se z té doby dochovaly: „Minula noční hodina“. „Rozednívá se.“ „Za ranních červánků.“ „Česká svíce ještě nedohořela. A už ji nesfouknou.“ „V práci a vědění je naše spasení.“

Dnešní „přepisovači“ dějin degradují vedle dosavadního výkladu obrození našeho národa i myšlenku slovanskou a myšlenku jazykové příbuznosti s Ruskem.

Je množství psaných záznamů o česko-ruských stycích od počátků křesťanství. To je speciální oblast církevně slovanská. Počátky našeho národního obrození jsou spjaty s vědeckou činností jazykovou. Josef Dobrovský (1753 – 1829), mimořádně nadaný osvícenský jazykovědec, položil základy pro studium českého jazyka, bohemistiku, a pro studium slovanských jazyků, slavistiku. Byl i v zahraničí uznávanou autoritou. Psal latinsky nebo německy, nebylo ještě vzdělanců, kteří by byli schopni číst česky. Ale slavistika probouzí přirozeně slovanskou či panslovanskou myšlenku. Zájem o poznání všech Slovanů. Čím byli, čím jsou, a zda vůbec ještě budou? Probouzí se cit pro vzájemnost, blízkost a porozumění. Ochota podporovat se a vzájemně si pomáhat. Od úchvatu nad dávným společným původem a společnou pravlastí až k uvažování nad složitými a nesnadnými cestami, kterými jim bylo jít. A k perspektivám. Jsou ještě nějaké? Co dělat, jakou činností překonat současnost, jak dosáhnout obrození a krásných cílů rozvoje porobených národů?

Na dílo Dobrovského navázali J. Jungmann (1773 – 1847), J. Kollár (1793 – 1852), P. J. Šafárik (1795 – 1861). Badatelé, literáti, překladatelé, buditelé, vlastenci. Synové lidu a se smyslem pro poetický půvab prostého života. Okouzlení vidinou kultury, která bude dílem Slovanů. To bude kultura pravého, obrozeného lidství. „Kdykoli řekneš Slovan, ať se ti ozve člověk“, žádal Kollár.

Slovanská myšlenka se ohlásila už v 17. stol. u Jihoslovanů, její rozmach u nás však je novodobý. Z Anglie a Francie přicházely od konce 18. stol. nové myšlenkové proudy o lidské společnosti, většinou přes Německo. Na Čechy a Slováky působil zvláště přítel Slovanů, jejich kultury a humanity, J. G. Herder. A tak s uspokojením za časů válek s revoluční Francií evidovali ruské pluky generála Suvorova, pak Kutuzova, jak procházejí naší zemí. Zapsali si do svých Pamětí, že ruští vojáci byli dobří, srdeční a měli jazyk podobný našemu. A lidová věštba slibovala, že nám bude dobře, až se kůň ruského vojáka napije z Vltavy.

A tak J. Kollár může ve své „Slávy dceři“ (1824) nabádat přichýlit raději k tomu tam se velikému dubisku, jež vzdoruje zhoubným až dosaváde časům.“

F. L. Čelakovský (1799 – 1852) sledoval, jak v letech 1827 – 29 pronikla ruská armáda v bojích proti Turkům na Balkán, překročila Dunaj a osvobozovala jižní Slovany. Pocítil upřímnou radost a stal se panslovanským rusofilem. Inspirován nadšením a vděčností vytvořil svůj spontánní, vpravdě básnický „Ohlas písní ruských“. Prožíval přitom slibné všeslovanské naděje i pro náš národ. Byl hluboce zklamán, když pak car tvrdě potlačil polské povstání. Vždyť to byl boj slovanských bratří za svobodu! Car nebyl „dobrý, bohumilý, otec laskavý,“ jak dříve napsal. A tak ne ruský car, režim, vláda a moc si zaslouží úctu a lásku. Jen lid a jeho duše, prostá a poetická.

K. Havlíček Borovský si vyjel na Rus, aby ji osobně poznal a přesvědčil se o tom, zda od ní lze očekávat podporu a pomoc v našem zápase za svobodu. Strávil tam dva roky (1841 – 43). Co vyzoroval, zachytil ve svých „Obrazech z Rus.“ Bylo to za časů Mikuláše I., tvrdého despoty, krutého potlačitele děkabristů. Havlíček tehdy zapsal, že „ Moskva je císařská, činovnícká, pravoslavně duchamorná, nevolnická, velkopanská, hýřilská i zabeđená. Poručensky slavjanofilská, zatím co Petrohrad je cizozrmský.“ Ale i v Moskvě se vidí „nemoudrá honba za módností a cizími vzory a spousta cizozemců.“ Havlíček však věří, že i bídný stav může být zárodkem něčeho dobrého. Koriguje romantické slovanství. Nemá to být napříště snění, ale práce, osvěta, úsilí o myšlenkovou, národní, sociální a politickou samostatnost. „Reálnost Slovanstva je reálností jeho jednotlivých kmenů.“ Havlíček zúžil slovanskou otázku na austroslavismus, ideu slovanské vzájemnosti v rámci rakouské monarchie. S touto ideou vsouplil i do revolučního roku „jara národů“ i do památného Slovanského sjezdu v Praze r.1848. Austroslavismus však nevytlačil představy o Rusku jako velké slovanské zemi, která jediná není v područí cizí nadvlády.

Horoucí vlastenectví, slovanské povědomí, touhu po osvobození a povznesení národa dokládá svým dílem ne jeden umělec. Např. náš národní malíř, Mikoláš Aleš (1852 – 1913), je (mimo jiné) autorem půvabných obrázků z ruských bájí a dějin, od bohatýrů Kyjevské Rusi až po „kozáky“, které „na vlastní oči“ viděl jeho strýc, vysloužilý švališér.

Z historie je známo, že zdržení Ruska v historickém vývoji způsobily nepřestajné boje s Tatary a po nich s Turky. Až od nástupu Petra I. je situace jiná. Rusko se díky účinným reformám stalo mocností. Vnější nepřítel je již ohrozit nemohl. Překážkou vývoje se tentokrát stal nepřítel vnitřní, zpátečnický režim samoděržaví, carismus. Absolutní moc v rukou jedince korumpuje jeho, on korumpuje své okolí. Zneužívání moci se

stává zvlůlí. Cílem autokratického vládce je uchopit moc a udržet moc. Zabezpečit ji před jakoukoli změnou, která by mohla přivodit její pád. Vládě nejde o obecné blaho, ale o zájmy vládce. Slídí se po nepřátelích, odhalují se zrádci, krutě se trestají. Vyhnanstvím na Sibiři nebo šibenicí. Životopisy ruských carů si nezadají co do hrůzostrašného násilí s životopisy římských císařů. V životě obyvatel převládá bída, strach, beznaděj.

T. G. Masaryk se ve svém předválečném díle „Rusko a Evropa“ (vyšlo až r. 1919) opírá o studium bohaté ruské literatury, která slučuje životní filozofii, úvahy o společnosti, o náboženství i o umění. Sleduje proces europeizace Ruska a ukazuje, že Rusko je tím, čím Evropa byla. Zajímá se o ideový spor slavjanofilů a západníků a o palčivé otázky dalšího vývoje. Došlo pak, jak víme, k osudovému střetu sil ruského samoděržaví a proletářské revoluce.

Revoluce byla ovšem zatížena carským dědictvím ekonomicky, sociálně i politicky. Vládcům nového, socialistického zřízení se mnohé podařilo: elektrifikace a industrializace země, modernizace zemědělství, rozvoj techniky a vědy. Jen díky pozitivním výsledkům vývoje mohl Sovětský svaz spolu se Spojenci zvítězit v 2. světové válce nad fašismem. Pak ovšem přišla zvenčí válka „studená“ a uvnitř země nastala stagnace jako důsledek zčásti zděděného autokratického zřízení. Což nebyl gulag pokračováním katorgy? Režimu se nepodařilo zavést včas glasnost a perestrojku. Sovětský svaz se rozpadl. Některé jeho části se demokratizovaly, ale transformační procesy nejsou zdaleka definitivní. Ovšem i Západní Evropa prochází krizí, i ona hledá cestu k obnově historií prověřených hodnot autentické demokracie a nepředstíraného humanismu.

Od 19. stol. se celá ruská kultura (nejen literatura, též hudba, malířství, divadlo, balet, film ...) stává obdivovaným duchovním vlastnictvím celého

vzdělaného světa. Ruské umění získává úctu a lásku nejen pro technickou kvalitu, ale zejména pro hluboký pohled do lidské duše a pro naléhavé tázání po smyslu života. A to se dnes u nás najdou „přepisovači“ dějin, kteří tvrdí, že v Rusku „hodnoty lidské osobnosti zůstanou neobjeveny, člověk platí jen za částičku masy“ (Podiven). Co si můžeme myslet o věrohodnosti „podivenských“ autorů, kteří šíří vůči Rusku nedůvěru a nenávisť, protože se to hodí nějakým jejich úzce partajním zájmům? Co si máme myslet o poslání BIS?

Hodnoty evropské kultury, život v bezpečí a míru, svobodě a lidských právech, volají po tom, aby se Západ i Východ Evropy setkaly ve vzájemném porozumění a spolupráci pro blaho všeho lidstva.

Český jazyk v habsburské monarchii

Otázka postavení českého jazyka v naší vlasti za vlády Rakouska a Rakousko-Uherska se stala předmětem nového zájmu na základě podnětu pana ředitele BIS (Bezpečnostní informační služby). Pan Koudelka totiž prohlásil, že nikdo Čechy nenutil učit se německy. Je to pravda?

Nikdo také nenutil vládu a vládní úřady, zaměstnance veřejné správy, soudů a škol, aby se učili česky. Čech na veřejnosti musel mluvit německy, jinak se nedorozuměl. A tak to bylo od r. 1627, kdy vítězný pobělohorský panovník Ferdinand II. vydal „Obnovené zřízení zemské“ a v něm byl i článek o ustavení německého jazyka jako rovnoprávného s dosavadním oficiálním státním jazykem českým. A protože český národ přišel o všechny pronásledované vedoucí vrstvy, které musely zemi opustit, a byly vystřídány preferovanými vrstvami cizími, zůstal český mateřský jazyk jako prostředek komunikace jen na venkově, nevolníkům, kteří nesměli opustit půdu. Města a městečka se rychle poněmčovala. Roztrpčený hlas na obranu národa a jazyka českého zvedl tehdy Bohuslav Balbín. V letech 1672-3 napsal latinsky spis *„O šťastném někdy, nyní však přežalostném stavu království českého, zvláště pak o vážnosti jazyka českého čili slovanského v Čechách, též o záhubných úmyslech na jeho vyhlazení a jiných věcech k tomu příslušejících rozprava krátká, ale pravdivá.“* Historik B. Balbín byl sice členem jezuitského řádu, ale pro své smýšlení upadl u svých představených v nemilost. Dílo, v kterém zdokumentoval pobělohorský úpadek naší vlasti pro odmítavou cenzuru za svého života zveřejnit nemohl. (Vyšlo až po 100 letech, vydal je F. M. Pelcl jako příspěvek pro oživení historické paměti v zájmu českého národního probuzení.)

Odnárodňovací proces za vlády Habsburků pokračoval. Dekret Marie Terezie z r. 1763 konstatuje: *"Čeština v království Českém a markrabství Moravském chýlí se k úpadku tolik, že největší díl starostů a úředníků jazyka toho je neznalý, ano že u zemských a vrchních soudních úřadů, jakož i při městských magistrátech velký nedostatek osob česky umějících se jeví..."* Školská reforma z r. 1774, Schulordnung, zavádí povinnou školní docházku do škol s vyučovacím jazykem německým. Jen žáci počátečních tříd triviálních škol na venkově a prvního ročníku škol hlavních ve městě se učí v mateřském jazyce. Poněmčovací stav je tím zpečetěn.

Teprve s příchodem osvobozených nevolníků do poněmčelých měst se probouzí potřeba uznání a zrovnoprávnění českého jazyka, jedna z hlavních obrozenských idejí. Je zahrnuta i mezi požadavky revolučního programu r. 1848. Revoluční petice mimo jiné žádá zavést český jazyk ve školách a na soudech vedle němčiny. Žádost je ovšem porážkou revoluce a utužením absolutismu v bachovském režimu smetena. Policejně stíhaná obroda českého národa zase na čas ustrnula.

Mimořádně erudovaný jazykovědec Josef Dobrovský (1753-1829) psal základní díla pro bohemistiku a slavistiku německy nebo latinsky. Vzdělanci jeho generace nebyli ještě schopni číst a psát česky. A sám Dobrovský ani nedoufal, že se to změní.

Představitel mladší generace, Josef Jungmann (1773-1847), již horuje pro lásku k vlasti a pro šíření českého jazyka ve společnosti. Věří v obrodu národa, jazyka, literatury. Ale není to snadné. Města jsou spravována německy, kupecká administrativa se vede německy. Neexistuje český tisk, divadlo, neexistují české školy. (Krom těch malých venkovských triviálek, v nichž málo vzdělaní učitelé znají jen češtinu nevalné úrovně). Městské vrstvy jsou asimilované s německým prostředím. I příslušníci druhé generace buditelů vyrůstali v takovém prostředí, vzdělávali se, četli

a psali německy. Tyl (1808), Mácha (1810), Erben (1811), Němcová a Mánes (1820), Smetana (1824). Mácha psal své první verše německy. M.D.Rettigová (1785) radí mladičké Němcové, aby hodně četla české knihy a tak se zdokonalila v češtině. Ona sama prý také byla až do svých 34 let „spící Češka“, také uměla jen německy. A Havlíček, když pospíchá, píše své dopisy německy. Nemá čas myslet na český pravopis. Přitom Havlíček bojuje za právo národa na vlastní jazyk a žádá, abychom čelili němčině němčinou. Dokud si nevytvoříme vlastní vzdělanost, musíme používat němčinu.

Teprve r. 1850 se otvírá v Praze první české gymnázium – akademické.

Obrození národa v době předbřeznové umožnilo nové generaci pomyslet i na obrození politické.

Představitelem generace této vrcholné fáze našeho obrození se stal František Palacký (1798-1876), vynikající historik. Stal se i politikem. On stál v čele politického a spolkového života národa. Vedl jej. A vedl jej se svou zásadou z let mladosti: *„Já aspoň, kdybych byl třeba cikánského rodu a poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si pokládal, aby aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva.“*

Po pádu bachovského absolutismu došlo v habsburské monarchii k určitému uvolnění. Po vyrovnání Rakouska s Maďary žádali i Češi o vyrovnání. Setkali se však s bouřlivým německým odporem proti „poslovanění“ říše. Napětí českých politiků ve vztahu s vídeňskou vládou se tím vystupňovalo. Co znamenalo „vyrovnání“ s Maďary, co znamenalo soustátí Rakousko- Uherska? Bylo to popření práv a tradic Českého království i svébytnosti Slováků a dalších Slovanů, kteří všichni zůstali v područí a nadvládě Rakouských Němců a Maďarů.

Celé další půlstoletí obnoveného ústavního života (1860-1914) v habsburské monarchii je pak plné politických pŕetek, národnostních manifestací a demonstrací. Postižen je každý nesvéprávný národ, jeho identita, samostatnost, jazyk, vzdělávání. Škola a školství. Kultura. Tak je tomu i u nás.

Teprve r. 1866 bylo v Čechách 10 gymnázií přeměněno na české ústavy. Na Moravě byla r. 1867 otevřena 2 „slovanská“ gymnázia, jedno v Brně, jedno v Olomouci, se stejnými potížemi jako při zřizování škol středních zápasili samosprávní činitelé při budování školství odborného. Všude byly favorizovány školy německé, český jazyk potlačován. Trvají zápasy o uznání českého jazyka ve školách a v úřadech, spory se vedou o zřízení každého jednotlivého českého gymnázia, každé odborné školy. R. 1882 je rozdělena pražská universita na českou a německou. Ta česká byla jen velmi chudě vybavena a jen někteří profesoři tu byli schopni přednášet česky.

Postavení českého jazyka v české zemi nevyřešily ani „fundamentálky“, ani „punktace“, ani Badeniho návrhy. Vyřešila je až 1. světová válka a vznik samostatného Československa. Tam byl státním jazykem ustaven jazyk československý, ve znění českém nebo slovenském. *„Hle, jak úžasným tempem pracovaly dějiny – od skepse vlastenců, proučích se před staletím, ovšemže v jazyce německém, lze-li vůbec doufat, že by si český národ stvořil vlastní literaturu, od let, kdy nebylo jediné české vyšší třídy obecné školy a kde společenský, literární i úřední styk vzdělaných vrstev českého původu byl skoro naskrz německý, až k dnešku, kdy bohatstvím výchovných ústavů všeho druhu i kvantem produkce duševní můžeme se měřit čestně s nejpokročilejšími zeměmi světa, - od let všeobecného německého poddanství...kdy země naše byla nesvobodnou provincií státu nám cizího až k státu československému, až k plné samostatnosti...“* (Josef Pekař)

Panu Koudelkovi jsou k dispozici četné spisy historiků, historiků české školy a školství a historiků české kultury, v nichž nalezne bohatství dokladů o tom, že v našich zemích v době habsburské monarchie vládla němčina a mnozí Češi se museli z existenčních důvodů učit německy. Bude stále trvat na tom, že „nikdo Čechy nenutil učit se německy?“

Mistr Alois Jirásek a historické národní tradice

V souvislosti s přeskupováním politických sil jsme po každém společenském převratu svědky přehodnocování našich národních dějin, významu klíčových historických událostí a vůdčích osobností té které doby. V Orwellově krutě pravdivé utopii „1984“ se dějiny přepisují nepřestajně, protože u moci se střídají různé skupiny vládců v rychlém sledu a výklad a hodnocení minulosti musí vždycky tu skupinu, která se chopila moci, legitimovat. Střídá-li se moc, střídají se i výklady dějin. Čím rychleji se střídají režimy, tím rychleji se přepisují a přehodnocují dějiny.

Polistopadová změna v r.1989 přinesla pád totalitarismu, ale otevřela prostor nejen demokratickým, ale i nedemokratickým silám. Právě ony u nás oživují staré spory o výklad našich národních dějin a popularizují nedemokratické postoje, což je při všeobecné ztrátě historického vědomí u mladších generací stejně snadné jako nebezpečné. Uměle se oživuje i starý spor o výklad našich dějin, do protikladu se kladou F. Palacký (a s ním i T.G.Masaryk a A.Jirásek) a J.Pekař. Přitom se zamlčuje, že v podstatných věcech je mezi nimi naprostá shoda. Uznávaný historik J.Pekař, ač katolík a ctitel baroka, napsal o husitství: „Hrdinný a vítězný zápas Čechů husitských za pravdu, tj. za prohloubení a zoprávdivění náboženského života, zůstane největší slávou českých dějin.“ Jana Žižku označil za „božího bojovníka“, který v době náboženské exaltace a doznívající vlny chiliasmu hájil ohněm a mečem svatý zákon a trestal mravní zkázu a ničil „hříšná díla pýchy a marnosti světské.“

Byl to „milovaný vůdce božích bojovníků a hrdina revoluce – revoluce myšlenkového vznosu dosud nebývalého“. J.Pekař se tak shoduje nejen s F.Palackým, ale i s T.G.Masarykem v povýšení husitství na směrodatnou národní tradici. A.Jirásek se svými historickými romány nesmírně

zasloužil o popularizaci tohoto pojetí národních dějin v nejširších vrstvách našeho národa. K.Čapek hovořil o Jiráskově díle s uznalou láskou a poukázal na to, že je ztělesněním obecně lidských hodnot, duchovního vlastenectví, na němž spočívá „milost lásky a humanity, snášlivosti a kulturní osvícenosti.“ Literární vědec V.Černý viděl Jiráskovo dílo „přímo růst z přástkové podstaty lidového báječství“ a ocenil, že se propagací Klasického dědictví české kultury (vyhlásil K.Gottwald na popud Z.Nejedlého) dostalo nejširším vrstvám našeho národa „chleba umělecky i lidsky opravdu živného“ bez ohledu na to, že politikům skutečná ideová podstata Jiráskova díla unikala.

Je pozoruhodné, že naše současné kulturní a osvětové instituce Jiráskových výročí nevzpomínají, nebo jich zneužívají k „přehodnocování“. Nedovíme se nic podstatného o životě a díle klasika české historické prózy, zbaveného dřívějších ideologických pokřivenin. Bohužel, styl „kam vítr, tam plášť zůstává beze změny, jen ideologický záměr pokřivenin se změnil. Nedovíme se nic o mimořádném významu a obecně uznávané autoritě A.Jiráska v buditelském úsilí o samostatnost národa, nic o jeho úloze při koncipování Květnového manifestu čs. spisovatelů 1917 (s Jar. Kvapilem), o přednesu Přísahy čs. Národa v dubnu 1918 v Obecním domě, ani že vítal T.G. Masaryka na nádraží při jeho slavném návratu do vlasti 21.12.1918 a že jím byl veřejně oceněn, ani že byl členem Národního shromáždění a jeho senátu v letech 1918-1925. A že se těšil nesmírné všeobecné úctě, lásce a vděčnosti celého národa. Místo toho jsme přísně napomínáni a varováni, že“ vnesl do vnímání české historie nepřesnosti a mýty“. Jaké? Uvedme pár příkladů těch „nepřesností a mýtů.“

Tak hned „Staré pověsti české“(1895) prý Jirásek čerpal „z nevěrohodných pramenů“. Úžas. Je možné uvěřit, že posuzovatelé nevědí, co je pověst? Vždyť už ve škole nás učili, že pověst je vyprávění o něčem neobyčejném, plné divů a nadpřirozených sil. Pověst se šíří ústním podáním, vyprávěči

si ji obměňují, obohacují a krášlí podle svého vkusu. Od pohádky se pověst liší jen tím, že se vztahuje buď k určité osobě nebo místu, někdy i času. Náš nejstarší kronikář Kosmas sepsal české pověsti v prvním oddíle své Kroniky jako „ficta“, „bájeivé zkazky starců, smyšlenky a básnění“ (1125). O jaké „věrohodnosti“ se tu může mluvit?

Pověsti se sbíraly podobně jako pohádky nebo lidové písně, mají je všechny kulturní národy. Ale nikde na světě neposuzují vypravěče podle „přesnosti“ nebo „ věrohodnosti pramenů“, nikde, kde vědí, co je pověst, dílo fantazie, nikoli vědecké faktografie.

Častým terčem „demýtizační“ kritiky je také Jiráskův román *Temno* (1913). A. Novák (stoupenec J. Pekaře, nikoli Z. Nejedlého) ocenil toto dílo jako „úchvatnou malbu“. Je to obraz vítězné protireformace z pohledu tajných bratří a exulantů pro víru. Pronásledovaní nekatolíci prožívají těžké období, básnickým obrazem „temno“. Ale to kritika odmítá. Jirásek prý podal „jednostranný pohled na pochmurnou pobělohorskou dobu jako na dobu největšího úpadku českého národa.“ Mýlil se ve svém hodnocení? Hle, co říká J. Pekař, uznávaný historik, ač katolík a ctitel baroka: „Stín toho dne (8.11.1620) pokryl tři století lítostí nebo kletbou.“

V úzkostech vězení, ve strádání vyhnanství, v zoufalství nad zkázou vlasti a ponížením národa nesly se mysli tisíců Čechů k tomu dni... Na Bílé hoře neztvrděla vyšší kultura. A jakkoli vysoko vznesly se potom kupole barokních kostelů a honosné fronty barokních paláců v pokatoličené Praze, vítězný postoj jejich nemohl nikdy zaplašit památku slz a krve, jimiž v letech hrůzy naplnil brutální vítěz znásilněnou zemi... Bílá hora, ztráta české samostatnosti, ponížení a úpadek, bylo neštěstí, neštěstí bez míry a hranic.“ Vítězná církev a pobělohorská šlechta vytvořily z ukořistěného bohatství skvělý svět barokní nádhery, okázalé marnotratnosti, požívačnosti i vybraného vkusu v architektuře, výtvarném umění i v hudbě.

To však nic nemění na skutečnosti, že národ, zbavený své elity, živořil na pokraji záhuby. Básnický obraz „temno“ je pro tento stav velmi výstižný, tím spíše, že nevyklučuje opětů návrat „světa“. (A to přišlo dík obětavé a nadšené práci buditelů.)

Ani „Psohlavci“ (1886) nenašli milost v očích „nápravců dějin“. Jirásek pojal chodský odboj jako symbol národního emancipačního zápasu vůbec. Ale neprávem prý se Chodů svým dílem ujal. Jejich boj za staré královské majestáty, kterých se jim dostalo od dřívějších panovníků za odměnu jako strážcům zemských hranic (byli např. svobodní od roboty), byl vlastně nerozumný a nelegitimní. Jejich privilegia byla přece zrušena Novým zřízením zemským, které zavedl pověstný Ferdinand II. v pobělohorské pokořené zemi r.1627.

Chodové se tudíž marně o svá privilegia soudili, jejich odboj byl posléze sice tvrdě, ale právem potlačen, chodský vůdce Jan Sladký (Kozina) r.1695 veřejně v Plzni za povinné účasti všech Chodů popraven. Jirásek nepochopil, že vládce nad Chodskem, Lamminger („Lomikar“), byl dobrý hospodář, který potřeboval lid robotný, nikoli svobodný. Jiráskovo dílo je s tím na štíru. .

Přehodnotitelé nám také namlouvají, že byl Jirásek předpojatě protikatolický. Z kladného hodnocení husitství a odsouzení protireformačního násilí to však nevyplývá. Podobné stanovisko měli leckterí buditelští kněží, např. V.Beneš Třebízský, ba i citovaný historik J.Pekař. Sám Jirásek uvádí řadu pozitivních postav katolických kněží v pětidílné románové kronice „F.L. Věk“. V čtyřdílné kronice „U nás“ činí sympatického faráře Havlovického dokonce hlavním hrdinou. Jirásek byl věrný historické skutečnosti, pravdě, byl spravedlivý, tolerantní, černobílé vidění mu bylo cizí.

Sama Stálá rada České biskupské komise svého času potvrdila pravdivost Jiráskových historických obrazů, když sebekriticky uznala, že „Negativní vlivy, k nimž se musí církev hlásit, sahají až do 14.století, možná až k samotnému přijetí a způsobu života víry u nás. Pokušení světské moci, později v kombinaci s podřízením křesťanství germanizačním hlediskům v tehdejší Rakousku-Uhersku mělo za následek odcizení obyvatelstva převládajícímu katolicismu...Církev se soustředily nezřídka i na cíle mocensko-politické...nevěnovaly pozornost úsilí o pozemskou spravedlnost...Motivy ústily do pochybné politiky podřizování církve státním strukturám rakouského císařství. Sociální cítění nižšího duchovenstva kontrastovalo s přezíravým postojem velké části hierarchie namnoze privilegovaného rakouského původu.“ Tak to stojí v listu českých biskupů „Pokoj a dobro“ z r.1998. Podobně to líčil A.Jirásek ve svých historických románech. Pravda je jen jedna.

„Demytizační“ snahy orwellovských přepisovačů a oprávců dějin nejsou než chatrně maskované zničující útoky na naši národní identitu a nejlepší kulturní tradice.

Chrám i tvrz

(Beseda o českém jazyce)

Na podnět paní Marie Veselé a s její zasvěcenou účastí konala se v Brně koncem listopadu beseda Výboru národní kultury o mateřštině.

Východiskem k diskusi účastníků byl referát o knize Pavla Eisnera, „Chrám i tvrz. (Templum in modum arcis.) Knize o češtině.“ Dílo poprvé vyšlo v Praze r.1946, v rozsahu 666 stran. Obsáhlé dílo. A přece je autor uzavírá s pocitem viny, s pocitem nedostačivosti. Je mu, jako by se marně pokusil načerpat moře - do škeblí kapitol. Moře byla čeština pro autora. Mořem pro čtenáře je i Eisnerova kniha.

Pavel Eisner (16.1.1889 – 8.7.1958) pocházel z pražské židovské rodiny, z dvojjazyčného obchodního prostředí s převahou jazyka německého. Studoval na Karlově universitě slavistiku, germanistiku a romanistiku. Absolvoval r. 1918. Prameny hovoří o tom, že cítil silnou přitažlivost německé kultury, ale k Slovanům jej táhlo svědomí a hluboké porozumění. Stal se z něj novinář, publicista, literární teoretik, lingvista, básník, překladatel. Překládal ve volném čase a neomezoval se jen na češtinu a němčinu. Překládal i z angličtiny, francouzštiny, italštiny, španělštiny, maďarštiny, norštiny, ruštiny, srbochorvatštiny, perštiny a tibetštiny. K nevíře. A mezi všemi jazyky zahořel největší láskou k českému jazyku. Česká řeč mu byla i královnou i bohyní i moudrou matkou. A byla mu i chrámem a tvrzí. Pod tímto názvem sestavil knihu esejů, poutavých vyprávění o jazyce, plných odborných poznatků o podstatě a funkcích jazyka, o jeho vývoji a o jeho skladbě, o jeho čarovné moci i humoru, o jeho finesách i nedbalostech. Nevyčerpatelné bohatství pro znalce jazyka i obdivovatele.

A proč ten název? Český jazyk je úžasná kulturní stavba – ne nepodobná architektuře chrámu i tvrzi. Nejen vnějším tvarem, ale i vnitřním významem a funkcí. Je to sídlo vzývání a povznášení ducha, úcty a lásky k hodnotám, které národ po staletí nashromáždil, k tomu, čemu věříme a čeho si vážíme a co milujeme, je to sídlo meditace, modlitby a naděje, ale je to i zbrojnice odvahy a odhodlání pro čas zápasu a boje.

Svého času (1980) četl v rozhlase ukázky z legendární knihy holdu češtině Miroslav Horníček. Pod výmluvným názvem: „Jak žije jazyk v národě a národ v jazyce.“

Eisnerovo dílo přinesl k nám domů kdysi dávno můj tatínek. Dostal je jako dar s věnováním „za úspěšnou dlouholetou činnost učitelskou“. Dal mi je. A já jsem žasla. Úctyhodná bible. 102 kapitoly. Věcné, kritické i vtipné a humorné. Hluboké znalosti a vytříbený styl. Vysoká úroveň odborného obsahu a vybroušený sloh. To se jmenuje v českém jazyce esej. Tedy 102 eseje.

(Malá poznámka na okraj. Po listopadu 1989 kritizovali někteří návštěvníci Londýna nízkou úroveň našeho školství. Zjistili, že v Anglii žáci běžně píší eseje, zatímco u nás se k esejí jen málokdo dopracuje. Jde o jazykové nedorozumění. Anglicky essay je zkouška, písemma, takže i naši žáci píší běžně po anglicku essay, nikoli však esej v českém literárně vědním významu.)

Eisnerovu knihu jsem dostala jako středoškolačka. Měla jsem tehdy ve škole ráda sloh, kompozice z jazyka českého jsem psala s velkým zaujetím, založila jsem krajský středoškolský měsíčník „Rozběh.“ A v té knize jsem našla pro sebe něco velmi aktuálního. Kapitulu XCV: „O bujarčících pojednání nesoustavné“. Dověděla jsem se nejdříve, že typ horlivého žurnalisty nevalné úrovně dostal podle Schmocka, hrdiny Freytagova literárního díla asi z poloviny 19. století, jméno šmok. A toho

šmoka Eisner označil jménem bujarčík. Bujarčík proto, že ani o půlnoci neváhá použít slova bujarý. Ale stejně tak slova junák, bohatýr, stařešina, čacký, bodrý, útulný. Dejme slovo autorovi:

„Uvázne-li továrník patentních šlů pod elektrikou, mluví bujarčík o tragickém skonu na slovo vzatého předáka našeho průmyslového podnikání. Má soustavné plotky s Moranou. Je povždy – nikoli vždy, ale povždy – odhodlán stát na stráž, volat na stráž, třímat prapor, kráčet k metám, vytrvat na baště až do těch hrdel a statků. Pro něho nevychází slunce, jemu vzešlo nebo vyhouplo se slunko. Je pro krojované družiny i jazykově. Libuje si v děvuchách. Bydlí v elektrickém domě, ale opěvá jednak prejzové štíty, jednak doškové chaloupky. Záříjový den je mu dumavý. Hrob mu nestačí: rozplývá se lyricky nad našimi rovy. Zde zřítel už jeho složku básnickou. Je pak hojná odrůda bujarčíků, která pěstuje básnické výrazivo soustavně: šlář, opar, ručej, znoj, seč, nuž, můž“.

Eisner poukazuje na zálibu v poetismech a archaismech v jazykovém habitu bujarčíka, který bezděky vykrádá slovník od Palackého po Vrchlického. A zhusta píše i básně, zvláště sonety. „Bujarčík je citový, prožitkový, a proto i jazykový epigon epigonů. Šatí se šatstvem od urozeného panstva odloženým. Za dvacet, a ještě více za padesát let se budou bujarčíci vyjadřovat výrazivem Halasovým.“ Další odrůda antikizuje. Bujarčík používá historicky slavných výroků pro pojmenování jevů zcela malicherných. Tam, kde šlo ve starém Římě o bytí a nebytí státu, jde v bujarčíkově zprávě ze soudního jednání o bytí a nebytí – pivovaru. Jsou bujarčíci frankomilští (Cést la vie), interpunkční (Česká srdce zaplakala...) Je jich mnoho odrůd. Ale, je to samá „jazyková veteš, lžibásnivá, lživznešená. Samá štukatérská fasáda, jazykový ornament a truismus, fráze, lež.“ Ale tu lež bere Eisner zpět. Bujarčík vědomě nelže. Horuje upřímně, i když všechno, co poví, se mění v klišé. Je jako král Midas naruby, kov citu a prožitku se mu proměňuje v řezanku slova.

Bujarčík je vzdělanec. Jeho habitus netvoří nevzdělanost, ale nedospělost. Je to infantilní typ, věčný jinoch, nepřekročil léta svého dospívání. Všichni procházíme bujarčíkovským stadiem vývoje (i Eisner se přiznal k záchvatům migrény, když se ve svých papírech setkal s některými svými mladistvými literárními výtvory). Ale jen někteří těmi šmoky zůstanou. Bujarčík je petrifikovaná puberta prožitku i projevu. Je nebezpečím pro kulturu, ale zaslouží si jistou shovívavost. Není vědomým padělatelem slova i života.

K šmokovi nestvořil jazyk šmočku, k bujarčíkovi Eisner nepřidružil bujarčici. Ne, že by jich v ženském rodě nebylo. Je jich dost. Ale každý skutečný ženský autor je genre mixte. Ženská bytost s příměsí rysů mužských. Jako byla třeba B. Němcová. Podobně mužští tvůrčí autoři jsou promíseni rysy ženskými. Bujarčík není genre mixte. Ale muž to také není. „Je to infantilní bytost nepohlavní, přestrojená za muže, říká Eisner.“

Číst „Chrám a tvrz“ znamenalo těšit se z poznávání mateřštiny, vychutnávat její zvláštnosti, libovat si a opájet se její krásou. Ale také přijmout výstrahu: Nestat se bujarčíkem.

Zacházet s mateřštinou se má úctou a láskou. Pavel Eisner říká: „Naše mateřština je vzduch, jímž dýchají plíce naší duše. Máte v rukou stradivárky a hrajete na ně jako šumař. Zdělili jste varhany a myslíte si, že je to flašinet.“

Kniha „Chrám a tvrz“ vyšla roku 1946. Již rok jsme se těšili z toho, že válka skončila, že je kolem nás klid a mír. Prožívali jsme radost z vítězství, věřili jsme v šťastnou budoucnost, navrhovali jsme projekty obnovy a budování osvobozeného, demokratického státu. Jestliže Pavel Eisner sestavoval svou knihu již v době klidu a míru, mohl s hlubokým zaujetím oceňovat pozoruhodné hodnoty českého jazyka a zkoumat jazyk

jako duši národa a jeho kultury. Česká řeč mu tak byla především CHRÁMEM, sídlem nejvyšších hodnot, jimž říkáme credenda a miranda. To, co je hodno víry a obdivu. Mateřská řeč je pravá národní klenotnice, poklad, a sdružuje všechnu vznešenost i každodennost, opravdovost a nevyčerpatelnost s podivuhodnou tvořivostí rozmanitého a pestrého života. Ale neměli bychom zapomenout, že tomu vzácnému a nedlouhému času klidu a míru předcházela válka. Pavel Eisner sám, jako neárijec, za války a okupace přestál smrtelné nebezpečí ztráty života.

Bude proto na místě uvést ještě jinou knihu o českém jazyce, která „Chrám a tvrz“ předcházela. Byla to kniha „Národ se bránil. Obrany národa a jazyka českého“. Vyšlo r. 1945. 409 stran. V roce, kdy válka právě skončila.

Autor knihy Albert Pražák (11.6.1880 Chroustovice – 19.9. 1956 Praha) byl literární historik, universitní profesor, předseda Národní rady v době Pražského květnového povstání r. 1945. V knize Alberta Pražáka jde více než o chrám bohatství jazyka českého o tvrz na jeho obranu.

Budu citovat a parafrázovat z Pražákovy předmluvy: „Vše, co žije a je schopno života, vzdoruje a brání se úpadku a zániku, jednotlivci, druh i národ... .Opora o minulost a o dějinnou národní zkušenost v zlých dobách připadala v blížícím se a posléze nastalém nebezpečí srážky evropských národů v 1. válce světové jedinou spásou a nadějí, jak ze soumraku doby neporušeně vyjít. A tento pocit zůstal v národech i po válce. Zůstal pocit, že není dobojováno a že národy opět povstanou proti sobě a že opora minulostní zkušeností bude znovu příkazem nutného sebezachování.“

A stalo se tak, přišla 2. válka světová a s ní i hrozba zničení malého národa.

„Zkoumáte-li směsici národních tradic, zjistíte, že jejich základním smyslem je obrana národa. V evropských národech je to vlastně prvek až novodobý, doprovod vývoje a výboje moderního nacionalismu.... Jestliže tedy je národní a jazyková obrannost u našich sousedů příznak nové doby, u nás je to stav trvalý. Od úsvitu našich dějin, žitých uprostřed Evropy v stálé tísní působené našimi výbojnými sousedy.“

Obrany národa a jazyka, těchto dvou nejdrahocennějších hodnot, které našim předkům více méně splývaly, sleduje pak Albert Pražák v přehledných kapitolách:

Od Velké Moravy do doby Husovy. Od doby Husovy do Bílé Hory. Od Bílé hory po Balbína Od Balbína do počátků obrození. Obrozená doba po Dobrovského. Od Dobrovského po Palackého. Od Palackého po Havlíčka. Od roku 1948 do roku 1914. Od r. 1914 do roku 1918. Od r. 1918 do r. 1938. Od r. 1939 do r. 1945. Autor podává přepečlivý přehled o nesmírném bohatství národní kulturní paměti, o lásce k rodné zemi a rodné řeči z úst mnoha zastánců, mluvčích, představitelů těžce zkoušeného češství, o vzdoru k nepřátelům, kteří by chtěli naši vlast a řeč znevážit, potupit, zahubit.

Albert Pražák ukončil svůj historický přehled obdobím 2. světové války. Sám se účastnil pražského povstání v květnu 1945 i radostného osvobození 9. května. Obohatil nás svou knihou a my jsme nad ní bezděky věřili, že se národní obrany u nás již přežily, že patří k minulosti, že už je nebudeme potřebovat, že v nich nebudeme pokračovat. Byl to hluboký omyl. Obrana našeho národa a jazyka je opět velice aktuální. Což neplatí svým způsobem dnes zase verš Svatopluka Čecha? „Moc, sláva, bohatství – co ze všeho nám zbylo? Naše řeč.“

Měli jsme mnoho myslitelů, spisovatelů a básníků. Ti všichni mateřštinu vroucně milovali a svým talentem a svou pílí zdokonalovali a

obohacovali. Přispěli nesmírně k její mnotvárnosti i odolnosti a tím i k přeetrvání našeho češství. Jejich zásluh a jmen bychom neměli zapomenout a mateřštinu bychom neměli dovolit zanedbávat.

Připomeňme si je slovy Františka Halase: „Životním mým štěstím je možnost psát mateřštinou, která je krása a nesmrtelnost sama. Jasný kníže českých básníků K.H.Mácha zázračně rozvázal vzpurným gestem její zadrhnutý uzel. On a Božena Němcová jsou až dosud mírou jejího rozkřídlení. Erben zasnoubil ji s poezií lidu. Neruda dal nevídanou cudnost a sevřenost, zněžnil Sládek, rozkošatil Vrchlický, zmelodizoval její první houslista Sova. Až k hvězdám vynesl Březina, řád a přímost kázal Šalda, vzpouru a patos tam vnesl Bezruč. Jakou jen kantilénou zpívá v Hlaváčkovi, vřavou světa a boje v Neumannovi, národní hrdostí prostoupil ji Dyk, rosnou líbezností z kropil Toman, a pak ještě celý růženec jmen, ať Hora, Seifert, Holan, Zahradníček, Nezval, až po ty nejmladší, celý růženec jmen objímá prsty génia této země, prsty, které nepustí dědictví, které střeží a kterým vládnou.“

Pavel Eisner kritizoval s dávkou humoru šmoka a vymyslel bujarčíka. Ale ti dva si zasloužili kritiku jen pro svou nedokonalost v literárním slohu. Byli špatní literáti. Dnes se potýkáme se škůdci a hubiteli jazyka v celé jeho podstatě a funkci. Odsuzují jej k postupnému zániku. Jsou mnohem nebezpečnější.

Díváte se na televizi? A který kanál si vybíráte? Nova gold? Prima family? Prima love? Prima zoom? Prima play? Prima cool? Retromusic? Action?

Zaslechla jsem nedávno v TV rozhovor s rozhlasovou pracovnící, která se po létech vrátila ze zahraničí domů. Mluvila krásně česky. Ale pochvalu za čistotu jazyka odmítla. Neměla prý příležitost vstřebat ty nové anglicismy, které tak vystihují přízpusobivost a pružnost českého jazyka. Užasla jsem. Tak ona lituje, že nenahrazuje české výrazy cizími, že ve svém slovníku

nemá top a body, outlet a outfit, sponzoring a modeling, šou, talkšou a megašou, party a megaparty, že nechodí na mítingy a brífingy, že nedá řeč s bodygardem a aupairkou, a nehlídá, zda je in a sexy, nechte editorial a story a nemejluje, nemanazuje a neříká zda je easy nebo dawn. A happy. A nevykřikuje wow! Opravdu, chybí jí už mnoho slov, říká je zastarale, správně česky, a ne módní snobskou anglicizovanou hatmatilkou současnosti. A ona se za to teď stydí a omlouvá se! Není dost západní a světová! A v TV není nikoho, kdo by ji vyvedl z omylu!

Za časů Pavla Eisnera a Alberta Pražáka se psalo o řeči jako o prostředku myšlení a dorozumívání, sdělování a výměny informací, myšlenek, názorů a pocitů. Lidé spolu mluvili, hovořili, povídali, besedovali, debatovali, diskutovali, o něčem se bavili, vyprávěli si. To až od konce minulého století místo toho všeho - komunikujeme. Dříve jsme znali jen komunikaci dopravní, silniční a železniční. Nyní máme ještě technickou komunikaci - k šíření informací prostřednictvím elektronických sítí a komunikaci jazykovou - k šíření informací prostřednictvím řečových symbolů, slovem i písmem. My teď tady také spolu komunikujeme.

K podmínkám komunikace v dnešním světě globálního měřítka patří i universální jazyk. Kdysi se vzdělanci dorozumívali řecky, pak latinsky, posléze francouzsky. Dnes jsme svědky invaze angličtiny do všech oblastí vědy, techniky, obchodu i volného času. Anglofonní země určují normy pro prezentaci výsledků ve všech oborech. Rodilí mluvčí angličtiny jsou ve výhodě ve všech mezinárodních organizacích. Všeobecné používání angličtiny jako jazyka vědy odsuzuje neanglofonní národy k přizpůsobování, napodobování, ztrátě osobitého způsobu myšlení a vlastních zdrojů inspirace a invence. Neanglofonní vědci se stávají pouze prostředníky angloamerického výzkumu, vlastní práci nemohou plně zhodnocovat. Co není anglicky, to se nechte.

Každý článek v našem odborném tisku je opatřen anglickou anotací, výčtem klíčových slov a resumé. Ale to už nestačí. Pro kvalifikaci pracovníka na vysoké škole se nebudují příspěvky v odborných časopisech, ve sbornících, ba i celé vědecké monografie vypadly ze zorného pole posuzovatelů. Jen anglický příspěvek v „impactčasopisu“ se počítá. Proč se naši předchůdci snažili o rozvoj myšlení národa, o rozvoj národních věd. Proč se namáhali s tvorbou odborné terminologie a metodologie? Nenecháme na ně, dnes povinně přejímáme angloamerické verze bádání i vyjadřování. Přitom angličtina je mateřštinou ne více než 6-7% obyvatel světa.

Prof. Rémi Kauffer poukázal na to, že vnutit někomu slovní zásobu znamená vnutit mu i své pojetí významů: „Američané nás vedou od brainstormingu k wargame, od teenagers k fast-foodu, od managementu k benchmarkingu, všude jsou vpředu před ostatními.“

Prof. Gilles Deluche burcoval: „Nechceme nechat převálcovat naše jazyky parním válcem minimalizované angličtiny.“

Prof. Marcello Giovanni varoval, že v průběhu 50 let čeká kulturní jazyky – s výjimkou angličtiny – drastické znevýhodnění nebo zánik.

Média ve všech evropských zemích prokládají národní jazyky stovkami angloamerických slov a vazeb, znešvažují charakter národního jazyka a ochuzují domácí slovní zásobu.

I my sledujeme nepřetržitě angloamerické filmy, sitkomy a seriály (kam se poděly francouzské, italské, španělské, ruské, severské a jiné kinematografie, které jsme měli rádi?), i naše mládež nosí trička s anglickými nápisy a dá si drink a jointa a nadšeně sleduje angloamerické hity a celebrity a stars a superstars a účastní se draftů a kastingů. Sorry, když všechno není super a cool. Hledáme nečeská jména

pro své děti a leckdo se stydí za koncovku -á nebo -ová v ženských příjmeních. Učitelka sestavuje u plaveckého bazénu družstva žáků podle jejich level. Ztrácí se slovní zásoba i jazykový cit. Víte ještě, co je to poutač? Přitom čeština patří k slovně nejbohatším evropským jazykům. Odhaduje se, že má milion slov, angličtina jich má 500 tisíc. Proč nepřejímáme cizí slova jen tam, kde nám vlastní chybějí?

Myšlenkou mezinárodního jazyka jako jedné z podmínek vzájemného styku a porozumění mezi národy se zabýval ve své „Všenápravě“ již J. A. Komenský. Vyslovil se pro jazyk umělý. Pro umělý jazyk jsou i mnozí současníci. Prof. Charles Durand zdůraznil, že mezinárodní jazyk má být beznárodnostní. Všechny národy mají právo myslet a pracovat vlastním jazykem, žít v souladu s vlastní kulturou, být samy sebou plně a bez omezování. Stanovit jednu národní řeč jako mezinárodní znamená jazykovou nerovnost, hegemonii a diskriminaci, zánik mnoha národních jazyků a kultur.

Citovaní neanglofonní vědci přirozeně souhlasí s tím, aby se mladí učili anglicky. Ale při zachování péče o vlastní jazyk a kulturu, protože všechny kultury světa jsou si rovny a mají právo rozvíjet se svobodně a nezávisle se svými jazyky, tradicemi a dalšími specifiky. Na ochranu národního jazyka a kultury před jazykovým imperialismem se leckde vytvořily programy veřejné péče, např. ve Francii, ve Španělsku, v severských zemích, v Itálii, v Německu, v Japonsku, na Slovensku.

Ne tak u nás. Naši jazykovědci většinou zaujali stanovisko „bezhodnotové“ vědy. Mají strach z „normotvorby“ a tak chtějí jen sledovat, jak se jazyk vyvíjí, jak se mění, třeba i jak fráze zakrývají vyprázdňovaný obsah řeči. Ale nechtějí hodnotit. I bezuzdnému šíření hrubosti a vulgárnosti dávají placet, protože prý „jazyková kultura vyžaduje různé styly, včetně vulgarismů.“ Ale vyjadřovat se k úrovni jazyka v masmédiích - ať již

tištěných, ať audiovizuálních – to by odporovalo liberálnímu pojetí vědy. A tak je naše mateřština ponechána na pospas hanobitelům jazyka všeho druhu. Minul čas jazykových sloupků v novinách, stejně jako minuly nedělní chvílky poesie v televizi. Zapadl odkaz strážců spisovné češtiny, jako byl Trávníček, Váša, Havránek nebo Chloupek. Zapadl odkaz recitátorů a knížeťat jevištní řeči. Tržní hospodářství přece nebude šířit hodnoty, které nejsou za peníze.!

Vraťme se ještě do „Chrámů“ Pavla Eisnera. Poslední kapitoly nesou název „Sub specie aeternitatis.“ Autor se od analýzy tehdejší současnosti a na základě studia minulosti obrací k vzdálené budoucnosti. Budu citovat: „Jazyk nikdy není hotový. Čeština se bude vyvíjet i po nás, bude se dál a dál rozžít i nad hroby našich praprávnuků. Naše dnešní čeština, nástroj podivuhodný, je výsledkem hledání, tápání, vynalézání, zavrhování, zkoušení, bloudění, výbojů, vítězství, proher, lačné dychtivosti, zvichřené zvědavosti, faustovské nenasytlosti, jež byla v praotcích. Čeština dnů budoucích neporooste pod jiným nebem ducha. Její tvůrčové nemusí nikterak umět latinsky, dvěma slovíčkům však musí rozumět až na dno: Amor fati. A poučí se u Šaldy, proč a jak je jazyk nástroj sakrální a proč jím musí zůstat. Václav Ertl napsal: „...tisíciletá kultura našeho spisovného jazyka, tisíc let práce na těchto varhanách, které jen čekají, stále připraveny, na své mistry...“ Jak slyšíte, nemluví o flétně nebo o houslích, nýbrž o nástroji, na němž lze jako na žádném jiném mísit s střídáním polohy, hlasy, barvy, timbry. O nástroji, který se dovede rozšvelet jako lípa pod červenými hvězdami a který se dovede rozpoutat v bouř srážející duši k zemi, metající ji jako míč do oblak. O nástroji, s kterým lze experimentovat jako s žádným jiným.“

Velké národy mohou zanedbávat péči o vztah mezi jazykem a vzdělaností, jazykem a kulturou, soudí Eisner. Nehrozí jim bezprostřední nebezpečí zániku. Ne tak malý národ. S Palackým Eisner vyznává, že není vzdělání

mysli bez vzdělání řeči. Přitom předpokládá, že se bude pokračovat v přirozeném poevropštvání řeči (samozřejmě nepředvídá invazi amerikanizace), že se zrodí mnoho nových českých slov, rozrostou se mluvy odborné. Bude se hojně překládat. Jazyková kultura mimoliterární si vyžádá zvýšenou pozornost. Je přesvědčen, že každý malý jazyk národní bude žít, dokud jeho jedinečná soustava projevová bude sloužit jedinečné soustavě niterné. Jazyk bude žít, dokud budeme mít rodnou řečí co vyjadřovat.

Ano, mluvm s Pavlem Eisnerem o zániku. I český jazyk zanikne, asi dřív než jazyk anglický nebo ruský. Velmoci mají moc a vliv každý malý národ za dvě lidské generace zbavit národní identity, odnárodnit jej. Bude-li spět vývoj k Spojeným státům evropským, dalo by se očekávat nastolení společného jazyka evropského, snad za tisíce let. Ale ať již bude vývoj jakýkoli, cokoli se dnes píše, může se stát v budoucnosti náhodou archeologického nálezů. A Eisner by si přál, aby budoucí badatelé nad takovým nálezem řekli: „Jak krásně myšleno, jak krásně cítěno, jak krásně pověděno. Jak krásný a šlechtný jazyk byla ta čeština, a jaká škoda, že nežila déle!“

Tolik Pavel Eisner, v době po druhé světové válce. A co my? Teď je na nás, aby čeština žila co nejdéle.

Knihy v zemi Sprejerů a Harpyjí

*Vybírali jsme si básníky
pro lásku, pro život, pro zoufalství.
Slavíky v bezech, když poprchávalo štěstí,
sfingy tajemných úsměvů,
když rozvírala se země,
trubače jar, skloněné nad nicotou.
Ještě víc lásky, života, zoufalství.*

(Josef Hora)

Vzpomínáte si na Bradburyho povídku „451 stupňů Fahrenheita“? Jak tam Požárníci „v obecném zájmu“ zakládají požáry a jak pálí knihy? Jezdí po městě, na udání přepadají domy, vybírají a čistí knihovny plamenometem. Pod trestem smrti je tam zakázáno číst knihy. Lidé mají uvažovat jen v kategorii JAK, nikoli v kategorii PROČ. Proto se tam nesmí číst. Četba působí zhoubně. Knihy stále otvírají nějaká PROČ. Proto se musí zničit. S těmi Požárníky běhá hrůzostrašný Mechanický Ohař. Nepřekonatelný technický vynález. Odhalí každý pokus, kdyby někdo snad chtěl nějakou knihu ukrýt. Každou vyčenechá a zničí. Dokonalý pachový detektor a bezchybný fyzický likvidátor. Sama obratnost, rychlost a síla. Napraví každé lidské selhání. Neomylně. A nelítostně.

U nás se knihy zatím nepálí. Jen se zbavují vážnosti a úcty. Staré tradice jsou opouštěny, staří literární hrdinové jsou degradováni. Nemáme Bradburyho Požárníky a Ohaře. My máme Sprejery a Harpyje. Sprejeři, jako třeba Cimrmanovci a jim podobní šprýmaři, předvádějí obrazy našich dějin lehkým tónem jako anekdoty a pokrývají je vlastními otisky,

malůvkami, vlastní optikou, takže z těch obrazů jsou politováníhodné směsi slabostí, omylů, nedokonalostí, naivity, pošetilostí i špatností. Pod vrstvou jejich žertů, parodií a persifláží nikdo již nepozná, oč kdy komu v minulosti skutečně šlo. Idea, smysl, význam, hodnota, všechno je k smíchu a k nečitelnosti rozmazané. A tudíž zbytečné. Leda té sprejerské zábavě mohou ty směšné obrazy napříště sloužit, k ničemu jinému již se nehodí.

Ale ještě horší než Sprejeři jsou Harpyje. Zlé, záludné, škodolibé. Řecká mytologie vybavila tyto okřídlené příšery zlomyslnou dovedností objekt své zloby pošpinit, potřísnit, pokálet. Takový objekt, znečištěný a pošpiněný pomluvami a posměchem, zbavováním cti a vážnosti, zostuzený a propadlý hanbě páchne již zdaleka a je odpudivý, nepřijatelný a nepoživatelný. Harpyje přivedl do naší historie Podiven a jemu podobní. Z jejich dílny se rozlétly a uhnízdily se ve většině médií. Odtud podnikají své hanobitelské cesty.

Je před Harpyjemi nějaká ochrana a pomoc? Vzpomeňte si na povzbudivou píseň Voskovce a Wericha o Davidu a Goliášovi, v níž se zpívá: "Čtěte Bibli, tam to všechno je". Ano, i ochrana před Harpyjemi tam je. Poslouchejte. Po potopě světa, když voda opadla a Noe mohl se všemi zachráněnými opustit Archu, dal se do pěstování vinné révy. A když pak ochutnával nové víno, opil se a zůstal ležet ve svém stanu, bez oděvu, obnažen. Tak ho tam našel syn Chám. Pobavilo ho to a on se škodolibým posměchem to běžel povědět bratřím. Ale oni se nesmáli. Sem a Jafet vzali pláště, vešli do stanu a s odvrácenou hlavou, aby neviděli hanbu otce svého, jej přikryli. Udělali to s úctou a láskou. A ještě můžeme přidat pietu, ohleduplnost, šetrnost, porozumění, cit, vkus a takt. A to všechno jsou zbraně proti Harpyjím.

To už jste slyšeli, že vítězné tažení husitů nebyl počátek evropské reformace, zdroj demokratických tradic naší kultury a trvalý vklad do evropských dějin, nýbrž projev „úděsného, hrůzostrašného a zákeřného barbarství“? A že Žižka nebyl hrdina, ale „vrah“? A že pobělohorské baroko bylo dobou kulturního rozkvětu našeho národa a všechny ty řeči o pobělohorském neštěstí, jehož následky trvaly 300 let, stejně jako povídání o zásluhách buditelů a obrozenců „patří na smetiště dějin“?

Média si nedají ujít jedinou příležitost, aby neukápla jedu, posměchu, znevážení díla našich „obrodičů“. Zdá se, že dosavadní principy společenského, morálního a kulturního soužití lidí jsou překážkou na cestě do odlidštěné, technokratické globalizace a financionalizace. Proto je zapotřebí oddělit národ od jeho historie, od jeho tradic, oslabit vliv jeho vlastní kultury. Dřív, než bude úplně zapomenuta, sluší se ji zlehčovat, pomlouvat a špinit.

Tak hned naše národní hymna. Kdeže s úctou a láskou! Ironicky a uštěpačně mluví Harpyje o ní jako o „vlasteneckém šlágru“, „hitu“ z nevalné hry J.K. Tyla (byla to jeho prvotina z r.1834, „Fidlovačka“, s hudbou F. Škroupa). Hymna je prý sentimentální a „cukrkandlová,“ ale kupodivu přečkala všechny režimy, jimiž jsme prošli. Kdopak by dnes na Tyla vzpomínal v dobrém? Ale my vzpomínáme. A nejen pro tu hymnu. Na literáta a redaktora nezapomenutelného časopisu „Květy,“ vynikajícího divadelníka, dramatika i herce, organizátora divadelních i společenských činností, prvních českých bálů atd. Některé jeho povídky, črty a arabesky vyjadřují nepokrytě cíle výchovy k vlasteneckému přesvědčení. Tak jako píseň, kterou zpívaly naše babičky v 19. stol. podle hesla „Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti“: „V Čechách, tam já jsem zrozená, vlast má ta krásná země, milá mi je a vážená, milé její mi plémě. A můj milý mi souzený, v Čechách musí být zrozený.protož i můj oblíbenec Čech musí být a vlastenec!“

Ironií osudu je z Tylovy prózy nejznámější novela „Poslední Čech“. Na ní r.1845 demonstroval tehdy 21letý Karel Havlíček zásady literární kritiky. Havlíček ocenil krásný jazyk autora, ale vytkl mu některé romantizující novelistické manýry (dosud hojně v zahraničních telenovelách). Zvláště však odmítl sentimentální deklamace a plačtivou přecitlivělost. „Byl by již čas, aby nám to vlastenectví ráčilo konečně z úst vjeti do rukou a do těla, abychom totiž více z lásky pro svůj národ jednali než o té lásce mluvili.“ Bylo by nespravedlivé vztáhnout tuto kritiku na Tylovo dílo celé (napočítala jsem na 500 titulů), úctyhodné rozsahem i ohlasem. Však také se oba autoři smířili a realista Havlíček uznal zásluhy romantika Tyla pro lidové a národní umění a pro uskutečnění ideálů roku 1848. To jen Harpyje se štítivě odvrátí od povinné školní četby a s posměchem připomenou, že Klicpera a Tyl jsou odstrašující témata u zkoušek z české literatury. Pokud jde o Tyla, s pohrdavým odstupem naznačí jeho osobní degradaci bídou, společenským neúspěchem, živořením, vedoucím až k předčasné smrti. Ani stopy po seriózní snaze zařadit autora do dějin našeho obrození, do kulturně historického kontextu našeho národa. Ani připomínka, že po násilném potlačení revoluce r.1848, když byl i Havlíček krutě umlčen, Tyl zůstal jako poslední bojovník. Přes všechny perzekuce pokoušel se s kočujícím divadlem po českém venkově udržet alespoň jiskřičku národního života. Zemřel, stejně jako Havlíček, r.1856.

Apropó Havlíček! Byli jste v Brixenu? V hotelu U slona? Učitelům dějepisu se nedá věřit! Viděli jste to tam? Jaképak útrapy.? Parádní dovolená!

Dnešním turistům by ovšem nemělo ujít, že Brixen před 150-160 lety byl zapadlá horská samota, málo podobná dnešnímu modernímu rekreačnímu centru v malebném okolí. Ani hostinec u Slona nebyl tak vynovený, vybavený a pohodlný jako dnes. Krom toho tam Havlíček bydlel jen první měsíc, pak se musel přestěhovat do soukromí, protože vrchnosti se nelíbilo, že v šenku živě rozmlouvá s místními obyvateli. Ani tehdejší

cestování nebyla žádná pohoda. Havlíčka tam vezli kočárem s koňmi 6 dní, od 16. do 22. prosince, v zimě, ve sněhu a mrazu, do drsného horského podnebí. Ale ovšem, hlavní příčinou Havlíčkova strádání nebyl Brixen. Havlíček nebyl ke krásám okolí necitlivý, a když mu to zdraví dovolilo, chodil po kopcích, aby „pěstoval oudy“. Strádal svou samotou, svou odříznutostí od světa, v kterém žil a pracoval. Kdyby ho deportovali do samého ráje, nepřestal by duševně strádat. Krátce před tím vyhrál svou práci s cenzurou u soudu, přátelé výsledek radostně oslavili. A jako blesk z čistého nebe přišel ve 2 hodiny v noci policejní přepad a deportace. Od rodiny (churavá manželka, tříletá dceruška, ustaraná matka), od přátel, od možnosti sledovat dění a pokračovat v práci, na které mu nejvíce záleželo. To nebyl politický trest. To byla pomsta.

A Havlíček to všechno vylíčil s mužným humorem v „Tyrolských elegiích“. V Brixenu je pěkně. Ale nikdo nepopře, že tam Havlíček pobývat nechtěl a že se odtamtud vracel už jen k manželčinu hrobu a k vlastnímu konci. Zemřel, stejně jako Tyl, roku 1856. Bylo mu 35 let. Tyl byl o 15 let starší.

Karel Hynek Mácha byl Tylův druh na jevišti ochotnického divadla. Krátký život (zemřel v 26 letech), ale nesmrtelné dílo. „Zrození básníka“ nazval F.V. Krejčí svou krásnou studii z dějin české literatury a jemu ji věnoval. Na Máchu se Harpyje vytasily s částí deníku, kterou si psal šifrovaným písmem, aby jeho nejsoukromější záznamy zůstaly utajeny. Nezůstaly. Tajné Máchovo písmo rozluštil Jakub Arbes. To byl nejen spisovatel, ale i literární vědec. O Máchovi napsal více než 20 statí, svým výkladem a hodnocením se zasloužil o jeho popularizaci. (Podobnou zásluhu si získal i za dílo Nerudovo.) Arbes, autor napínavých a často téměř detektivních romanů, měl smysl pro luštění záhad. Rozluštil i Máchovo tajné písmo. Ale držel to v tajnosti. Byl přesvědčen, že básníkovo soukromí, privatissimum, nepatří veřejnosti. Utajení vydrželo do 90. let 20. století. Tehdy bylo porušeno.

Dnešní elektronické Harpyje vykládají svému publiku, jak byl básník licoměrný, když psal nádhernou čistou a povznášející poezii, a přitom jím vládl hrubý tělesný chtíč. Básník? Byl to erotoman, neurvalec, žárlivec a hrubec. Obraz básníka „země krásné, země milované“ by se měl změnit ve smyslu jeho „erotických orgií“. A deník by se měl zařadit do osnov vyučování literatuře. Studenti ocení sexuální praktiky podobně jako v „Kámasútře“ a deník jim bude bližší než celý „Máj“. Ostatně, můžeme se jich prý zeptat, co by chtěli číst raději? Deník nebo „Máj“?

Tak až sem jsme s Harpyjemi došli, básníku, který jsi rozezněl novodobou řeč básnickou, který jsi byl nazván knížetem mezi básníky, snivcem, buřičem. Kterému J.Hora věnoval své „Máchové variace“ s verši : „Poutníku, sbohem. Lučinou zacházíš, zajdeš, a než rtoma ti slova lásky uplynou, v svém umlknutí budeš doma.“

Myslím, že to, co chtěl mít básník utajeno, mělo zůstat utajeno. Ale když už bylo jeho právo na soukromí porušeno, měli bychom respektovat pravdu a míru. Nenařukat senzace. Srovnávat několik Máchových poznámek o poloze „oudů“ s „Kámasútrou“ je nehorázný reklamní trik. Obsahem bohatá, svým způsobem kultivovaná indická učebnice tělesné lásky ze 4.-5.stol. podává na mnoha stránkách vybraným jazykem klasického sanskrtu a s využitím řady traktátů předchozích praktickou životní filozofii daného místa a času vůbec a poučení o sexuální rozkoši zvláště. Mácha si jen stroze poznamenal pár údajů, nevíme proč. Ale o Máchovi se z těch několika šifer také nic nového nedovíme. To více nám poví F.X. Šalda: „Mácha miloval temnou smyslnou láskou, mučivou a trýznivou (i sebemučivou) a trpěl smyslnou nenávisť, bídou egoistické lásky, která se nechce dělit a bojí se, že je zkracována a podváděna. Hoře z toho, že se nemůže osvobodit z jejího mučivého, hluboko zarytého pouta. Žádné „vytržení“, ale chladný rozum stojí v ní na stráž, rozum, který počítá a váží požitky a střeží je, aby mu neunikly. Pozoroval i v lásce

chladně a zbystřeně – měl ten druh smyslnosti, který nezapomíná na sebe ani v paroxysmu rozkoše, počítal ve své lásce, vážil, měřil, hlídal, podezíral, a že se nedovážil, že se nedoměřil, že se nedohlídal, v tom je jeho mučivá trýzeň.“ „Ale jakápak trýzeň“, praví student. „To je přece hustý, když i Mácha..“.

Sexualita přestala být v dnešní době tabu. Dnešek si zakládá na osvobození sexuality od předsudků. Ve skutečnosti právě z předsudků nezralé a zvrácené sexuality prosperují celá průmyslová odvětví. Popkultura sytí sex bez zábran, od rána do večera máme být sexy, užívat si sexu, sledujeme sexy celebrity a jejich sexuální skandály, nahota již unavuje a nudí, pěstuje se sexuální turistika, homosexualita, pedofilie, sadomasochismus, ba objevilo se i sexuální kanibalství. Jak do toho zapadají Máchovy „orgie“? Chudák básník, zapsal si tajným písmem, jak se pomiloval se svou snoubenkou. Pravda, nebásnickým jazykem. Ale k čemu to pozdvižení u klíčové dírky do jeho nejintimnějšího soukromí? K čemu to masové voyerství? Má to být protějšek k masovým exhibicím celebrit?

Náš kulturní okruh má také svého kultivovaného „učitele lásky“, básníka, který kromě mnoha jiných témat dovedl zbásnit i sexuální intimity. Publius Ovidius Naso před 2000 lety věděl své a varoval čtenáře: „Nestav na odívání projevů, které si žádají soukromí, neboť veřejně, před zraky všech, jen různě dobyté se páří.“ Ty šifrované záznamy mohou snad jítřit fantazii nezralé sexuality, ale to nemůže ospravedlnit záměrně Harpyjemi vyvolanou pikantní aféru, která nemá nic společného s hudbou básnickovy duše, s písní o kráse i hrůze života, o milostném kouzlu, které rozechvívá celou přírodu, a o lásce k zemi, „zemi krásné, zemi milované“. Ta aféra by měla být zapomenuta.

Ale dehonestující doteky Harpyjí postihují autory a díla našich literárních dějin na stránkách magazinů zcela nepředvídatelně.

Nedávno jedna mladá spisovatelka vyplísnila Jana Nerudu dost neomaleně pro – četla jsem s úžasem – antisemitismus v „Malostranských povídkách“. Polekala jsem se. Něco mi ušlo? Honem jsem knížku prolistovala. O židech jsem našla dvě zmínky. „Snad dvě třetiny z nich mají gážovní listy u žida, jenž jim prvního dá z milosti, co chce.“ O kus dál charakterizuje kohosi paní hospodská: „Ti se přihnali jako židé na licitaci.“ Paní spisovatelka by měla vědět, že malý židovský kupec nebo šenkýř, který půjčoval peníze na úrok a byl pro to v obecné nepřízni, patřil v době předbřeznové, ale i později k typickým postavám české společnosti. Měla by také vědět, že zákon židům jinou činnost nedovoloval, takže se bez souvislosti se ziskuchtivým aktivitami na veřejnosti ani objevovat nemohli. Ty zmínky v povídce „Kousky zápisků praktikantových“ nemají podtext rasový, ale sociální. Neruda to nenapsal jako antisemita, ale jako realista. Ostatně Neruda podal v řadě fejetonů z pražské židovské čtvrti svědectví o tamější bídě a dožadoval se pro židy spravedlnosti. Ale to už paní spisovatelku nezajímá. Vždyť neúcta a neláska k naší kultuře a jejím představitelům se dnes zdá být zajímavější, poutavější, plná senzací a pikantních dehonestujících objevů. I když se obvykle míří vedle. Ale kdo si dá práci s tím, aby pátral, jaká je skutečná pravda?

Oč pěknější vztah k Nerudovi měl František Halas. Najdeme u něho „Variaci na téma z Prostých motivů“: „Kdyby tak v parku sedával, jak sedával před lety, tu roztřesen do zad bych se mu vkrad. Mé modré oči pitomé, můj hlase hanbou bezhlasý: Pane Nerudo, máte mne trochu rád?“

A ještě jednou Halas: „ Mým životním štěstím je možnost psát mateřštinou, která je krása a nesmrtelnost sama. Jasný kníže českých básníků, Karel Hynek Mácha zázračně rozvázal vzpurným gestem její zadrhnutý uzel. On a Božena Němcová jsou až dosud mírou jejího rozkřídlení. Erben zasnoubil ji s poezií lidu, Neruda dal nevídanou cudnost a sevřenost, zněžnil ji Sládek, rozkošatil Vrchlický, zmelodizoval její první houslista Sova. Až k hvězdám vynesl Březina, řád a přísnost kázal Šalda, vzpouru a patos tam vnesl Bezruč, jakou jen kantilénou zpívá v Hlaváčkovi, vřavou světa a boje v Neumannovi, národní hrdostí prostoupil ji Dyk, rosnou líbezností z kropil Toman, a tak ještě celý růženec jmen, ať Hora, Seifert, Holan, Nezval, Zahradníček, až po ty nejmladší, celý růženec jmen objímá prsty génia této země, prsty, které nepustí dědictví, které střeží a kterým vládnou.“

Co platná Halasovi jeho výsostná poezie, co platno spojenectví se všemi básníky, které vyjmenoval. Byl přistižen, byl dopaden. Tak jako Ovidius před 2000 lety napsal svou „Ars amatoria“ (O umění milovat), tak i Halas zbásnil r.1932 pár veršů o pohlavním spojení. Šlo o soukromou bibliofilii pro velmi úzký okruh známých. Ale po r.2001, kdy byla sbírka vydána bez omezujícího určení, dostaly Harpyje svou příležitost. Básník dvojí tváře! Mravní rozpolcenost! Předstíraná čistota citů a vztahů ve známých básních a přitom – tělesný chtíč! I ptám se, co mění na Halasově díle skutečnost, že měl kromě ducha také tělo? Proč nerespektovat, že verše o tělesnosti byly určeny jen blízkým známým? Proč je jako privatissimum nevzít jen mlčky na vědomí?

Dnešek se pyšní sexuální otevřeností. Ale ve skutečnosti neví, co je sexualita nezkažená, přirozená a čistá. Nezná nevýslovné kouzlo tělesného spojení dvou bytostí na dotvrzení jejich magické spjatosti a jejich společného osudu dobrého i zlého. Místo toho otvírá každodenní trh s tělesnými vnadami a jiným masem a s hojnými afrodisiaky,

dokonce i na internetu. Mnozí touží po svobodě neřesti, nemravnosti, skandálů a afér. Klíčovou dírkou sledovat tajemství sexuálních představ a praktik v soukromí ložnic. Zaklínáme se Freudem, sexualita je pokládána za dominantní sílu div ne celého vesmíru, ale ve skutečnosti jsou mnozí u vytržení z každé obscénnosti, oplzlosti a chlípnosti. To nesvědčí o sexualitě přirozené a zdravé. K úspěchu bavičů na všech jevištích i obrazovkách dnes stačí čerpat z výraziva vulgárních nápisů, jak jsme je v dětství mohli číst na prkenných ohradách a na stěnách nádražních záchodků. Dnes se ovšem vracejí v mnohem nákladnější podobě, jako všudypřítomný bulvár a porno. Nízkost triumfuje a Harpyje s potěšením znectí a znečistí všechnu kulturu, etiku, estetiku, krásu a lásku - všechno k obrazu svému. Pornografie a koprolálie jen kvetou. Jak jsme se vzdálili od staletími prověřených základů naší kultury!

V dějinách literatury jsme byli zvyklí sledovat zápas o smysl lidského života, o ideje, osudy národa a jeho básníků. Jejich vášně, úsilí, zklamání a touhy, přenášené z pokolení na pokolení. Jejich vize a sny, které předávají mrtví živým a dosud nenarozeným. Avšak tyto dějiny nejsou pro Harpyje než předmětem hanobení, tupení a špinění, pohrdavých špiček a úšklebků.

Před časem se šplouchlo špínou na básníka J.S. Machara. Byl prý antisemita. Nic jsem o tom nikdy neslyšela, ale to ovšem není důkaz. Tak „k pramenům,“ ať si to ověříme. V „Konfesích literáta“ najdeme vzpomínku z dětských let. Školák Machar byl v kostele ministrantem. Jednou při hodině náboženství, v které katecheta velmi působivě vylíčil ukřižování Páně, stal se z něj a z celé třídy „zuřivý antisemita“. Machar vzpomíná, že natloukli svým židovským spolužákům hned, jak se oni po hodině katolického náboženství vrátili do třídy. Katoličtí žáci tak pomstili na židech smrt Pána Ježíše. Byli na to hrdí, tím spíše, že Kristus byl vážný

a krásný, kdežto židé okolo zlí, oškliví a rozcuchaní, jak jim katecheta na obrazech ukazoval.

V dospívání prošel Machar „náboženskou revolucí“. Jako dospělý básník v cyklu „Svědómím věků“ horoval pro antický Řím a zatracoval křesťanství, tento „jed z Judey“. Ve sborníku „Českým životem“ z r.1920 komunikuje s představiteli židovstva a s veškerou úctou kulturního člověka říká např.: „Stali jste se světoobčany a zůstali při tom národem – budte pyšní, že i tento problém budoucnosti byl řešen Vámi prvními.“ K sjezdu českých židů mluví „o nezištné a obětavé práci našich židů“, připomíná řadu jmen zasloužilých osobností a nabádá, aby se rychle přeložila k obecné kulturní potřebě některá díla, kterými židé přispěli k osvětě a která dosud nemáme. A tak se ptám: tohle je pro Harpyje antisemitismus?

Nejčastějším terčem kritiky je ovšem Alois Jirásek. Jako v době nástupu fašismus r. 1938 tak i dnes je prohlašován za šířitele lživých interpretací našich dějin. Tím je v zastoupení odmítnut i František. Palacký a T.G. Masaryk, jejichž pojetí dějin beletrizoval. Jako středoškolský profesor dějepisu psal historické povídky a romány. Respektoval historická fakta, ale evokoval zároveň děje a vytvářel dobové situace a postavy podle své fantazie, tak jak to dovoluje básnická licence. Přitom přísně zachovával logiku dobových vztahů a reálií. Nikde na světě nejsou autoři historických románů (např. W.Scott, A.Dumas, H.Sienkiewicz) osočováni jako „falzifikátoři dějin“. To jen našim Harpyjím se taková špinavá nálepka hodí. Hlavní pře se vede, jak jinak, o místo husitů, Bílé hory a národního obrození v našich dějinách. Historická pravda ovšem nedovolí, abychom přistupovali na přepisování našeho národního dějepisu a podléhali hanebnému znesvěcování a nactiutrhání, jak je praktikují Sprejeři a Harpyje.

Pamatujete se, jak končí Bradburyho výstražná vize ohrožené kultury? Knihovny jsou zničeny, knihy spáleny, technologie se nerušeně rozvíjí, zlopověstná lidskost se svým věčným hledáním a tázáním je vymýcena.

Jen kdesi v houštích na opuštěných silnicích a na křovisky zarostlých dávných kolejích se potloukají hloučky lidských bytostí – navenek tuláků, uvnitř a dohromady však knihoven. Každý z nich umí zpaměti knihu svého oblíbeného autora a může ji kdykoli odříkat. Ústně tak mohou předávat kulturu dětem. Samozřejmě, spousta vědomostí se poztrácí. Ale Bradbury věří, že přijde čas, kdy lidé přijdou na to, co se to stalo a proč pod nimi svět vylétl do povětří! „Nemůže to trvat věčně“!

Rolníci – stav, který odchází do dějin

Rolníci jsou od počátku srostlí s půdou. Žijí s ní a s tím, co se s půdou děje. Mají rádi to, co znají. Pravidelný cyklus počasí od setby ke žnám, jsou zvyklí plánovat dlouhodobě a přemýšlet v měřítkách generací. To všechno vytváří svět důvěrně známý, životní podmínky, které jsou do určité míry vypočitatelné. V těsném spojení s přírodou a jejími živly. Se vzduchem a větrem, vodou a ohněm. S půdou jsou spojeni prací a péčí, tak jako se svými rostlinami a domácími zvířaty. Slunce a déšť, proměny počasí, boží povětrí – to všechno spolupůsobí, aby byl chléb a mléko či tvaroh, vejce či křížaly.

A tou prací s půdou a jejími produkty se utváří i duše rolníků a jejich charakter. Trpělivý, houževnatý, bedlivý, pečlivý, přemýšlivý a zvědavý. Být hospodářem je odpovědnost, ale i pocta. Od meze k mezi být pán. Vlastník půdy je hrdý a za určitých podmínek i pyšný a neoblomný.

Rolníci mají svou touhu po dokonalosti. Co všechno může být předmětem takové touhy? Lán pole – chlív – koně – dojnice – ovocné stromoví – kus lesa – rybník – děti a jejich účastenství – dědictví rodových usedlostí – vzdělání pro řemeslo, živnost, vzdělání a erudované povolání.

A jsou tu ještě pohádky a pověsti, legendy, historie a poesie, lidové umění všeho druhu. Je tady doma národ ve svých dětech, které spojuje jeden společný dějinný příběh. Spojoval až dosud. Ale jak to bude dál? Jak známe svou minulost? A jaká přijde budoucnost?

Bylo by třeba odhrnout mlhu paměti studiem matrik, abychom dohledali své předky. Mohli bychom navštívit Zámorsk, kde uchovávají sbírku matrik Východočeského kraje. Tam bychom snad chybějící předky mohli najít. Rodová paměť sahá do pobělohorského období. Země se tehdy znovu

osidlovala. Čtvrtina až polovina usedlostí byla opuštěná a zničená. Noví obyvatelé přicházeli z východnějších slovanských území a zabydlovali se v naší zemi.

Přišli tak i moji pradědové, Koťán a Zaňka? Objevují se v seznamech obyvatel po Bílé hoře. Ale tehdy teprve se takové seznamy začaly pořizovat. Jsou ta - zřejmě slovanská - jména domácího původu, nebo přišla od východu? Nevíme. Co jestli je kmen zaň/ať/ znamená zažehnout, rozbřesknout, vzniknout, dát se do něčeho, věnovat se něčemu? Takže Zaň /ka/ byl ten, kdo se do něčeho pustil a něco kladného způsobil? A koť/it/ - ve významu kácet, převracet, rozkotat? Nemůže být Koť/án/ ten, kdo kácí les? Nebo aspoň strom? Nevíme. Snad.

Dochovalo se pár nepsaných vzpomínek na historii našich předků. Vyprávěla mi je maminka starší příbuzná, jako ona pocházející jak z rodu Koťánů, tak z rodu Zaňků. Ale ty vzpomínky bude dobré zasadit do dobových souvislostí. Jinak nepochopíme, proč se tolik pytláčilo, proč se tak urputně vzdorovalo vrchnosti a proč se tak zoufale utíkalo před „rekrutýrkou“.

Rodová paměť dohlédne až k Jiřímu Kotianovi (nar. 1749), který se stal v Hřibinách rychtářem. Jako zástupce moci a řádu vyslychal kterousi sousedku, na niž přišla stížnost, že podřezala pár tyček u plotu, aby její slepice měly kudy chodit zobat na vedlejší dvůr cizí zrní. Ale ona se necítila nijak provinile. Řekla: „Kmocháčku, to ne já. Zjevila se mi Panenka Maria a řekla: Běž - a řež. Tak jsem to udělala.“

Pak tu máme křestní list Františka Koťána (1857) a na něm jméno jeho otce, Vojtěcha Koťána, a děda, Františka Koťána staršího. Mladí muži se tehdy mohli ženit - se svolením vrchnosti - po dosažení plnoletosti, tj. ve 24 letech. Ti mládenci, kteří nebyli dědici rodného hospodářství, se ženili až po 26. roce, kdy vojenská odvodní povinnost končila. (Známe to z

literatury. Tak třeba až v 26 letech se mohl oženit otec Boženy Němcové, Johan Pankl. Dřív nesměl. A proto jeho svatba s nevěstou, která již měla nemluvně v náruči, byla „smutná.“) Uvážíme-li tedy, že otec Františka Kořána mladšího Vojtěch se narodil kolem let 1825 – 30 a jeho dědeček kolem roku 1800, postrádáme údaje o synu Jiřího a jeho manželky, který se mohl narodit kolem roku 1775.

(Pro srovnání: dědeček Boženy Němcové, Jiří Novotný, se narodil r. 1763, babička, Magdalena Čudová, r. 1770. Jiráskův hrdina z Dobrušky, F. L. Věk, spatřil světlo světa r. 1769. Takže to by byli vrstevníci našeho předka, o kterém nemáme zprávu.)

Byla to zlá doba. Války s Turky, války s Pruskem (slezské války, sedmiletá válka.) Poddaní platili daně na válku, na opevnění, daň z hlavy, z majetku, platy vrchnosti, obecní sbírky. Těch plateb bylo tolik, že v dobách neúrody je poddaní ani zaplatit nemohli a zadlužovali se. Horší ovšem bylo, že venkov dodával válce i to, co měl nejcennějšího – životy svých synů. Ti umírali i v Uhrách, v Lombardii, v Nizozemí, na Rýně – a kde všude tehdy „ležely armády“.

Hladomor v letech 1769-1771 způsobil na Hradecku smrt asi 32.000 lidí. V době selského povstání 1775 se okolní poddaní srotili u častolovického zámku, ale tažení se nezúčastnili, k Chlumci nedorazili. Na Opočně ležel batalión pluku Colloredo, určený k tomu, aby hlídal území mezi Metují a Orlicí.

(A. Jirásek zachytil tyto události ve „Skalácích“, historickém obraze z 2. poloviny 18. století.)

Po rebelii 1775 jistou úlevu přinesl robotní patent, a pak ovšem patent toleranční a patent o zrušení nevolnictví r. 1781. To byly důležité mezníky

pro oživení našeho národa prostřednictvím historického uvolnění venkovského lidu. Roboty ovšem byla zrušena až r. 1848.

Kromě starostí o živobytí jitrila mysl našich předků stálá přítomnost vojska, armády rakouské, ale i vpády pruské. Obě armády ničily pole, rekvirovaly potraviny i koně – ale hlavně – jímaly mladé hochy do svých pluků. Pruský vpád Náchodskou branou, rakouské šiky na opočenských polích, rychlý pohyb maďarských pandurů na Kladsko s cílem odříznout Prusům slezské spoje, to všechno se dalo v letech 1778 – 1781 takřka za humny. V zimě 1787 vypukla nová válka s Turky. Zprávy hovoří o válečných pohromách a epidemiích mezi vojáky na Sávě a na Dunaji. Prý bylo 50.000 obětí nákazy. R. 1788 bylo české zemi uloženo dodat 12 000 mladých mužů, o rok později 14 000. Verbíři chytali a jímali hochy násilím. Byl to odchod na smrt. Jen hospodář na usedlosti anebo ten, kdo se vyplatil, mohl ujít osudu. Neboť ten mohl zůstat doma, aby zabezpečoval uspokojení materiálních potřeb armády. Na českou zemi byly uvaleny dávky: půl milionu měřic žita, půl milionu měřic ovsa. Rok nato (1789) dodávka stoupla téměř dvojnásobně. Rázem byla drahota a nouze, korec žita stál 4 zlaté. A na každého, i nejmenšího podruha, byla uvalena válečná daň. Po smrti panovníka Josefa II. (1790), se zvedly nové nepokoje: strach o osud reforem, strach z nových válek. Teď již nejen s Turkem a Prušákem, ale i s Francií a Napoleonem. A pak přišly války ponapoleonské. V Itálii, na Balkáně. Verbuňk a verbíři patřili ke koloritu české krajiny a těžce poznamenali osudy mnoha rodin.

Až r. 1802 byla zrušena doživotní vojenská služba. U pěchoty teď trvala 10 let, u jízdy 12 let, u dělostřelectva 14 let. R. 1811 byla stanovena vojenská služba pro všechny zbraně na 14 let.

R. 1845 byla zkrácena na 8 let.

Vzpomínky 1.

Co si o Koťánech pamatovala tetička - vyprávěčka, Marie Zaňková-Chejnovská (1876 – 1966), dcera Františka Zaňky (1839-1817) ze Hřibin č. 8 a Marie Koťánové (1852-1938) ze Hřibin č. 6.

František Koťán starší (nar. kolem r. 1800), tetiččin dědeček, byl sedlák. Měl statek (č. 6) a povinnost roboty koňské. Za ženu si vzal Kateřinu Včelákovou z Pasek. Jak on byl obrovité postavy, tak prý ona byla maličká a hezoučká. On jí říkal „moje maličkost“. Když šli spolu na zábavu, posadil ji na dvoře na vysoké bidlo a těšilo ho, že bez jeho pomoci ona nemůže dolů. Byl prý velký dobrák, ale ona prý do rodiny přinesla rys mstivosti.

Měli 5 dětí. Syny Vojtěcha, Víta, Štěpána, Františka a dceru Marii.

Ti hoši byli urostlí, nezkrotní a – byla to doba roboty – věčně v nějaké rozepři s vrchností. Buřiči. Nedělali dobrotu. Pytláčili, líčili na zajíce, svářili se s lesními mládenci. Ale vždyť se ta panská zvěř pásala na jejich poli, na jejich louce!

Nejstarší syn, Vojtěch, jako dědic statku nepodléhal vojenské povinnosti. Zato jeho bratři ano. Odvody nebyly, verbíři jednoduše mládence chytali. A tak Koťánové utekli do lesů a skrývali se a prchali, jak jen mohli. Matka (Včelačka) jim do lesního úkrytu nosila jídlo. Za trest, že nebyli pro verbíře doma, dostal hospodář „salakvardu“. Povinnost ubytovat a živit 4 vojáky.

Vít se prý chystal utéci do Kladska, kam často směřovaly kroky našich krajanů, když potřebovali „zmizet vrchnosti z očí.“

(Dědeček Boženy Němcové, Jiří Novotný, tam také prchal před rakouskými verbíři, ale na neštěstí ho chytili a odvedli verbíři pruští. Nepomohl si.)

Vít, v lesní samotě vyhladovělý touhou po životě, chtěl se aspoň okýnkem podívat na posvícení, na sál v hospodě v Kolíně u Chocně. Nu, chytili ho tam a odvedli do Hradce. Do Kladska se už nepodíval. Ale Vít se cestou poškrábal o nějaké trní, poranil se na noze, a ten šrám pak natíral nějakým „utrejchem,“ nedal mu pokoj, vlhčil jej a mazal. Rána se nehojila a on naříkal a sténal. Lékař, který mu ránu převazoval, ho propustil jako nevléčitelného. A tak šel Vít z Hradce pěšky domů. Dráhy tehdy nebylo. U Týniště ho dohonila bryčka vrchního ze zámku. A vrchní řekl: „No, Koťáne, tak už jdeš domů? Tak si pojď sednout na vůz“. Ale Vít prý byl neuctivý, nezdvořilý, dokonce si uplivil. A tak zase raději zmizel a domů se nevracel. Až po čase, když už nepodléhali vojenské povinnosti, se Vít se Štěpánem vrátili a namluvili si děvčata, která jim však otec neschválil. Nedali si říci, a tak je prý vydědil. Měli chalupy na Ledské. Jeden byl bednář, druhý švec.

Nejhůř, tragicky, dopadl František. Báł se velice doživotního „bílého kabátu“, odchodu navždy a na smrt. Chytili ho a on měl jít na vojnu, tehdy již kratší, na 14 let. Měl rád děvče a nechtěl se s ním rozejít. Zoufal si a raději chtěl sebe i ji zastřelit. Ona před puškou utekla, sebe však těžce postřelil. Sebevrah! Taková hanba! Nechali ho ležet na mlatě. Nikdo k němu nesměl. A tak tam bez pomoci zemřel.

(Z literatury známe šťastnější případ, jak „babička“ přímluvou u paní kněžny dosáhla zproštění odvedeného Jakuba Míly z vojenské povinnosti a on se mohl vrátit k své milé Kristle.)

Tetička vzpomínala také na rodinu Josefa Koťána. Nebyl „statecký“, byl to „dolní“ Koťán. Snad potomek vyděděnců, Víta nebo Štěpána? Byl to prý dobrý a poctivý člověk, ale vzal si za ženu děvče z Olešnice. Otec si to nepřál. Ona byla z pověstné zlodějské rodiny. Prý měla spojení s cikány, oni si u ní ukrývali svůj lup. K hanbě celé rodiny se kradlo všechno, i

příbuzným. Na kordy se octli nejen s lesníky, ale i s četníky. Tetiččina maminka k nim chodívala a nosila jim „něco na přilepšenou.“ Chudí byli, chudí umřeli. Ale to jsme už v 2. polovině 19. století.

Tetička odsuzovala dědičné sklony jmenovitě rodiny Včeláků. Bylo tam nějaké žhářství, ubití a hojné zlomyslnosti, jako trávení slepic, jehly v řezance a uhynulé krávy. A to všechno prý ze msty. Nějaký malý, zrzavý a koktavý Včelák chtěl prý být rychtářem. A nebyl. Tak proto Včeláci kazili, co mohli. Ale tetička pronesla i pochybnost. Přes ten nepěkný dědičný vklad - i vrchní rada Ing. Koukal měl prababičku Včelákovou!

Špatné povahové rysy měli podle tetičky i Uhlířovi z Očelic. Sám Václav Uhlíř prý byl zlý, panovačný, násilnický. První ženu snad utloukl dokonce na smrtelné posteli, druhou v zlosti pověsil na půdě na trám, kde ji našla a odvázala čeládka. Také Františka Uhlířová, jeho dcera, kterou si vzal za ženu nám známý František Koťán mladší (1857), prý byla prchlivá a zlostná. Traduje se, že byla velmi pilná, ale ostrá, až vládychtivá, ale muž „se nedal.“ A tak prý on jednou v zlosti rozbil židli a ona zas nějaké nářadí, které si nesla z pole. Ale měla ho ráda a nechtěla ho pouštět z domova. A když si tak odešel na partičku karet se sousedy (hrálo se o ořechy), odvázala koně a pustila je na dvůr, aby mohla pro hospodáře poslat. Hospodář přišel, dal všechno zase do pořádku a už doma zůstal. Ona byla spokojená a myslela na zásadu pro jednání s mužem, kterou jí vštípila zkušená sousedka: „Koně nepodojíš.“

Já ji mám v mysli jako prababičku, která se udřela k smrti a zemřela na souchotiny ve věku méně než 40 let. Je to podání jejích dcer, Františky (to byla moje babička) a jejích sester, Marie a Anny. Osiřely předčasně, nejstarší bylo 16 let. A nechtěly, aby se tatínek znova oženil, snažily se ze všech sil hospodyně nahradit a zastat. Dívčiny přirozeně želely jejího odchodu, postrádaly její lásku a s trpkostí si uvědomovaly, že první šaty,

kteřé si koupily po zaplacení dluhů, byly na maminčin pohřeb. Ten dluh, na který pracovaly, odpírajíce si i každé lepší sousto, jim prý zavínil ten nerudný Uhlíř, který je připravil o 1000 zlatých. Ale myslím, že to bylo složitější. Hospodář se musel postarat o věno 4 sestrám. Manželčino věno nemohlo samo stačit, a odtud pramenila snaha hospodyně a potom i jejích dcer prodat každé vajíčko, každou hroudu másla. Nic si nenechat.

Ale předčasně zemřela i její předchůdkyně na statku. Manželka Vojtěcha Košana (nar. kolem r. 1725-30), Františka Černá ze Skrchleb. Byla dobrá hospodyně, žena a matka. Měla v kůře borovice „Erbenky“ na Kostelecké stráni vyřezaný svůj křížek. Obnovila ho, když zarůstal. A tehdy měla sen, viděla anděla a máry. A anděl jí řekl, že ty máry jsou pro ni. Dostala zápal plic a nepřežila. Bylo jí 42 let. Dětem bylo 17, 16, 11, 10 a 4. Jménem Anna, Marie, Františka, Antonie (malá Tóna). A jejich bratr, František Košan mladší (1857), co si vzal Františku Uhlířovou z Očelic a ovdověl, je měl vybavit věnem. A k tomu měl ještě sám 3 dcery, Františku, Marii a Annu. Hospodařil na pěkném statku (Hřibiny č. 6). Ale vybavit tolik nevěst? A ještě platit dluhy? Nikdo nevěřil, že ten statek „nepřijde na buben.“ Ale hospodář byl nejen pracovitý, byl i vynalézavý. Nepěstoval jen obilí, řepu a zelené krmivo, jak bylo zvykem. Pořídil si včelín a staral se o včely a o med, pečoval o rybník a ryby v něm, choval hříbata na prodej a jako jeden z prvních v kraji začal pěstovat ve velkém okurky. Byl to můj pradědeček. Byla jsem jeho první pravnouče.

V letech 1741 a 1857 přišlo na svět 5 generací Košanů. Zaznamenáni jako představitelé jsou: Jiří, jeho neuvedený syn, František starší, Vojtěch, František mladší. Byli současníky tereziánských válek, selských bouří, vzpour a povstání, válek s Turky, hladomoru, drahoty, cholery. Ale též přijali povinnou školní docházku (1774), toleranční patent a zrušení

nevolnictví (1781), postupné krácení původně doživotní vojenské služby (r. 1845 na 8 let) a účastnili se křísení národa a oživení kulturního života v době předbřeznové (od r. 1818 čtenářské spolky, ochotnické divadlo). Těch 100 let jejich života ztvárňuje A. Jirásek v „Temnu“, „Na dvoře vévodském“, v „Lucerně“, „U nás“.

Rod Koťánů po pěti generacích po meči končí. Po přeslici pokračuje ve svých dcerách, spojen s rodem Zaňků.

Podle rodové tradice se nejstarší představitel rodu, Ivan Zaňka, objevil v Hřibinách o 100 let dříve, než je datovaný záznam o Jiřím Koťánovi. V době 30leté války. Přišel z východu? Přišel jako voják? Přišel sám? Nic z toho nevíme, můžeme se jen dohadovat. I o životě generací, jež šly po něm a po sobě v 17. a 18. století.

Jaká to byla doba?

To je důležitá otázka. Život každého člověka se odvíjí v podmínkách daného stupně vývoje společnosti a daného režimu, který vládcové společnosti nastolili. To je rámeček, to jsou limity každého lidského osudu. Přejde-li změna, je to zásah do přirozeně zformovaného, udržovaného a vyžadovaného způsobu života členů společenské skupiny, kterou změna postihla.

Pobělohorské období. Země se znovu osidlovala. Čtvrtina až polovina usedlostí v různých krajích byla opuštěných a zničených. Nově příchozí se tu usazovali a zabydlovali. Zemi vládl politický, sociální a duchovní útlak a chudoba. Tyto okolnosti poznamenaly charakter národa. Jeden Čechoameričan po 2. světové válce poznamenal: „Ta 300letá poroba je na vás stále vidět. Tendence k poddajnosti a smíření s útiskem, negramotnost a nevzdělanost. A v lidových vrstvách rozšířená „žalování“ vrchnosti na neposlušné a nevděčné poddané.“

Po prvé bylo u nás nevolnictví utuženo za vlády Vladislava Jagellonského r. 1497. Po druhé r. 1618 za Ferdinanda II. a trvalo až do patentu Josefa II. r. 1781, který je zrušil. Nevolnictví omezovalo osobní svobody a práva, činilo nevolníka nesvéprávným, závislým a poslušným. Nevolník byl „připoután

k půdě“, tu nesměl opustit. Pán rozhodoval i o jeho náboženství, o víře. I k sňatku bylo zapotřebí získat povolení od vrchnosti i k učení řemeslu nebo k školnímu vzdělávání dětí.

Poddanství tížilo a vyvolávalo nepokoje, lidová hnutí, stížnosti, vzpoury a povstání. Většinou bylo cílem rebelů zmírnit robotní povinnosti. Výjimečně si kladli za cíl zrušit poddanskou a nevolnickou závislost člověka. Osvobodit ho.

Druhé nevolnictví se upevňuje za vlády Leopolda I. (1657 – 1705). Moc tehdy roste k absolutismu, venkov ovládá cizácká šlechta. V Hradci Králové je zřízeno biskupství (Lobkovic), probíhá tvrdá rekatolizace a germanizace. Nelidské feudální ujařmení vyvolává povstání a vzpoury v letech 1668, 1673, 1680.

Svědectví o přetěžkém životě obyvatel české země té doby podává Bohuslav Balbín (1621 – 1688). Píše latinsky svou proslulou „Obranu jazyka českého“ (1672). Nadpis knihy vyjadřuje i její obsah:

„O šťastném někdy, nyní však přežalostném stavu království Českého, zvláště pak o vážnosti jazyka českého čili slovanského v Čechách, též o záhubných úmyslech na jeho vyhlazení a jiných věcech k tomu příslušejících rozprava krátká, ale pravdivá.“ Spis mohl vydat až vlastenecký osvícenec Martin Pelcl, o 100 let později. Do té doby to cenzura nedovolila. A český překlad vyšel až v 19. století.

Události, které rámovaly a limitovaly život českého venkova v 17. a 18. století, jsou truchlivé. Je jen několik výjimek kladného významu.

R. 1679 řádil mor. O život přišlo na 50.000 lidí. Vyvolalo to zoufalství a petiční akce.

R. 1680 stvrdil panovník Leopold zamítavé stanovisko vlády k peticím a „Robotním patentem“ stanovil zpevněné robotní povinnosti.

Do tohoto období spadá i tragický závěr boje Chodů za platnost starých výsad, „majestátů“ od českých králů, udělených za pohraniční služby. R. 1693 se postavili proti jejich rušení, odepřeli poslušnost, a byli tvrdě potrestáni. Jan Sladký Kozina byl r. 1695 popraven. Trestající pán, majitel panství, Wolf Maxmilian Lammingen (Lomikar), zemřel o rok později (1696).

Nelidské porobení venkovského lidu ze 17. století pokračuje i ve století 18. Vrchol útlaku se datuje na 30. - 60. léta. Na sedláky byly uvaleny veliké robotní povinnosti. Přitom polovina až 3 pětiny venkovanů byli bezzemci.

1713 – 1714 opět morová epidemie v Čechách a na Moravě. Na 50.000 lidí zemřelo. Lid zbídačen. Ztráta 2 milionů kusů dobytka. Staví se morové sloupy.

1717 – posiluje se hon na nekatolíky císařským patentem. Exulanti se r. 1722 uchylují do Ochranova v Lužici (Zinzendorf). R. 1725 je vydán císařský reskript o trestání kacířů. Podporuje se protireformační činnost jezuitů, nemilosrdná cenzura knih, i pověstný Koniáš (1691 – 1760).

1729 – pompézní zavedení kultu Jana Nepomuckého

1749 – 1780 platí PROTIREFORMAČNÍ PATENT

1747-1757 Tereziánský katastr – soupis a zdanění půdy, centralizace, vyměřeny příspěvky na stálo

armádu, kontribuce a berně

1753 – patent o sčítání lidu (1200 000 mužů)

1769-1771 neúroda, bída a bezohlednost vrchnosti, řetěz vzpour

1773 – zrušen řád jezuitský

1774 – Tereziánský Schulordnung (Felbiger) – zavedena povinná školní docházka. Jen venkovské školy triviální učí děti číst, psát a počítat česky. Ve městech jsou školy německé.

1775 – hladomor a povstání na Teplicku a Broumovsku, tažení na N. Bydžov a Chlumec

13. 10. 1781 – TOLERANČNÍ PATENT

1. 11. 1781 – ZRUŠENÍ NEVOLNICTVÍ

V letech 1778 – 1789 se vedou války s revoluční Francií, pak s Napoleonem. Naším územím táhnou ruské pluky, nejdříve Suvorovovy, pak Kutuzovovy.

Po zrušení nevolnictví (1781) a díky buditelské činnosti nastala doba určitého uvolnění. Po venkově se šíří čtenářské spolky a ochotnické divadlo. Jazykově probuzený národ se začíná projevovat i politicky. Revoluční rok 1848. Jaro národů. Sněm a konstituce. Na venkově se začíná svobodně hospodařit a podnikat. R. 1862 je založena vlastenecká tělovýchovná jednota Sokol. Pěstuje nejen tělo, ale i ducha. Bratři vzdělavatelé šíří znalosti a ideje stejně jako učitelé, novináři a spisovatelé.

Vzpomínky 2.

Co si o rodu Zaňků pamatovala Marie Zaňková – Chejnovská (1876 – 1966), tetička- vyprávěčka.

Její dědeček, František Zaňka starší (1813 – 1883), Hřibiny č. 8, měl za manželku Kateřinu Tomšovou z Olešnice (1808 – 1904). Byl to pohledný muž a ona si ho vzala z velké lásky. Byla zámožnější než on, ze statku o 300 korcích a měli tam neuvěřitelných 25 koní. Byla dobrá hospodyně, zatímco on se hospodařením zabýval méně. Zato byl velmi společenský. Po léta působil jako starosvat, družba. Řídil slavnostní program na 40 svatbách. Rád se ukazoval, rád se předváděl. Žil na vysoké noze a rozdával. A to něco stálo. Oba manželé chodili v pěkných krojích, ne po městsku. Ona jako babička Boženy Němcové. On nosil krátké koženky, bílé punčochy, hrubé stěvíce, kožíšek s tulipány. A jeden dědečkův bratr byl hajným v Rašovicích, jeden obchodníkem s obilím na Ledské.

Tehdy se chodilo na návštěvy s kolovraty. Do stojanu v místnosti se zastrčila zapálená louč (někdo ji hlídal) a předlo se a vyprávělo. Kouřilo se a popel z fajfek se sypal na podlahu. Popelníky nebyly. A vyprávělo se třeba o tom, jak Rusové táhli na Paříž nebo o Napoleonovi. Někdo připomněl i švédské vojny a hrůzy, jaké se tehdy daly. Nějaký „Švejda“ se prý nedaleko v rašelině utopil. A jedné ženě uřezali prsa. Dochoval se po ní kastrol. Celý zčernalý. Ale dobře se na něm peče bramborák.

Jako 10letá zažila požár rodné vsi. Hořelo všude kolem, všechno bylo ze dřeva. Tatínek, silák, vynesl sám z ohně obecní almaru. Doma shořelo všechno. Stavení, nábytek, v truhlách šatstvo, sukně, šněrovačky, peřiny, postroje. Oheň založili tuláci, ze msty. Obecní radní na nich chtěli doklady z domovské obce, a to oni neměli. Přišli pak četníci, byly spory o

pojistném a hlavně - obrovská, nenahraditelná ztráta. Hřibiny lehly popelem.

Tetička chodila do 15 let na měšťanskou školu. Pak se učila tkalcovskému faktorství v Červené Vodě, pak v Rychnově. Její otec rozhodl, že stála už kupu peněz, a tak že půjde na učitelku.

Krásná léta studií! Byla to 90. léta, a nebylo to pro dívku snadné. Hlásila se do 2. ročníku ženského učitelského ústavu v Brně. Ze 120 uchazeček jich bylo přijato 30, a přednost měly Moravanky. Inspektor Podhajský z Prahy na Smíchově jí vytkl, že se u něho neohlásila dřív a zařídil jí na pražském ústavu počáteční externí studium. Do 3. a 4. ročníku už byla přijata interně.

Tetička byla zvyklá hospodařit. Platila 23 zlatých za stravu a byt, byla členkou výrobního spolku, dostala volný lístek do Rudolfinu (koncerty, výstavy, kulturní akce), měla povolení chodit do kuchyně U Křížovníků, kde se dcerušky předních rodin učily vařit. Strojila se prostě, nekupovala zbytečnosti. I párek nebo pomeranč, ba i krejcarová houska mohla být nadbytečný luxus. Tatínek říkal: „Je třeba krmit a prodat voly. Sám člověk může jíst suchý chleba.“ Koupila si starší hodinky a platila si taneční hodiny, aby nabyla „společenského brusů“, jaký by v Hřibinách nezískala. Hodně četla, okukovala měštské chování, hovory vzdělanějších lidí, sytila hlad po vědění.

Když přišla domů, učila sestru Annu i sestřenice a stále se soukromě vzdělávala. Leckdo ji pokládal za podivínku. Byla také členkou Amerického klubu dam, od paní Náprstkové dostala „Novely“ od francouzského spisovatele Merimée. Absolvovala kurs pro industriální učitelky, složila zkoušky pro měšťanské školy, setkala se s baronkami v klášteře a růžencové výrobně pro mrzáčky. A objevil se i nápadník, o 20 let starší. Byl zámožný. Ale to jen díky dědictví po rodičích. Jako řídící učitel

nevydělával, co by za řeč stálo. „Co se budeš bez muže protloukat“, mínil otec, který neměl proti dceřinu sňatku námitek. Nápadník, František Chejnovský, měl obrovskou knihovnu, a za tu, jak žertem říkala, se ona provdala. Věno 15 000 zlatých bylo utraceno. Ale byla spokojená. Z učitelského ústavu si přinesla vlastenecké názory a postoje. Debatovalo se, režim se kritizoval. Třeba hrabě Thun a jeho výrok, který všechny pobuřoval: „Čech je buď krobíán nebo hlupák“. Ale elit, ke kterým bylo možno vzhlížet, bylo málo. Kramář reprezentoval společenský život, Rašín šetrnost a hospodárnost, Šámal realistickou aktivitu občana. Zaňkovy děti se sjížděly na prázdniny domů. Hodně se politizovalo. Šlo o rehabilitaci českého jazyka, o punktace, Badeniho nařízení a německé obstrukce. Připravovaly se všeobecné volby (všeobecné hlasovací právo zavedeno r. 1907).

Byli doma vlastenci, ale každý trochu jinak. Tatínek měl rád Havlíčka a rok 1848, ona sama byla realistka. Jako Masaryk. Bratr Josef byl agrárník, bratr Jan - jako Karel Kramář – mladočech se sympatiemi pro Rusko. Dědeček seděl, pokuřoval a mlčel. Myslel na to, že zakládají stranu klerikální. Proč? Když věříš, Bůh je. Když nevěříš, není. A ke zpovědi on nepůjde. Řekne to Pánbohu sám. Jedni mají, co si koupí. My, co nám vyrostete, když se přičiníme. Taková je zkušenost prostého sedláka. Kázeň je potřebná, bylo jeho přesvědčení.

Když tetiččini rodiče zestárli, přenechali svou usedlost (Hřibiny č. 8) otcovu bratru Janovi (1849 - 1920) a sami se přestěhovali do Častolovic.

Častolovická doba mládí byla doba studií, ale také muziky, zábav, poutí, jarmarků, plesů. Konal se třeba ples rolnický, sokolský, střelecký. Byla to i doba dohazovačů, co měli přehled o „dobrých partiích“ a dávali dvojice dohromady. Věděli o kdejakém adjunktovi. Do zábav chodili i synové

Tobiáše Kučery, váženého okresního starosty. Jaroslav se zdál pyšný, Ladislav byl oblíbenější. Ale někdy se někomu křivdí.

Jejich sestra Růženka byla o 3 roky mladší než tetička.

O 7let mladší byla sestřenice Františka Koťánová ze Hřibin č. 6., moje babička. Měla právě před svatbou s Josefem Zaňkou z Příkaz. Bez matky, osiřela, když jí bylo 16. Tetička s ní chtěla jít na bál v Doudlebách. Co na sebe? Selská dcera, a má se obléci do plátna a do kanafasu? A tak tetička koupila tyl pro sestřenku i pro sebe a 4 neděle šila a vyšivala. Moc se na zábavě v tom tylu líbily. A muzika je doprovodila až před vrata. Tetičce se nelíbilo, jak měla být Františka „odbyta“. Koťán, její otec, raději by dal peníze na koně než na svatbu a nevěstě věnem. Ženichův otec, Matěj Zaňka, prý byl uražen - a šel do kostela. Koťán prý huboval, ale tetička si z toho nic nedělala a pořizovala výbavu. Nakoupila Františce totéž, co své sestře Aničce, a ta ani nebyla ze statku, jen ze živnosti, říkala na svou omluvu.

V době sbírek na Národní divadlo v Praze, které učitelé organizovali, se sedláci navzájem všichni neshodli. „Co bych dával na komedianty“, říkal jeden. „Žena dbá o dobročinnost, dává na kostel a na chudé.“ Druhý, když dostal za tele 10 zlatých, dal je na Národní divadlo. Ale žena doma lamentovala. „Mohli jsme děti ošatit!“

Tetička-vyprávěčka ráda vzpomínala, jak hledala smysl života v létech studií. Uvažovala o štěstí jako o vnitřním uspokojení a vědomí, že člověk plní povinnosti a rozdává radost. Při tom je vůle důležitá. Vůle k dobrému. Nezdravá je mstivost, vztek a hněv. Potkala ji ta výhoda, že si mohla dovolit vzdělání. Bez vzdělání je člověk poloviční. Lidská hrdost a služebnost, chudoba na jedné straně a pýcha bohatých na straně druhé. S tím je třeba se vyrovnat. Ale jak? Hrdost? Proč se klanět? Vládne bezcitnost, cílem je jen profit, zisk. A přece víc než majetek je bohaté

srdce. Socialismus? Jak je možno být socialistou, když nevím, co je socialismus, a když se o něm píše tak různě?

Tetička měla syna Břetislava Chejnovského (1898 – 1933). Břetínek. Velmi nadaný, inteligentní, technický inženýr. Elektrotechnik. Horlivý šířitel elektrifikace.

Jako vdova se provdala po druhé, za Rudolfa Ptášnika, přednostu stanice v Golčově Jeníkově. Byl mladší než ona a nápadně hezký. Břetu to netěšilo. Měl podezření, že si mamčin druhý muž zrovna na věrnosti nezakládá. Sám skončil tragicky. Byly v tom i nějaké drogové experimenty.

Jako důchodci se manželé Ptášnikovi přestěhovali do Kostelce n. Orlicí, kde si postavili pěknou vilku a shromáždili v ní sbírku broušeného skla. Tu vilku pak zdědila druhorozená dcera Josefa a Františky Zaňkových z Příkazu, Marie Zaňková-Hlaváčková (1907 - 1991). Bydlela u nich v jejich posledních letech jako pečovatelka.

František Zaňka mladší (1839), tetiččin otec, byl na zkušené „ve světě“. Začal jako novotu pěstovat okurky na poli, podobně jako soused Koťán (1857). Osvědčilo se to. Hospodářství po požáru a po obnově Hřibin vynášelo, všechno se rozmáhalo. Jeho děti si váží vzdělanosti, putují za poznáním i do zahraničí. Dcera (naše vypravěčka) se stává učitelkou. Rovněž jeho bratři, Jan a Matěj, cílevědomě hospodaří, podnikají, šetří a „zakupují se“. Jan v Záhornici, Matěj v Příkazích.

Jsou to vlastně vrstevníci TGM, který se narodil r. 1850. A s nimi a jejich dětmi dospějeme k době první světové války, k vzniku Československa a rozkvětu první republiky, ke katastrofě druhé světové války a protektorátu, k radosti z osvobození, k socialistickému převratu a k návratu kapitalismu. Ale teď se vraťme do 2. poloviny 19. století.

Jan Zaňka (1849 – 1920), bratr tetiččina otce, její strýček, nejmladší z kupy dětí. Chalupa nedovolila nákladné vzdělání. Šel se nejdříve učit v Červené Vodě tkalcem. Učedník byl tehdy bezprávný pracovník v řemesle i v domácnosti. Musel i děti chovat. A tak s tím skoncoval. Vrátil se pěšky do Hřibin a vyučil se kolářem. „Zakoupil se“ a přiženil do Záhornice u Opočna. Hospodařil dobře. Ale přišla epidemie moru a on ztratil ženu a tři děti. Marně se o ně staral. Marně je, aby neplakaly, vozil celou noc na trakaři. A tak opustil malou chalupu s tkalcovským stavem a odstěhoval se do Hrošky.

V Hrošce ovdověla Marie Šotolová. Její manžel dostal tyfus. Napil se přes léčitelův zákaz, a to byl jeho konec. Tam se Jan přiženil. Měli malé hospodářství a kolářskou dílnu. Pilně pracoval a spořil. Bratři Šotolové, dva řezníci a kuchař, se rozhodli odejít do Ameriky. Dědeček Koťán ze Hřibin jim půjčil na cestu. Oni se tam dobře uchytili a zahospodařili. Je tam již kolikátá generace, specializovaná na výsek masa a knedlíčky do polévky. A zimu tráví na Floridě.

Když Jan opět ovdověl, vrátil se do Hřibin. Odkoupil rodnou usedlost od bratra Františka (nar. 1839), který neměl, komu by ji předal. Děti, Chejnovská, Kapuciánová, Doubravický ani Bakovský, o ni zájem neměly. A on se stěhoval do Častolovic.

Z Hrošky si Jan přivezl třetí ženu, Marii Kosovou. Za mlada byl prý velmi prudký. Ale jeho žena Marie, o 15 let mladší, hezká a moudrá, ho uměla uklidnit. Asi v 60 letech přišla o hlas. Pamatuji si ji. Štíhlou, tmavookou starou paní, která šeptala. (A v souvislosti s ní, když byla mladá, strýčkové uvažovali o tom, že se tetičky, když jdou v neděli do kostela, jedna za druhou, se také podobají kapličkám. A že žena by měla být jako slíva, ne jako dlažka.)

Spolu měli syna Jana Zaňku (1890 – 1975). Hospodář to byl velmi schopný, inteligentní a podnikavý. Přátelil se i s proslulým praktickým lékařem MUDr. Františkem Albertem (1856). Ten pocházel ze Žamberka, působil v Kostelci n. Orli. a v Ústí n. Orli.. Byl to znalec díla L. N. Tolstého, sám pisatel článků do pokrokového tisku, aktivista Proletkultu. Zemřel r. 1923 v Potštejně.

Jan Zaňka byl veselé povahy, každá situace mu dávala podnět k humoru. Ale r. 1928 napsal krasopisem pod obrázek hřibinské usedlosti č. 8 se vší vážností a s citem:

„Můj rodný dům

Tato chata zlatá, nám tak drahá, námi bez rozdílu opuštěná.

Zde děd pradědu a otec dědu ruce těžké křížem dal, v slzách žehnal a celoval.

Oči vyhaslé v důlky zatlačil a k věčnému spánku uložil.

Každé místečko, kde kročeno, je potem práce zkropeno.

Století rod Zaňků tady žil, snažil se a dřel, by pro rod všechno uchránil.“

Autor těch veršů byl ženatý, oženil se s Annou Koťánovou (1888 – 1964). Jejich rodná stavení, č. 8 a č. 6., spolu sousedila. Novou domácnost si zařídili v č. 6. Sloučení obou hospodářství znamenalo skok v prosperitě. Sváželi teď 2x větší úrodu. A tak zbourali starou Zaňkovu stodolu, aby nepřekážela, a Koťánovu velkou usedlost moderně přestavěli. Někteří mladí z obou rodin to těžce nesli, neradi se loučili se starým sadem a se starou výstavbou. Ale za 1. republiky byly celé Hřibiny znovu postaveny.

Projevila se tu dvojí rodová podnikavost. Již František Zaňka (1839), Janův otec, chodil s kosou do Rakous a poznal tu výhody pěstování okurek. Začal s tím u starého Koťánova rybníka, aby měl vodu na zalévání. A František Koťán (1857) Janův pozdější tchán, se přidal. Vypravovali pak spolu v létě celé fůry do Rychnova n. Kněžnou a do „hor“ (tam to podorličtí příhraniční Němci ve velké kupovali). A vynášelo to. Jan se svou manželkou Annou v hospodaření úspěšně pokračovali. Brzy se k nim přidal i mladší syn Stanislav. Starší syn Jaroslav Zaňka vystudoval medicínu a ještě jako začínající lékař se octl v USA, na stáži. Pak již tam zůstal. Do konce života. V Dakotě.

Stanislav Zaňka (1917-2008) se chopil rodového dědictví s odvahou a nadšením.

Absolvoval rolnickou školu doma a praktické kursy v zahraničí. Orientoval se úspěšně na nejnovější metody pěstování a chovu. Oženil se s Jitkou Kněžkovou z Doudleb n. Orli. (1928) a ona ho v tom vydatně podporovala. Pracovali spolu např. na urychleném pěstování zeleniny všeho druhu (salát, kapusta, zelí, květák, celer). Měli vypracované metody balíčkování, přesazování, pikírování. Skleník tvořilo 220 pařeništních oken. Zaměstnávali až 11 pracovních sil, i přes zimu. Měli krátce pěstování i obchod ve velkém.

Na hektarech polí se v zájmu regenerace střídaly plodiny, hubil se plevel, pěstovala se jarovizace.

Kvalitní sadba raných brambor a zeleniny byla z Holandska. Po bramborách se sázely košťáloviny, aby se předešlo degeneraci. Pro dobytek se přikupovalo „jádro“, 8 ha luk, aby bylo dost sena a otavy, 2-3 ha jetele a vojtěšky.

Hovězího bylo 30 – 35 kusů. Těsně po válce byl velmi úspěšný odbyt vepřů. 10 – 12 prasnic, 40 selat. Párek selat za 1400 Kč. V Rychnově n. Kn. na trhu se otáčeli handlíři pro blízké okolí i Orlické hory. Stáda se obnovovala. Žlaby, chlévy modernizovaly. Když přišla slintavka a kulhavka, léčilo se. Intenzivní dezinfekce, obklady, noční služby v chlévě. A nic ze stáda neuhynulo.

Koní byl jen pár, zastal je traktor a nákladní auta.

Ošetřovaly se aleje vysokokmenů, starých 10 – 12 let. Kvalitních jablek byly 2 vagóny. Chuťově to nebyly odrůdy tak rafinované, ale byly odolnější, ne tak přešlechtěné.

Osudné historické události po roce 1948 rodinu krutě postihly. Stanislav, dědic prosperujícího statku i s otcem Janem prošli útrapami politických procesů a mnohaletým vězením na Mírově z třídních důvodů. Stanislav se dožil ještě restituce hřibinského statku. Ale jeho prosperitu už obnovit nemohl.

Další Zaňka, který se „zakoupil“ mimo rodný dům, byl Janův (1849) bratr Matěj (1852 – 1928).

Za ženu si vzal Kateřinu Sejkorovou z Pasek (1860 – 1948).

On byl muž pilný a zbožný, dobrý hospodář. Koupil v Příkazích usedlost č. 10 od Marie Balousové, která se stěhovala do Ameriky. Nadřel se, všechno tam bylo v chatrném stavu. A také, jako hřibinští, začal pěstovat na poli okurky. Ale nadřel se pak i jeho syn Josef, který proměnil stráň pod lesem v pole a pak každoročně v době tání stavěl z kamení hrázky, aby mu voda neodnesla všechnu půdu, všechnu zeminu pro obilí, které tam pěstoval. Matějova žena žije v rodinné paměti jako bytost veselá, trochu

lehkomyšlná, která ráda tancovala. Třeba i bosky na mlatě. Aby ušetřila podrážky, chodila v neděli do kostela nebo k muzice bosa, střevíce svázané v uzlíku. Až před vchodem do kostela nebo do hospody se obula. Opovíдалo se jí to. Káča Sejkorová! Zaňkovi měli přece žít pěkně, slušně, náročně. Ne bosky! O té vyšší náročnosti svědčil i olejový portrét Matěje Zaňky v životní velikosti, plný vážnosti a honosně zarámovaný. Pozůstalí mi jej kdysi ukázali. Ale kde je dnes, to nevím.

Když synovi Josefovi přenechal usedlost na úpatí stráně pod lesem, koupil chalupu č. 19. Byla v ní hospůdka, která právě vyhořela. Stála na rovině poblíž Orlice. Hospodařil teď v malém (2 krávy a 3 hektary pole). Opravil stavení, obnovil hospodu se sálem a na zahradě zřídil kuželník. Když v šenku nalíval, dbal, aby se nikdo neopil. Hlídal své hosty a každému včas řekl: „Běž domů, už máš dost. Nechci poslouchat lamentace tvé ženy.“

Jeho nejstarší syn, Josef Zaňka (1879 – 1933), byl teď hospodářem na té poslední příkazské usedlosti u cesty, nejbliž lesu a Kostelecké stráně.

Měl tvrdou přípravu na život. Jako školák musel brzy ráno nakrmit dobytek, a pak teprve běžet 4 km do školy. Na rolnickou školu ho dali do Liberce. A on byl výborný student, jeho výkresy z hodin rýsování poslali na výstavu. Na vojnu si nestěžoval. Byl tehdy v Olomouci na 3 roky a on zjistil, že je to pěkná „lehárna“. Žádná námaha a udělali ho četařem. Přibral na váze a vrátil se domů odpočatý. Vzal si za manželku Františku Koťánovou (1883 – 1940) ze Hřibin. Měli se upřímně rádi a pilně spolu pracovali a starali se o děti. Ale přišla 1. světová válka. Oba, jak bylo tehdy zvykem, měli své deníky, (říkali jim zpěvníky), kam si zapisovali písně a básně i vlastní myšlenky.

Františka si zapsala 7. 10. 1914 do svého „zpěvníku“:

„Proč člověk na světě otrokem jest? Poslouchat jak šílený musí. Byť by i zabít se šel dát – on musí! Zlořečená buď válka!!“

Její milovaný muž Josef také musel jít. Byl odvelen do Haliče. S Františkou si horlivě psali, něco z té jejich vojenské pošty se dochovalo. Stýskalo se jim velice. Nejdříve jim vzali starého koně, Achila, kterého už dlouho šetřili, jak mohli. Nečekali, že se před odvodní komisí předvede jako „schopný.“ Ale stalo se. Achil před komisí jako by omládl. Když pak odešel hospodář, převzala za něj hospodyně, co mohla. Postavila se i k řezačce. Ale že na ni nebyla zvyklá, dala ruku někam, kam neměla. A řezačka jí usekla všechny prsty, kromě palce. Z ruky jí zůstal pahýl. Hospodář byl mezitím na frontě raněn do nohy. Rána se nehojila, raněný se dostal na čas i do nemocnice v Hradci Králové, kde ho rodina s nadějí mohla navštěvovat. A dočkala se.

Josef si mohl 20. prosince 1918 do svého zpěvníku zapsat:

„Sláva, sláva tisíckrát naší Československé republice! Volnost, rovnost, bratrství!“ A s láskou se podíval na vedle ležící „Sokolský zpěvník.“ Stalo se skutkem, o čem vlastenci snili. Ale on nebyl člověk příliš důvěřivý. „Na jak dlouho?“, pomyslel si a zapsal i to do svého „zpěvníku.“ Jak dlouho nám vydrží naše republika, demokracie a humanita?

Josef se vrátil z války s nepopsatelnými pocity radosti, šťasten objal manželku a děti.

Nevrátili se však z války všichni. Snad v každé chalupě někoho postrádali, pro někoho plakali. Obec postavila na památku padlým pomníček na návsi U křížku. A nevrátili se domů ani srbští zajatci, kteří v Příkazích za války pomáhali s prací za chybějící muže. S přátelským rozloučením a s výsluhou od rodin, u kterých pomáhali, a s radostnou představou návratu k vlastní rodině, kterou tak dávno neviděli, ujížděli vlakem směrem na

Bělehrad. Ale nedojeli. V poválečném chaosu, kdy už nebyla válka, ale ještě nebyl mír, jejich vlak vyhodili Maďaři do povětří.

Josef Zaňka se vrátil s podlomeným zdravím. Ale s nadšením občana svobodného státu, připraven plnit občanské povinnosti a přispět k všeobecnému pokroku. Nepřestal také hospodařit a sadařit. Pěstoval a prodával vybraná jablíčka. Malináč holovouský a hornokrajský, Zlatou renetu, Zlatou parmenu, Strýmku, Průsvitné letní, James Grieve, Jonathan, Boskoopské červené - a jaké ještě byly tehdy oblíbené odrůdy.

Josef odešel předčasně a s jeho smrtí se Františka nikdy nesmířila. Zůstala až do konce svého života smutná. Pamatuji se, že urnu s popelem manžela a s jeho fotografií měla na komodě v pokoji pro hosty. A kolem ní množství květin, které voněly. Nejvíce lilie. Připadaly mi smutné, a dodnes mi lilie smutně voní.

Zůstaly po nich tři dcery: Stanislava, Marie, Jiřina. A každé ze tří dcer nahospodařili věno tak velké, jako měla jediná dcera z pěkného statku.

Josefova sestra Marie Zaňková se provdala za Josefa Závodního na Mníšku. Ale nehospodařili dobře, otec Matěj Zaňka se na ně zlobíval. Ona snad chtěla vzbudit víc manželovy pozornosti a zájmu, a tak si vypůjčila pánské boty a ve sněhu prošlapala v těch botách stopy k svému oknu. Aby žárlil. Ale nedopadlo to dobře. On se prý často opil a jednou opilý spadl do škarpy a tam ho našli. Už bez života.

Druhá sestra, Anna Zaňková (1887 – 1967), byla velice pilná a pracovitá, ale od narození zčásti invalidní. Měla vývojový defekt kyčelního kloubu. Kulhala a chůze ji unavovala. Do školy ji nosili nebo vozili občas, vždycky se to nehodilo. Ale ona si školy moc vážila. Vyrostla jako horlivá čtenářka. A krajkářka. Uměla dokonale paličkovat vambereckou krajku a učila tomu další dívky, které se o to zajímaly. Ač kulhala, organizovala debaty,

osvětlu, zpěv. A sama psala do regionálního tisku. Pamatuji její povídky ze života sousedů v městečku, články o pěstování nebo chovu, např. o chovu okrasných slepiček-liliputánek. Ale dílo, do kterého uložila své představy o pěkném životě, je spis „Na vzorném statku“, 155 stran. Zachycuje děj z rozkvětu 1. republiky do doby jejího ohrožení německým fašismem. Ale napsala to (pod pseudonymem Anna Vesnická) koncem protektorátu, když se ještě nevědělo, jak se poměry obrátí, a jak se po válce všechno změní.

Na okraj svého textu Anna Zaňková cituje J. V. Sládka, „ Selskou píseň“ (1891):

*„Pište si, jak chcete, ty své noviny. Sedlák je své půdy přítel jediný.
Kažte si, co chcete, všechno je to lež! Každý od sedláka něco chce, vy též!
Vy jste cizí jemu, on je cizí vám.*

Všechno, co dnes jeho, on si dobyl sám. Sedlák vaši „volnost“ chápat neumí.

On si se svou hroudou nejlíp rozumí.

Jeho volnost, práce, zdraví je a klid. Nechce nic, než ze své půdy volně žít.“

Co měla Anička na mysli? Zнала rozdíl mezi vesnickými boháči a vesnickou chudinou. Zнала i neuvěřitelnou kolaborantskou úvahu: „Hitler nám naši prkenici nechá. Stalin by nám ji vzal.“ Sama snila o harmonických vztazích mezi lidmi, kteří pečují o půdu a o hospodaření na soukromém statku, kde všichni dohromady usilují o prosperitu stejně jako o vzájemnost a spokojenost. Jaké to bude po válce?

Nejmladší z rodiny, František Zaňka (1899 – 1954). Vychodil obecnou školu a šel pomáhat otci a sestře do hospody, Příkazy č. 19. Nejdříve tu zhotovil pěkné loutkové divadlo a hrál pohádky, ponějvíce s Kašpárkem, ale i hry jako „Loupežníci na Chlumu“ nebo „Pan Franc ze zámku“. Ale přišla válka a také jeho časem vojenští páni zavolali. Bylo mu 17 let. A tak

ho maminka vypravila a šla s ním na nádraží. Kamarád ze sousedství bušil oběma pěstmi do hrudi a vesele volal: "To jsou prsa vojenský, to je něco pro ženský." Ale oni se ani neusmáli. Matka se s lítostí podívala na syna, zdálo se jí, že je slabý a bezmocný, a tak popadla jeho vojenský kufr a sama ho nesla. Ještě za 100 let se bude vyprávět, jak matka hýčká svého syna a nese mu vojenský kufr, aby se chudáček nenamáhal. Ale válka brzy na to skončila, František se vrátil a začal muzicírovat. Hudebně nadaný, hrál na tahací harmoniku a zpíval. Měl pěkný hlas a jeho repertoár se rychle šířil. Od „Smetanova odkazu“ a národních písní, který si přinesl ze školy, obsáhl všechno, co se tehdy hrálo a zpívalo, večer u přijímače, v kavárně, v hospodě, na ulici. Nač si vzpomenete. Hašlerky, Osvobozené divadlo, trampské písně, operetní a operní árie, Červenou sedmu, Ky-Ke-Ky, ruské romance, světové melodie a bůhví, co ještě. Moje maminka, o pár let mladší, to od něj pochytila a zpívala nám pak také od rána do večera. František „nebyl zakotven v životě ani profesně ani lidsky“, bylo o něm napsáno. Ale kolik radosti dal svým blízkým svým humorem, svou harmonikou, svým zpěvem!

Anička Zaňková s bratrem Františkem posléze prodali hospodu v Příkazích a i s maminkou (Káčou Sejkorovou z Pasek) se přestěhovali do domku se zahrádkou v Kostelci n. Orlicí. Bylo to těsně před válkou r. 1939. Tam také dožili.

Tetička- vypravěčka, Marie Zaňková – Chejnovská, měla dva bratry. Jako ona to byly děti Františka Zaňky mladšího a Marie Koťánové; Josef, zvaný Doubravický (1880 – 1954) a Jan, zvaný Bakovský, proslulý jako legionář (1881 – 1946).

Doubravický Josef Zaňka (1880 - 1954)) měl podle tetičky přímo lásku k hospodaření. Studoval v Chrudimi, absolvoval včelařský kurs v Táboře, v Německu ve Stuttgartu absolvoval dvouletou školu mlékařskou. Všechno

dohromady z něj činilo šetrného hospodáře a dobrého obchodníka. Otec mu důvěřoval, peníze na investice mu svěřoval na půl roku dopředu. Oženil se s Marií Horákovou (1892 – 1972) a stal se správcem dvora v Doubravici nad Úpou. Ten vznikl už r. 1367 a časem se stal součástí opočenskému panství. Zaňka jako správce se osvědčil před válkou i za války, a když se po válce pozemkovou reformou panství parcelovalo, získal Doubravici r. 1922 do vlastnictví jako tzv. „zbytkový statek“.

Stal se statkářem v Doubravici n. Úpou. Moje maminka tam za svobodna ráda jezdila na návštěvu, na zkušenou, na praxi. Nedávno jsem se sešla s diplomovou prací studentky, věnované historii doubravického statku. Josef Zaňka jej vedl vynikajícím způsobem. R. 1947-8 se statek stal součástí jednotného zemědělského družstva (JZD).

Bakovský Jan Zaňka (1881) byl muž mimořádně pohledný, fešák a dobrodruh. Ženy prý za ním běhaly. Absolvent strojní průmyslovky, v Častolovicích si pořídil továrničku na naftové motory. Byla úspěšná, a tak si pořídil její pobočky i v Rusku, v Rostově na Donu a v Srbsku, v Bělehradě. Vypukla válka, a on, Čech, který žil a podnikal v Rusku, se stal „starodružiníkem“. Patřil k těm Čechům a Slovákům, kteří se účastnili války po boku ruské armády, zpočátku jako rozvědčící a získal za statečnost řadu medailí a vyznamenání, ruských i českých, ba i hodnost štábního kapitána. R. 1916 byl převelen k carským ruským jednotkám.

Po válce o něm prý celá Praha mluvila. Přátelil se s Vlastou Burianem, dostal roli ve dvou prvních poválečných filmech, „Sláva vlasti“ a „Za svobodu národa“. Být hercem ho však neuspokojovalo. Prodal v Praze - Hodkovičkách svou vilu, jménem Vytoužená, a koupil v Bakově nad Jizerou lesní pozemek, postavil na něm zámeček „Babu“ a zřídil lesní statek. Za války mu jej Němci konfiskovali.

Legionář. Pokusila jsem se získat o něm informace z Památníku osvobození. Ale řekli mi, že všechny materiály skartovali až do roku 1902. Kdo se narodil dříve, o tom už žádné záznamy neexistují. Taková je tedy vážnost k našim předkům a k našim dějinám. Vzpomínám si, že z Památníku chtěl někdo udělat dokonce „Night club“, aby byl lépe využit.

Z doslechu víme, že „Bakovský“ patřil k těm navrátilcům z Ruska, kteří nesdíleli názory Masarykovy a Štefánikovy. Před 1. světovou válkou bylo na Rusi za prací a za výdělkem na 100000 Čechů a Slováků. Od r. 1870 se usadili mnozí Češi na Volyni s právem na půdu jako řádní občané ruského slovanského státu. R. 1905 začal v Kyjevě vycházet týdeník „Ruský Čech“, věnovaný menšinovým českým zájmům na Rusi, proti represím carských úřadů, proti klerikální ultrapravicí. Když vypukla válka, zastával časopis rusofilskou politiku, mluvil za české loajální poddané, spjaté s Ruskem majetkem, rodinou, veřejnými zájmy. Když se ustavily ze zajatců československé legie, přál si „Ruský Čech“, aby bojovaly za ruské zájmy, aby spolu s generály, jako byli např. Kornilov, Děnikin, Alexejev a řada jiných bělogvardějců, zbavily Rusko bolševiků, ukončily válku a umožnily prosperující hospodářství. Masaryk a Štefánik zastávali neutralitu v zápase ruských politických stran, usilovali zachránit československé vojsko před chaosem a převést je na západní frontu v boji s německou armádou, v boji za svobodu a samostatnost národa.

Víme, že Bakovský úspěšně v Rusku podnikal již před válkou. R. 1914 se stal starodružiníkem, od r. 1916 příslušel k ruským jednotkám a od r. 1917 chtěl spolu s nimi „ty bolševíky porazit“. Masaryka pro jeho neutralitu tam osočili přímo jako sympatizanta s bolševismem. Když se Bakovský vrátil po válce do rozjásaného Československa, do republiky s ideály demokracie a humanity, musel uznat, že ten ruskočeský válečný program nebyl realistický.

Proměny rolnického stavu

První republika znamenala nepochybně rozkvět země po všech stránkách, přinesla i rozkvět zemědělství. „Ó kraji rozlehlý, v šíř i v dál“, recitovaly školní děti s J. V. Sládkem, „pln lučin zelených a zlatých klasů, co štěstí a blaha bych ti přál, jak ležíš přede mnou v slunečním jasu.“

A všímaly si, jak v polích zazvonily kosy rytmickými pohyby sekáčů. Jak na vedlejším poli bručí traktor se samovazačem. Jak nad mořem klasů pohazují svými ušlechtilými hlavami koně a jak panáky rostou do řad. Ale nedálo se ve „velkých širých rodných lánech“ všechno k štěstí a blahu rolníků. Sama jsem viděla, co způsobil první samovazač na cizím poli. Můj hospodář se šťastným úsměvem právě dokončil žatvu obilí, seskočil ze sekačky, protáhl se, napřímil a hledal pohledem řadu ženců, kteří obilí odebírají, svazují do snopů a pak staví do panáků. Podivil se.

Ženci stáli a hleděli na pole k sousedům. Sledoval jejich pohled a ustrnul. Paže mu poklesly bezvládně podle boků, postoj ochabl, uspokojený výraz zmizel. Hospodář viděl stroj mnohem výkonnější, než byl ten jeho. A aniž by musel počítat, věděl, že soused svým strojem ušetří na lidských silách, vyrobí levněji, rychleji, snáze, a při prodeji o to získá více. Ten den ztratil náladu a mlčky se i se sekačkou vrátil domů. Věděl, že technicky vybavenější rolníci jsou úspěšnější a konkurence schopnější. Ti druzí chudnou, upadají do dluhů, ba i ke ztrátě usedlosti. A co teprve by řekl traktoru a žací mlátičce? Jak se menší statek může vyrovnat s výkonnější technikou, která je nákladnější?

R. 1949 vyšel zákon o Jednotných zemědělských družstvech. Přinesl likvidaci selských statků a postihy neochotných rolníků. Došlo ke kolektivizaci, často bohužel násilné. Kolektivizace přinesla vyšší produktivitu práce, vyšší stupeň mechanizace výroby, plošné zavedení traktorů. Byla odstraněna dlouhodobě přežívající bída zemědělských

dělníků, deputátníků, bezzemků. Došlo tu k růstu životní úrovně vesnické chudiny, získali jsme potravinovou soběstačnost a nezávislost. Ovšem – za cenu nenapravitelného strádání mnoha postižených zemědělců.

Uvedli jsme řadu zemědělců z minulých dob. Jejich děti většinou přestaly na polích pracovat. Jsou ve městech a zastávají různě kvalifikované profese. Již združstevnění je připravilo o rodné statky. Ale ani transformace po r. 1989 jim je v plném významu nevrátila. Počet pracovníků v zemědělství trvale klesá. Už je jich pouze 2,9% obyvatel. A také zemědělské půdy ubývá. Pod vlivem marketingových zřetelů a globalizačních tlaků korporátních společností se rolnický stav v podobě, jak jsme jej znali, nevrátil. „Široko daleko nevidím hospodáře“, konstatoval zasloužilý zemědělec, který působil nejdříve soukromě a pak v čele prosperujícího družstva. Ale co by si dnes počal dobrý hospodář v té mnohočetné globální závislosti? Jak by pečoval o potravinovou soběstačnost země, hospodárnost, zdravé životní prostředí a krásnou krajinu? Jak bychom mohli obnovit životodárný vztah člověka k půdě? Žijeme v hektické době nevyřešených problémů a úkolů. Stav zemědělství mezi ně patří na prvním místě.

100 let života od vzniku Československa

(Vzpomínky na uplynulých sto let)

Část první: Zrod nového státu. Pruty Svatoplukovy.

28. říjen 1918 – hvězdný den našich novodobých dějin – den osvobození od nadvlády habsburské monarchie a den vzniku samostatného Československého státu.

Ten den nejvíce poznamenal generaci mých rodičů. Přicházela na svět na přelomu 19. a 20. století. Dospívala za války a po ní, v prvních letech budování republiky. Do osvobozené vlasti a do nového, samostatného státu vstupovala jako do svého životního jara s veškerým elánem, důvěrou a radostí svého mládí.

„Kokardy, jásoť, na praporu prapor, srdce se v dálku rozletí. Jak je to krásné překonati zápor, a býti, růsti, stavěti“... (V. Dyk)

„I přísahal jsem já, národ československý, svobodný a živý, že chci býti národ spravedlivý“... (S. K. Neumann)

Jedinečné okamžiky v dějinách národa i v životě jednotlivců.

Mnohé zastihl převrat ještě ve školních lavicích. Účastnili se neutuchajících oslav: vítání legionářů i navrátilců z války, kterým se přeběhnout k legiím nepodařilo. Vysazovali „lípy svobody“ na počest strůjců svobody, Masaryka, Beneše, Štefánika a Wilsona. Těm lípám už brzičko bude 100 let. Dívky šily a vyšivaly národní kroje, podle vzorů z etnografických sbírek v muzeích. Největšímu zájmu se těšil kroj kyjovský, piešťanský, některé jihočeské. Dechové kapely vyhrávaly, dny byly plny pochodových písní, krojovaných skupin, uniforem legionářů a Sokolů. Jaká to byla společná

radost a hrdost společně pochodovat v průvodu na počest národa a vlasti, jeho představitelů, jeho symbolů, jeho tradic, hesel a vizí budoucnosti! Mladí se chystali na všesokolský slet, první v republice, někteří skládali proslovy pro tábory lidu, jiní deklamovali verše o účasti legionářů ve válce, která právě skončila.

„ Od moře k moři stojí germánská vojska. Od moře k moři hluboké podzemní valy, příkopy, kde sídlí smrt...České i slovenské děti, synové národa...vy všichni, jimž dopřála nevlídná jinak sudba nosit české i slovenské jméno, nezapomínejte a buďte živi svatým ohněm vroucných a hrdinských srdcí, jež bila i chladla pro vás i pro vaše děti v bezmezné lásce i oběti u Zborova!“ ... (R. Medek)

„Na Chemin des dames hotovo k boji, padesát tisíc jich stojí...to hoši jsou z Podřipska, od Šumavy, to Pražská chasa a Hradecka děti, to chlapani z Hané a zpod Hostýna, z Tater a zpod Beskyd a od Těšína...ti všichni přišli sem za práva národů, rovnost a svobodu životy klást...Ted' na Chemin des Dames, daleko od vlasti na tisíc mílí vlá jejich prapor červenobílý...“ (A.Horák)

Moji rodiče prožili konec první světové války a vznik samostatného Československa ve svých domovech, v Lupenici a v Příkazích, vesnicích v Podorličí na Rychnovsku- Kostelecku. Seznámili se na táboru lidu k 28. říjnu a k výročí zrušení roboty. Tatínek, student, tam měl také jeden z proslovů. Psal pak mamince 3 roky básně a poté se vzali, v Praze u sv. Ludmily. Dávali si darem knížky. Mám doma krásné vydání „Mistra Kampana“, dvoudílnou antologii „Česká lyra“ a „Česká epika“, snad všechna Zeyerova díla. Každá knížka je s krásným věnováním tatínka mamince nebo maminky tatínkovi.

Byla to doba vlády slova. Slovo utvářelo atmosféru doby. Arne Novák líčí, jak ještě před osudnou světovou konflagrací naši básníci, Machar, Bezruč,

Dyk, předvídali blížící se bouři a ukazovali, na kterou stranu patří český člověk. Když jim válečná cenzura bránila v přímém projevu, vytvořili si řeč jinotajů a výmluvných narážek. Přesto neušli pronásledování a žalářování. V květnu 1917 vyšel památný „Manifest českých spisovatelů“. Iniciativu měl Jaroslav Kvapil, zaštil svou autoritou Alois Jirásek. Získali 130 podpisů našich literátů na podporu a souhlas. Poprvé tak byl ve staré vlasti zveřejněn Masarykův československý osvoboditelský program.

Z vězení k svému podpisu na „Manifest českých spisovatelů“ poslal Viktor Dyk svou slavnou báseň „Země mluví“, s varovnými verši: „Opustíš-li mne, nezahynu. Opustíš-li mne, zahyneš.“

Jako za války, tak i po převratu se hlavní osvětový úkol otvíral pro spisovatele národního směru, dříve již zapomínané. Např. Sládek, Čech, Krásnohorská, ale hlavně Jirásek byli znovu aktuální.

K nim se přidávali i mladší a mladí, např. Sova, Šrámek, Kříčka. Ale i vědci podporovali snahy národně osvoboditelské a budovatelské. Např. historik J. Pekař, sociolog E. Chalupný, filolog J. Zubatý. Masaryk od počátku svého působení podporoval literární hnutí za povznesení národa. Oceňoval úlohu českých spisovatelů např. v rozhovorech s Jar. Kvapilem, který byl po ukončení války vyslán do Paříže, aby tu čekal na příjezd T.G.Masaryka z Ameriky a připravil jeho příjezd do Prahy. Do Paříže přijel prezident Masaryk 7. prosince, do Prahy 21. prosince 1918. Mezi těmi daty jednal s politiky a navštívil legionáře v Darney.

Na pražském nádraží měl uvítací proslov A. Jirásek. Masaryk mu odpověděl: *„Jsem poctěn, že Vámi osobně jsem vítán, že jsem vítán spisovatelem, který je zároveň s politiky představitelem českého národa. Vy máte neméně zásluhy o uskutečnění cílů vytčených než my, političtí pracovníci... Nastává nám práce, práce společná. Každý nastupte na své*

místo, neboť každý – i malý – může přispět k vybudování československé demokracie."

A v souhlase s tímto přesvědčením řekl A. Heydukovi: *„Přišel jsem k Vám, abych vzdal poctu našemu nejstaršímu literátu a básníku. Doznávám, že jsem tím chtěl projevit a projevuji, že stát bez základu literatury a umění by nebyl stát pevný, a hlavně by nebyl stát nový."* To bylo 5.června 1920.

Ale už o rok dříve vyšel zákon o zřizování veřejných knihoven, obecních, městských, krajských a národních. Naše země si vytvořila nejhustší síť knihoven v celé Evropě.

Tatínek ukončil pražskou přírodovědeckou fakultu někdy v polovině 20.let, v době, kdy byla v českých zemích nadprodukce absolventů vysokých škol. A tak přijal místo učitele v Hlohovci, městečku v povážské nížině na Slovensku.

Slovenských učitelů bylo dosud málo. Mnozí se Slováky teprve stávali. Jejich babičky sice neuměly ani slovo maďarsky, jejich matky však již vystupovaly jako Maďarky. Ve sboru školy, na kterou tatínek nastoupil, byla Slováků čtvrtina. Ostatní byli Češi. Vztahy ve sboru byly přátelské nebo aspoň korektní, vztahy s rodiči a žáky srdečné. Nešlo o žádnou „čechizaci“. Jazyk československý byl na Slovensku zaveden ve znění slovenském a čeští učitelé měli povinnost složit zkoušku ze slovenského jazyka. Vesměs chápali své učitelské poslání velmi odpovědně, jako misi k nápravě škod, způsobených odnárodňovacím útlakem minulého režimu. O neznalosti svědčí výrok renomovaného akademika, že „Češi neměli na Slovensku co dělat“, stejně jako názor filmové hvězdy, která ve svých memoárech uvedla, že „na Slovensko byli posíláni lidé za trest a pro neschopnost.“

Bydleli jsme v nájmu v přízemí řadového domku. Za ním a jeho dvorkem se táhla podlouhlá zahrádka a za ní vinohrad. Bylo tu plno rajčat, cibule, paprik i vína. A úzký pruh obdělávané půdy za domem končil u příčné cesty, k níž se sbíhaly vinohrady od všech ostatních řadových domků. U cesty stála dřevěná socha sv. Floriána, ochránce vinohradů. Chudák, byl vinohradníky holemi a klacky trestán, když se neurodilo. Tady jsem si hrála s malými dětmi domácích, Igorkem a Timotkem a dozor nad námi měla školačka Alžbetka. A já jsem se doma učila mluvit česky, s dětmi slovensky, a vůbec mi nepřišlo, že je to nějak jinak. Tatínek se kromě učení a příprav na výuku věnoval ochotnickému divadlu. Pamatuji se, že tu režíroval Medkova „Plukovníka Švece“ a Vrchlického „Noc na Karlštejně“.

Ale stala se divná věc. Maminka v den výročí vzniku republiky s úžasem spatřila protičeskou demonstraci. Hnětla právě těsto na svém kuchyňském stole pod otevřeným oknem a viděla na ulici dva průvody. Ten jeden vedl starosta obce, představitel Hlinkovy lidové strany. Provolávali heslo „autonomie“. Ten druhý průvod, který přicházel z druhé strany, vedl starostův rodný bratr, představitel komunistické strany. Ta zase nechtěla Čechům odpustit zmaření poválečného pokusu zřídit Slovenskou republiku rad a přičlenit ji i s Podkarpatskou Rusí k SSSR.

Průvody se halasně míjely, v obou se křičelo, hulákalo, hrozilo. Maminka si zapamatovala jedno heslo: „Nech murár učí naše deti, ak nieto našich učiteľov dost.“ Korunu protičeské kampani nasadil pan děkan, když z kazatelny varoval Čechy, aby po 18. hodině nevycházel, že neručí za jejich bezpečnost. Chápalo se to jako výzva k pogromu, a tak žákyně z židovských rodin, které věděly, co je pogrom, přiběhly nabídnout naší rodině úkryt ve vlastních příbytcích.

V rodině se tradovalo, proč jsme po třech letech opustili povážskou nížinu a usadili se v podhůří v českém pohraničí. Prý kvůli mým anginám a na radu vynikajícího dětského lékaře Brdlíka v Bratislavě. Ten tu působil již 11 let, ale v té době se také chystal Slovensko opustit. Stal se pak v Praze uznávaným odborníkem. Nedovedu dnes posoudit, nakolik při našem stěhování šlo skutečně o mé zdraví a nakolik byli mí rodiče v novém, nečekaně složitém prostředí zklamáni. Já jsem tu získala první téma k celoživotnímu přemýšlení: **Češi a Slováci**.

Od dob probuzení národů (naše národy se probouzely k svébytnosti v područí cizí nadvlády, rakouské a uherské) pociťovali Češi a Slováci, že patří k sobě. Vyjadřovali to jejich společní buditelé. Ján Kollár řekl: *„Ze Slováků nic nebude, z Čechů a Moravanů též nic, ostanou-li zlomky osamostatnělé. Spojí-li se však svorně v jedno tělo, budou-li spolu držeti, spolu působiti, směle všem pohromám a útokům odolají, na jich řeč a národnost se valícím“* (1832). Palacký se Šafárikem byli téhož mínění. Karel Havlíček Borovský napsal: *„Slovensko, osvobozené z maďarského područí, by se stalo časem první zemí československou, odtamtud by vyšlo znovuzrození Čech a Moravy, odtamtud vůdcovství a síla celého kmene československého“* (1848). O 20 let později to spojení vyjádřil J. M. Hurban na slavnosti kladení základního kamene Národního divadla v Praze: *„Byv pozván ke dni tohoto národa – chtěl jsem říci českého, chtěl moravského a slezského, ale bylo by to dlouhé slovo a nevyčerpávalo by přece pojem, řeknu tedy československého, neb i my k vám náležíme, my vaši jsme, vy naši jste. Neb my jsme všichni Slované – československého národa“*(1868).

Po zániku Velkomoravské říše přesunulo se jádro budoucího západoslovenského státu do Čech. Maďarský vpád oddělil Slováky, kteří zůstali v maďarském područí dlouhá staletí. Hlubší spojení Čechů a

Slováků tím však přerušeno nebylo. Život z obou břehů řeky Moravy se často těsně prolínal.

Od dob husitské reformace byla na Slovensku spisovným jazykem „bibličtina“, český jazyk. Úředním jazykem byla ovšem maďarština. O ustavení samostatné slovenštiny a o jazykovou odluku se přičinili r. 1844 Ludovít Štúr se svými spolupracovníky. Vyhlásili zároveň, že péče o kulturu domácího jazyka v žádném případě neznamena, že se chtějí odtrhnout od českých bratří. Šlo jim o intenzivnější integraci obyvatel Horních Uher, katolíků a evangelíků i odnárodněného zemanstva a o lepší možnost čelit maďarskému pronásledování pročeského Kollárova panslavismu. Vyhnout se mu jazykovou nezávislostí na Češích.

V 19. století hledali Češi a Slováci společné kořeny, společnou minulost, usilovali o prohlubování vzájemnosti. Idea integrativní, zcelovací převažovala nad ideou diferenciacní, odlišovací. Je přirozené, že v době válečných nebezpečí a útrap jasně dominovala idea integrativní, idea společného boje Čechů a Slováků, československého národa za svobodu a samostatnost.

T. G. Masaryk si československý národ nemusel teprve „vymyslet“, jak vykládají pomlouvači. Idea byla dlouhodobě mezi buditeli všeobecně tradovaná. Najdeme ji i v proslulé „Martinské deklaraci“ z 30. října 1918: *„Slovenský národ je čiastka i rečove i kulturno-historicky jednotného československého národa. Na všetkých kultúrnych bojoch, ktoré viedol český národ a ktoré ho urobili známym na celom svete, mala účasť i slovenská vetev.“*

Češi a Slováci měli společné buditele, zpod Tatier se chodilo do Prahy studovat na vysoké školy, na českých středních školách maturovalo v 2. polovině 19. století přes 1000 slovenských studentů, protože Maďaři Slovákům školy zavřeli. Jednota československého národa se zdála

samozřejmě. A přece, společní vlastenci podcenili vliv té skutečnosti, že většina slovenského obyvatelstva žila pod dlouholetou maďarskou nadvládou. Inteligence se buď pomadžarštila, nebo snila o autonomii. Nikoli o československém národě a státu. Po převratu přišli na místa Maďarů Češi. A mnozí Slováci se neztotožnili s představou, že jsou součástí státního národa, že nejsou jen menšinou, a dál toužili mít autonomii. A Češi jim ji nechtěli dát.

Vznik nového státu po 1. světové válce otevřel nové, dříve neznámé a netušené problémy. Nepřátelé nového státu, ctitelé starého mocnářství, iredenta maďarská. Němci v českém pohraničí. Všichni se sešli v útocích proti Československu a neváhali zpochybňovat i oprávněnost slovenské spoluúčasti na jeho existenci. V konfliktním napětí se diferenciatní tendence zvrhla až v separatismus, integrativní v centralismus. Předválečné Masarykovy dohody s krajanskými spolky v Americe, Clevelandská z r. 1915 a Pittsburská z r. 1918, byly ahistoricky a neobjektivně zneužity jako doklad o nedodržení úmluv a o příkoří, které Slováci utrpěli tím, že nedostali autonomii.

Přesvědčivé analýzy té neobjektivity podali např. JUDr. Katarína Zavacká, vědecká pracovnice SAV pro obor státu a práva, nebo Ing. Augustin Marko, předseda Slovenské společnosti na obranu demokracie a humanity.

Moji rodiče byli svědky toho, že při 10. výročí vzniku ČSR, kdy např. v Brně byla obdivována „Výstava soudobé kultury“ jako výstava deseti úspěšných let ČSR, v Hlohovci demonstrovali lidé a komunisté za autonomii.

Těchto odstředivých tendencí využil i Hitler při svém pozdějším tažení s cílem rozbít a zničit Československou republiku. Z Čech a Moravy udělal ponižující okupovaný bezprávný protektorát, Slovensko okázale povýšil na Slovenský štát, s vlastní vládou a zdáním samostatnosti

Po 2. světové válce jsme – my „děti první republiky“ - prožili 9. květen 1945 spolu s rodiči jako druhý hvězdný okamžik života našeho národa ve 20. století. Maminka mi tehdy, počátkem května, vyndala z krabic svůj kroj. Vyžehlila jej a byla šťastná, že budu mít v čem chodit do průvodu. V kroji, který vyšívala po 1. válce, na oslavu vzniku Republiky. Teď to bude na oslavu návratu Republiky. Máme zase Československo.

Snažili jsme se, po boku svých rodičů, obnovit předválečný stát v nových poměrech, s novými historickými zkušenostmi. Jako středoškolská funkcionářka jsem v programové činnosti postrádala spolupráci se Slováků. Napsala jsem do jejich středoškolských nástěnných novin, jmenovaly se „Telegram“. Redaktor můj příspěvek otiskl pod názvem „Dopis z Česka“ a vedle toho mi poslal soukromý dopis. Objasnil mi, čeho jsme si většinou nebyli vědomi, že válečná zkušenost česká a slovenská je jiná. Hitlerovci si dali záležet při realizaci hesla „Divide et impera!“

„Následky okupácie sú u Vás úplne iné, ako na Slovensku. Vy ste boli omedzovaní temer vo všetkom. My len v čiastkach a aj to tak rafinovane, že priemernému človekovi nebolo možné skutkový stav prehliadnúť. Preto vzbudzoval u Vás každý riadok tlače, každá vyhláška, film, divadlo reakciu, ba cítili jste fašizmus aj tam, kde ho azda nebolo. U nás riešil sa problém český, židovský – Slováci dostali zamestnaní, bolo peňazí – bolo čo aj kúpiť, preto dnes tolká nedovera k novej štátnej forme, tobož, keď konsolidácii predbiehala vojna a vojnové události.“ (20. 10. 1946)

Takže, můžeme rekapitulovat.

Slovensko bylo po zániku Velké Moravy součástí Uher, v jejichž rámci nebylo nikdy sobě vlastní politickosprávní jednotkou. Asimilační útlak se stupňoval, jejich národnost byla oficiálně popřena. Od r.1918 se stalo součástí Československé republiky, po Mnichově 1938 autonomní částí

společného, leč okleštěného státu, po 14. březnu 1939 samostatným státem, bez Čechů.

Po 2. světové válce se stalo znovu součástí Československé republiky a získalo vlastní ústavní národní orgány. Nad ideou jednoho národa o dvou větvích nabývá postupně vrchu představa dvou blízkých národů.

Po roce 1969 postoupila decentralizace k federativnímu uspořádání společného státu.

Po převratu 1989 rozkladné tendence dále vzrostly. Vedly až k druhému dělení Československa, k zániku společné Československé republiky, ke vzniku dvou malých nástupnických států.

Vlastenci z Čech, Moravy i Slovenska svými konferencemi a sborníky z konferencí v uplynulém dvacetiletí usilovali - při respektování svébytnosti - udržet i neochvějnou vzájemnost Čechů a Slováků.

Košický profesor historie Ondrej Halaga upozornil na to, že už Velká Morava byla předobrazem československé státnosti a že prastarý motiv Svatoplukových prutů je stále aktuální. Jsou zapsána slova Svatoplukova, s kterými se r. 894 loučil se svými syny:

„Zůstanete-li v lásce a svornosti, nepřátelé vás nikdy nepřemohou. Budete-li se však svářit a říši rozdělíte, budete od nepřátel potřeni a moc vaše bude zlomena.“ Nerušit, nedělit svazek Svatoplukových synů, mají-li zůstat silní.

Ale jako se v nové době nepřátelům vždycky osvědčilo heslo „Divide et impera“, rozkladných interpretací Svatoplukova odkazu není prost ani středověk, doba Svatoplukovy vlády.

Východořímský císař zdůraznil kladně význam Svatoplukova vzkazu synům. Oceňoval Velkou Moravu jako překážku rozpínavosti

Západořímské říše (Franků, Bavorů aj.) a přál si, aby Velká Morava zůstala zachována.

Zato letopisci a kronikáři, zapisovači ve službách Západořímského císaře v tom odkazu viděli Svatoplukovu věrolomnost a navádění synů k nepřátelství k Západořímským sousedům a k nevážnosti k míru, který oni svými zbraněmi chtěli nastolit.

Profesor Halaga oceňuje „Historii jako učitelku života“ a ukazuje, že i dnes je třeba dávat pozor, jak které mocnosti na dělení „prutů Svatoplukových“ záleží.

Snažme se „pruty Svatoplukovy“ držet vždycky pohromadě. Snažme se o porozumění a o vzájemnost Čechů a Slováků.

Část druhá. Národ se bránil.

Na Kladském pomezí

Z povážské nížiny jsme se přestěhovali do Machova, pohraničního městečka o 300 m nad mořem výše než byl Hlohovec. Octli jsme se na Kladském pomezí, v krajině, která dýchá ozvěnou minulých dějů a steskem nad dávnou ztrátou. Kladsko spolu s Boumovskem bylo „strážnou bránou“ českého území. Zmínka o něm je v kronice již roku 1068. Do dnešních dob ho zbyl jen malý cípek, výběžek na mapě. Marie Terezie větší část Kladska spolu se Slezskem ztratila v 7leté válce s pruským králem Friedrichem II. Bylo to r. 1742.

Zůstal nám jen kousek toho území, země krásné, ale chudé na úrodnou půdu. Země chalupníků a tkalců. Země lesnaté, hornaté a kamenité. Jako předškolačka jsem se tu potulovala na podhorské louce, kde bosá stařenka pásala kozu. A kde voněla mateřídouška a trávniče. A kde se v

trávě ztrácely úzké hbité potůčky s křišťálovou vodou. Machov se svažuje do Dolíčku, v něm je malý rybníček s lodkou a na břehu stojí podélné stavení, v kterém se občas hrají kuželky. A v hostinci „U Térů“ to voní vydrhnutým dřevem podlahy a schůdků a houbami, které se suší na podsádce pod oknem. Nad lukami za městečkem se zvedají zalesněné stráně a nad nimi dva zádumčivé vrchy, Bor a Hejšovina. Tajuplné hory s neprobádaným tajemstvím skalních měst. Ty vrchy jsou již za hranicemi. A za hranicemi je i město Kladsko, lázně Dušníky, Chudoba a mnoho jiných českých měst a obcí s původně českým obyvatelstvem a českou řečí. Jirásek o tom napsal článek. O hoři, utrpení a strádání obyvatel, odsouzených ke ztrátě vlasti, řeči, tradic, svého národa. Jmenuje se „O germanizaci Kladska. Z výletu do Prus.“ (1874). Po 2. světové válce připadlo to území Polsku.

Machovsko rád a často maloval Ant. Hudeček, nejinak Zd. Peisker. Malovali i Bor a Hejšovinu z české strany.

Čas pokročil, ale pohody na Kladském pomezí nepřibylo. Vlivem roztroušené německé menšiny a politických změn v Německu vzrůstá v té době neklid. Od r. 1933 se vzmáhá nepřátelství. Němci chtějí domů, do Říše, ke svým, ale i s naším územím. „Heim ins Reich“, je jejich heslo. Na hranici bdí od vzniku republiky uniformovaná finanční stráž a četníci. Ti strážci se nyní často ocitají v nezvyklých, podivných situacích a čelí nečekanému násilí. Nepřímým svědkem takového nečekaného incidentu se stal i místní lékař. Strýček. Vzal si za manželku sestru mé maminky. Byl zvyklý putovat po okolí a v okolních vsích navštěvovat své pacienty. V létě chodil pěšky, v zimě na lyžích. Cestou se potkával s členy pohraniční stráže a vyměňoval si s nimi zprávy o tom, co se kde děje. Tenkrát, v březnu 1934 se stalo, že utajovaného příslušníka naší zpravodajské služby zatáhli Němci násilím přes hranici, tady byl zatčen, odvezen k soudu a odsouzen. A strýček něco z toho viděl, něco slyšel. Stráž obrany

mu pak doporučila, aby se odstěhoval. Pryč z prostředí plného nejistoty, neklidu a nástrah. A tak se strýček s rodinou přestěhoval do Nových Dvorů u Kutné hory. Literárně zpracoval uvedenou událost O. Holub v knížce „Souboj s Abwehrem.“ Praha 1975.

I my jsme se stěhovali. O něco dříve a ne tak daleko. Tatínek stačil ještě zrežírovat představení místních ochotníků. Dávali „Pasekáře“ F. Sokola-Tůmy a bylo to „představení v přírodě“. A maminka nacvičila s žákyněmi školy „Slezskou besedu“. Stěhovali jsme se do Náchoda. A mně zůstalo druhé téma k přemýšlení: **Češi a Němci**.

Do školy jsem začala chodit v Náchodě a pokračovala v Hradci Králové, až do maturity.

Učitelstvo mladé Československé republiky ve 20. a 30. letech bylo vysoce motivované ideály humanity a demokracie a plnilo iniciativně své poslání. Ověřovalo reformní a alternativní pedagogické myšlenky, které přicházely ze všech koutů Evropy i z Ameriky. Vytvořilo vlastní model školy, školu činnou, s tvořivými učiteli i žáky, s novými metodami, s krásnými čítankami, s prvotřídními učebnicemi, s pracovními sešity a listy, s výchovou těla i ducha, nejen kognitivní, ale i estetickou, mravní a občanskou.

V meziválečném dvacetiletí jsme ovšem neměli jen vynikající školství, ale i architekturu, průmysl, zemědělství, vědu, techniku, umění. Doklady o tom přinesla i proslulá „Výstava soudobé kultury“, kterou uspořádala Československá republika k svému 10. výročí. V Brně, na Výstavišti, k tomuto účelu zbudovaném. Znalce a návštěvníky z celého světa fascinovala. Mimořádný lesk výstaviště s bohatstvím průmyslových a technických produktů a novinek převyšovalo ještě bohatství duchovní, světlo ideového obsahu, které z výstavy vyzařovalo. Po výstavě aspoň

zůstaly pavilony, které dodnes budí obdiv. Ale jaké množství hodnot, idejí a osobností zůstalo zapomenuto!

Prvorepubliková škola pěstovala přirozené vlastenectví, prosté všeho šovinismu a s úctou ke všem národům. Úcta a láska k národu, jeho historii a kultuře prozařovala školní besídky a akademie, čítanky, ale i knížky a knihy jako odměny ve školy a dárky doma pod stromeček. Nechyběl Mánes, Aleš a jejich následovatelé. „Vlast a národ“. „Matka vlast“. „Česká krajina v obrazech našich malířů,“ „Špalíček“ atd. Regály plné nádherných knih obrazových reprodukcí děl našich, ale i světových výtvarných umělců.

Na všech besídkách, akademiích, školních produkcích slova, hudby a tance zněly skladby B. Smetany, A. Dvořáka, Z. Fibicha, V. Nováka, L. Janáčka. Zpívaly se české, moravské a slovenské písně. Čtila se klasická literatura: Erbenova „Kytice“, mnohé z Vrchlického, z Čecha, Nerudy, Sládka, Bezruč, Wolkra, Šrámka a dramatizovaly se pohádky Boženy Němcové.

Jsou to nejkrásnější chvíle ve škole, plné tajemství a příslibů, když se na podzim krátí den a brzy se ve třídě šeří. Pan učitel přinese z žákovské knihovny náruč knížek. Rozdává je a do seznamu píše, co komu půjčil a oznamuje, že za týden se knížky budou vyměňovat. Jenže čtenářky nečekají. Do týdne si navzájem a bez seznamu několikrát knížky vymění. A je to spousta pohádek a bájí národů celého světa, povídek a příběhů ze života dětí a mládeže, život zvířat, historické události. Knížky od českých spisovatelů i překlady cizích autorů. Dobrodružství poznání a krása sama. A to trvá až do konce zimy.

V roce 1937 s námi, žákyněmi 4. a 5. tříd národních škol celého Hradeckého okresu, nacvičili v hodinách tělocviku pásmo starobylých předkřesťanských zpěvů a tanců k vzývání slunce, vítání jara a otvírání studánek, „Královničky.“ V stylizovaném kroji s věnečky na hlavách jsme v proudech přicházely na Sokolské hřiště, zaplnily jsme je a ve skupinách

zatančily pro shromážděné publikum pásmo s mottem : „Neseme, neseme májíček, uťal ho, uťal ho Janíček, pěkně zelený, květy zdobeny, náš stromeček.“ ...“

Pan učitel s mou třídou nacvičil Hašlerovu píseň „Hoši od Zborova“, zavedl nás k čerstvě odhalenému pomníku československých bojovníků za svobodu u kasáren, a my jsme ji tam zazpívaly.

Jako sokolské žákyně v kroji jsme se u sokolovny zúčastnily odhalení pomníku legionářů s nezapomenutelnými nápisy nad schránkami prsti dovezené z bojišť: Zborov – Doss ´ Alto – Terron.

Dědeček k nám jezdil každoročně tak, aby se mohl 28. října podívat, jak na dvoře kasáren nováčci skládají slib. Jednou přišla zima nečekaně brzy a v ten den padal sníh. Dědeček hleděl s radostnou tváří přes plot do kasárenského dvora a s klouboukem v ruce stál v pozoru a vzdával čest hymně. Nedbal že velké a husté sněhové vločky padají na jeho bílou hlavu.

Bratříček deklamoval horlivě Sládkovy verše: „*Jsem Čech a věřte, Čechové jsou dobrý, čacký lid*“... A když se z rozhlasu ozvala naše hymna, protože jsme vyhráli hokejový zápas s Kanadou, sjel z postýlky a v pyžamu se postavil do pozoru, protože vzdát čest hymně a vlajce se sluší. I doma.

14. září 1937 zemřel prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Žáci národních škol z Hradce a okolí se sešli na náměstí jeho jména a u jeho sochy, díla O. Gutfreunda. Vyslechli jsme tam projev Masarykova nástupce, prezidenta Beneše. Obsažný projev, který končil slovy: „*Prezidente Masaryku, odkazu, který jste vložil do našich rukou, věrni zůstaneme.*“ Vyslechli jsme dojatě a pak jsme v řadách za sebou přicházeli k pomníku a kladli tam své květiny. Já jsem měla tři růžičky s trikolorou a s černým

flórem. Položila jsem je mezi záplavu květin u pomníku a zašeptala jsem: „Já taky zůstanu věrná.“

My, žáci národní školy, jsme politice ještě nerozuměli. Neměli jsme tušení, že se vede boj s fašismem. A přece, když jsme si hráli „na státy“, každý chtěl být Československo, Jugoslávie nebo Rumunsko, nikdo nechtěl být Německo nebo Itálie. Ale netušili jsme, jak jsme ohroženi. Koncem září 1938 přišel pan učitel ráno do třídy, podíval se na nás, aby se s námi pozdravil - a rozplakal se. Bylo právě po mnichovské dohodě o odstoupení československých pohraničních oblastí nacistickému Německu. Německá armáda obsazovala naše pohraničí. Krátce na to se objevily nové žákyně: z Duchcova, z Opavy, z Chustu. Do dějin vstoupila 2. republika. Na veřejnosti se odmítal a tupil Masarykův a Benešův ideový odkaz, demokratické tradice českých dějin, úspěchy minulých 20 let, zásluhy legionářů, Sokolů, vlastenců. Její mluvčí horlili pro „odvěkou“ a „blahodárnou“ podřízenost českých zemí německé říši. Byl to čas truchlivý, s pocity bezmoci, zklamání, zrady, křivdy, opuštěnosti. Ztratili jsme 1/3 území, 40% průmyslu, 250.000 Čechů bylo vyhnáno z jejich domovů v pohraničí. Prezident Beneš odešel do emigrace, na jeho místo byl v zájmu kolaborace dosazen JUDr. E. Hácha.

Josef Čapek, v knížce myšlenek, glos a úvah „Psáno do mraků“, v listopadu 1938 napsal: *„Cizí lidé nám zmenšili území hmotné, a teď nám sami naši zmenšují naše území duchovní. Co jste, štváči, traviči, spekulanti bez svědomí udělali z národa, z toho lidu Masarykova pohřbu, lidu Všesokolského sletu, lidu mobilizace? S jakými čistými silami, s jakou věrností a důvěrou jsme mohli jít do těžkých úkolů ztrýzněné republiky! S jakou otravou, s jakým vnitřním rozkladem se do toho nastávajícího krušného a nebezpečného života vchází! Ne ztracená území, ale toto je národní katastrofa!“*

Zabrání pohraničí byl ovšem pouze začátek temného období.

V mém dětském památníčku se mezi barevnými obrázky a průpovídkami, opisovanými z památníků maminek a babiček, najde jedna stránka výrazně odlišná. Je na ní jednoduchá kresba černou tuší: u cesty, vedoucí klikatě někam za obzor, se ve větru kymácí skupinka stromů, vítr lomcuje jejich korunami a rve jim listí. To listí ve větru bezmocně poletuje. A pod obrázkem je dětským písmem napsáno: „Na památku dnešního dne, 15. března 1939“.

Ten den byl nevlídný, studený, záblo a zalézalo za nehty. Poletoval drobný bodavý sníh. Ulicemi města se od rána valily motorizované jednotky německé armády. Zdálo se, že nemají konce. Šel z nich strach a hrůza. Lidé na chodnících strnuli. My děti jsme se dověděly, že to je okupace.

Přestože velmoci slíbily garantovat zmenšené území Československa v nových hranicích, Hitlerův režim pokračoval v rozbíjení i okleštěné republiky. Všemožně podporoval slovenské separatisty a

jejich spory s pražskou vládou. Po návštěvě jejich hlavního představitele, J. Tisa, prohlásili Slovensko samostatným státem pod Vůdcovou ochranou. Téhož dne se na Hitlerův příkaz dostavil do Berlína i prezident E. Hácha a na „naléhavé Hitlerovo přání – vložil osud českých zemí také do Vůdcových rukou.“ Hitler triumfoval. Podařila se mu kýžená revanš, napravil nenáviděné následky porážky Německa v 1. světové válce, anuloval versailleské smlouvy, likvidoval Československo.

Zatímco Slovákům přes jejich koloniální postavení rafinovaně poskytl zdání samostatného státu s prezidentem Tisem v čele a s podporou Hlinkových gard, budovaných po vzoru nacistických úderných oddílů, pro Čechy zřídil ponižující „Protektorát Čechy a Morava“, kde byl skutečným vládcem nikoli prezident, ale dosazený říšský protektor, nejdříve K.

Neurath, pak R. Heydrich. Státním tajemníkem se stal Henleinovec K.H. Frank. Likvidaci a okupaci bývalého Československa Hitler odůvodnil potřebou zabezpečit ve střední Evropě klid a mír.

V „protektorátě“ zavládl fašistický teror a drancování národního hospodářství ve službách válečného průmyslu Říše. „Cílem říšské politiky v Čechách a na Moravě musí být úplná germanizace země a lidí.“ „Konečné řešení – všechny Čechy vystěhovat a jejich území osídlit Němci, nebo rasově vhodné Čechy ponechat v protektorátě a germanizovat je, zbytek vystěhovat za hranice Říše nebo je fyzicky likvidovat.“ Takové byly projekty pověřených správců protektorátu, K.H. Franka, R. Heydricha a ostatních.

Nástup k projektované germanizaci: omezování školství všech stupňů, omezování a přímý dozor v kulturních institucích, dvojjazyčné nápisy (němčina první) na směrovkách, názvech, vyhláškách, plakátech, úředních spisech, ba i na školních vysvědčeních. Výuka dějepisu zrušena, zeměpis omezen jen na území Velkoněmecké říše. Popravy vlastenců, Sokolů, legionářů, komunistů, Židů, universitních profesorů a docentů, spisovatelů a umělců. Zrušeny vysoké školy po studentských protestech 17. listopadu. Překrucování dějin. Vzpomínka na Československo trestána jako velezrada. Nepředstavitelně hrůzný teror po atentátu na Heydricha. Lidice, Ležáky, Javoříčko a četná jiná místa nacistického běsnění. Je bezpočet zločinných projevů pronásledování příslušníků našeho národa a nositelů jeho kultury, které se začalo odvíjet od neblahého, zlověstného 15. března 1939. Šlo o bytí a nebytí. A navzdory vládě okupantů a kolaborantů a zrádců národ se začal tiše šikovat k novému odporu, k novému odboji. Pryč s okupanty! Za návrat svobodného a samostatného Československa!

Počátkem okupace Židé začali povinně nosit žlutou hvězdu na šatech. Odcházeli ze života města a mizeli bůhvíkam. Zmizeli okouzující představitelé postav ze hry bratří Čapků „Lásky hra osudná“.

Hráli ji jako oktáváni ve školním představení na konci školního roku. Zmizela trojice mých vrstevníků, dva bratři a sestra, s kterými jsem chodila do hudební školy. Všichni jsme se tam učili hrát na klavír. Zmizel učitel hudby, který s námi, primánkami, nacvičil pro školní akademii dva Dvořákovy „Moravské dvojzpěvy.“ Z koncentráku se nevrátili dva sokolští manželé, zatčení jako „rukojmi“. Zůstaly po nich dvě naše mladší kamarádky - sokolské žákyně. Osiřely.

Někteří spolužáci zůstávali sice ve městě, ale jako by v jiném světě. Už jsme se neznali. Jejich rodiče se přihlásili k německé národnosti a oni přešli na německou Oberschule. Já jsem tak přišla o nejlepší kamarádku, s kterou jsem seděla v jedné lavici. Když odcházela, plakala a chtěla pověsit na stropní lampu časopis „Mladý svět“, který měl na titulní straně A. Hitlera. Také žák z tatínkovy třídy, který představoval Jana Nerudu, když zdramatizovali pro besídku „Fejeton tříkrálový, byl převeden na Oberschule. Maminka byla Němka. Potajmu jsme se zdravili šeptaným „Nazdar“, když jsme se potkali. Začal nosit uniformu Hitlerjugend a pak ho poslali na východní frontu. Tam padl. Bylo mu 17 let.

Občasná maminka švadlena, maželka Němce z pohraničí, sedíc u šicího stroje sděluje novinky z města a praví, k úděsu přítomných: „Židy už vystěhovali. Tak kdypak vystěhují Čechy?“

V třetím roce okupace (bylo to ještě před atentátem na Heydricha) přišly na Gestapo dva udavačské dopisy. Anonymní. Obsahovaly urážky nacistického režimu a vedoucích osobností Říše a podepsáni byli – žáci Rašínova gymnázia. Byl zmíněn i můj tatínek, zeměpisec na gymnáziu, který v protiříšském duchu radil uschovat mapy států, které Německo

okupovalo, a po zavření vysokých škol projevil důvěru, že se to zase změní. Tatínek byl předvolán k výslechu. Třikrát a vždycky ho mořili 4 hodiny. Přicházel zmožen a s obavami. Gymnáziu hrozilo zrušení a jemu a celému sboru koncentrák. Ztráta života. Ale pak se tatínkovi s pomocí české policie podařilo pachatele najít.

Kdo a kdy mohl slyšet tatínkvy výroky, zaslané v anonymních dopisech. Byl to student, který před časem odešel na Obeschule a mstil se gymnáziu za nevalný prospěch. Pachatel byl usvědčen, anonym jako podvrh neplatný a tatínka propustili.

Je válka. Všude jsou přítomní hroziví ozbrojenci v uniformách. Pochodují v útvech po silnici, potloukají se ve skupinkách po chodnících. Povinné protiletcké zatemnění všech domů, zákaz tanečních zábav, nákup potravin, oděvu a obuvi jen na skromný příděl. Tma, ticho a strach.

Ročník 1921 byl totálně nasazen do Říše k vyčerpávající práci ve válečném průmyslu. Později šel na práci ročník 1924 a nakonec byl povolán ročník 1928. Ten kopal zákopy na Moravě, jižně od Brna. Fronta se již tehdy tak velice z východu přiblížila a s ní i toužebně očekávaný konec války

Má generace dospívala v okupované zemi.

Toho, co nám zbylo z kultury, jsme si velice vážili. Neoficiálně mezi námi kolovaly svazečky „Sbírky souvislé četby školní“ z Topičovy edice. Češtináři s tím mlčky počítali. A to byla bohatá dokumentace vlasteneckých tradic. Měli jsme také film, který ztvárňoval předlohy některých literárních děl naší klasiky.

Na prvním místě to byla pietně zfilmovaná „Babička“ Boženy Němcové, věrně podle ilustrací Adolfa Kašpara. Důvěrně známé postavy, jejich řeč a chování, prostředí, v kterém žily, okouzující kousek krajiny rodné země a krásné povědomé hudby, kterou svým věrným věčně zní. Počátkem

okupace nemohlo být poselství silnějšího a povzbudivějšího. Do kina ve městě proudily zástupy školáků i starší mládeže z města i blízkého okolí, sjížděli se i ze vzdálenějšího venkova. Vstupenky vystáté v dlouhých frontách u pokladen se posílaly i poštou blízkým jako vzácný dar. Sledovat tehdy zfilmovaný odkaz „Naší paní“ bylo jako účastnit se posvátné meditace nad budoucností národa. V závěru babička připomíná, že českou zem mají děti milovat jako svou matku, nade všecko. A že pro ni mají pracovat. A že na její slova nemají zapomenout. Na to odpovídá Barunka, a to jsou poslední slova filmu: „Já na to nikdy nezapomenu, babičko.“ A mládež vstává a opouští kinosál, zardělá a hořící nadšením a dojetím, se slzami něhy a lásky a s odhodláním zachovat milovanému odkazu věrnost.

Většina dochovaných filmů z té doby jsou veselohry s naivním lidovým humorem, ale není v nich nikdy vulgárnost a sprostota. Přinášely chvíle uvolnění a smíchu do bezútesné doby. Řada filmových výtvořů je však vážnější povahy. Za předlohy tu slouží klasická díla české literatury a tím přispívají jak ke kultu mateřštiny, tak k povědomí o národní kulturní tradici. Obsahuje i jinotajné humanitní poselství o nezdolnosti prostého, obyčejného života, který má svou hrdost a čest. Uvedu některé tituly: „Mlhy na Blatech“, „Jan Cimbura“, „Muzikantská Liduška“, „Humoreska“, „Turbina“, „Pantáta Bezoušek“, „Za tichých nocí“, „Tulák Macoun“, „Řeka čaruje“, „To byl český muzikant“, „Z českých mlýnů“, „Barbora Hlavsová“, „Městečko na dlani“. Jak kamera a výtvarné pojetí, tak scénická hudba kreslí tu většinou okouzující obrazy rodné země a mluví k duši národa.

A v Městských lázních natáčeli film „Muži nestárnou“ a Jan Pivec tu skákal z vysokého prkna, jako my nejednou před ním. Však v Hradeckých lázních bylo umělé vlnobití, první v naší zemi.

Na zimu přijížděla do Hradce Olomoucká opera. Se studentskou slevou na vstupenky k stání jsem s kamarády absolvovala celý repertoár, světový i

český. Nevím již kolik sezon jsme tu měli olomoucké umělce. Ale to vím, že naši oblíbení zpěváci přešli po osvobození do Národního divadla: E. Haken, B. Blachut, L. Červinková.

Soustavně jsme s velkým zájmem sledovali rovněž činohru Východočeského divadla. O tu se dělil Hradec s Pardubicemi. A vážili jsme si koncertů Městské filharmonie a návštěv umělců, jako byl např. klavírní virtuos Jan Heřman, učitel mých učitelek. A také můj spolužák, houslový virtuos Václav Snítal, se již připravoval koncertovat.

Za okupace rychle za sebou vznikaly a zanikaly utajované skupinky přátel veršů na improvizovaných, nezvyklých místech. Vládla přísná cenzura a my jsme si vyměňovali chatrné průklepy veršů, které svou láskou k mateřštině jistě byly protiokupační a trestné. Horovy „Máchovské variace“, Hrubínova „Země sudička“, Seifertův „Vějíř Boženy Němcové“.

Na posledních recitačních závodech ve škole (za protektorátu se nekonaly) byl povinný „Svit lásky“ od Petra Kříčky. Jako báseň podle vlastního výběru jsem přednesla verše „Jdu“ od Jiřího Wolкера.

Dostala jsem za přednes knížku, byla to „Frantina“ od Karoliny Světlé.

Na první recitační soutěži po osvobození jsme poprvé slyšeli bolestnou báseň „Zbědovaný“ od Josefa Čapka a nádherný „Zpěv rodné zemi“ od Josefa Hory. A mezi témata písemné maturitní práce z českého jazyka jsem si vybrala rozbor básně. Byla to „Rodná řeč“ od Jana Čarka.

Ale stalo se ještě za války. Jednoho jarního večera jsem se za tmy vracela se spolužákem z víceméně utajené akce Ludmily Pelikánové, která recitovala verše Rabindranáta Tagora. Plni krásných dojmů jsme se náhle stali zděšenými svědky pronásledování. Prchající mladík a za ním tlupa dupajících ozbrojených okupantů. Přitiskli jsme se do výklenku nejbližšího domovního vchodu, oni přeběhli kolem nás a v zápětí bylo

slýšet výstřel. Prchající hoch byl zastřelen. Byl to 20letý odbojář, dopadli ho, když stříhal nějaké telefonní spojení. Má v Hradci pomníček a ulice se jmenuje po něm. Byl to Karel Šimek, byl zastřelen již na samém konci války, 30. dubna 1945.

9. květen 1945

Je tomu již 73 let a není mnoho těch, kteří zažili a pamatují tu závratnou radost, pocity štěstí a vděčnosti, s kterými jsme stáli 9. května 1945 na chodnících a vítali rudoarmějce – své osvoboditele. Přijížděli na bojových vozidlech, na obrněných vozech a tancích, na nákladních autech i v koňských povozech, zaprášení a unavení po těžkých frontových bojích. Za nimi léta strádání, obětí a ztrát (jen v boji proti okupantům na našem území padlo 144.000 sovětských vojáků), ale teď se smáli, udiveni jásotem a ovacemi, kterých se jim dostávalo od zástupů na chodníku provoláváním slávy a zahrnováním náručemi květin. Těch květin bylo tehdy přemnoho, dny byly mimořádně teplé, zahrady, parky, aleje, louky – všude se nabízely květiny na uvítanou. Tak jsme prožívali v našem městě ukončení druhé světové války a vítězství nad fašismem. Den osvobození – 9. květen 1945. Druhý hvězdný okamžik našich dějin ve 20. století.

Národ se radoval a básníci skládali verše, na které se nezapomíná:

„Přišli včas, jak legendární vojska z dávných kronik. Zvítězili. Nyní sedí v hloučcích u harmonik, mají kouzlo ruských písní, jejich zvláštních tonik“(Vítězslav Nezval). *„Nikdy ještě nám tak nevoněl, ten květ bílý, modrý, usměvavý. Přivázaný na lafetě děl“*(Jaroslav Seifert). Básník S.K. Neumann posílá „Vám poděkování a lásku vám“ a Vladimír Holan skládá „Dík Sovětskému svazu“ a rovněž František Hrubín píše verše plné uznání, obdivu a vděčnosti: „Chléb s ocelí“, „Jobova noc.“ Náš recitační kroužek ty verše přednášel nespočetněkrát na besedách a besídkách,

večerech, akademiích a večírcích v Hradci a okolí, dokonce až na Luční boudě v Krkonoších.

Okupanti zmizeli i s všudypřítomnou němčinou, město se odtemnilo, ožilo, rozsvítily se světla, neony, rozezněla se hudba, živá i reprodukováná.

My středoškoláci jsme se pustili do budování samosprávy, založili jsme časopis „Rozběh“, debatní klub „Vítěz“ (to podle Štursova eféba na vysokém sloupu před školou) a žasli jsme, kolik cest život nabízí. Měli jsme svobodu, samostatnost, lásku a hrdost na vlast a národ.

Ale jeden pozůstatek války tu přece jen ještě zůstal. Němci v pohraničí a jejich odsun.

Jako sokolská dorostenka jsem se octla o prvních prázdninách po osvobození v Červené Vodě pod Suchým vrchem, v letním chatovém táboře. Vesnice poloprázdná, bez života, místy nápisy „Min nět“ nebo označení závadné studny, „Pozor tyfus“. Místní Němci zčásti odešli, zčásti čekali na odsun. Dva z nich nám přišli hned první den pomoci cpát slámu do slamníků, abychom měli na čem spát. Prozradili nám, že jsou antifašisti a že mohou zůstat. Ale že chtějí odtud. Budovat nové Německo.

Krátce na to jsem se octla v Krkonoších na malé roubené boudě na stráni pod lesem. Boudě se říkalo „Na panence.“ Vysoukala jsem se tam do podkroví a našla jsem tam nějaké písemnosti. Vyrozuměla jsem z nich, že tam bydleli Sagasserovi a že měli dceru Hildu, asi v mém věku. Byly tam dopisy, které jí posílal nějaký hoch z východní fronty. Věděla jsem, že to byla organizovaná korespondence, že každá členka Svazu německých dívek si povinně korespondovala s nějakým vojínem, aby mu nebylo smutno. Ale našla jsem tam i papírové skládanky s vystřihovanými ornamenty a tištěným přáním ke křtu novorozeněte. Bylo to prostinké a chudičké - a dojemné. Ta Hilda mě vůbec celá dojala a já jsem uvažovala

o tom, že by u nás zůstala. Ale ať jsem si vymýšlela jakýkoli příběh, nedopadlo to nikdy dobře. Hildu jsem nemohla bez lítosti odtrhnout od rodiny, od známých. Hildu jsem nemohla nechat samu pátrat, co se vlastně s její vlastní stalo a jak má dále žít. A nemohla jsem ji postavit mezi neněmecké vrstevníky. Byla to doba, kdy v celé Evropě, nejen u nás, vládla hněv proti Němcům, kteří vyvolali válku a všechna neštěstí, která s válkou přišla. Odsun byl i pro ni jistou ochranou.

Učili nás přirozenému vlastenectví beze všeho šovinismu. Víme, že máme mezi Němci nepřátele, ale nejsou to všichni. Dáváme za pravdu Olze Scheinpflugové: *„Německo k nám vždycky mluvilo dvojí řečí. Řečí humanitní kultury a řečí útočných zbraní. Tu druhou bylo po staletí u nás více slyšet.“* A my bychom ovšem raději slyšeli tu první.

„Edel sei der Mensch, hilfreich und gut“ (J. W. Goethe).

Část třetí: Člověk člověku vlkem nebo přítelem?

Náchodský zámeček, se zpívá v národní písni. Ale to z důvodů rytmických. Není to zámeček, je to zámek, přestavěný z gotického hradu, mohutný, s věží, s opevněním a dvěma nádvořími s kašnami.

Stojí na stráni vysoko nad městem a ta stráň je samý park a samý šeříkový keř. Na jaře je šeříkovou vůní provoněno město široko daleko.

Bydleli jsme na náměstí pod zámekem, na tu dobu přepychově. V nedávno postavené budově spořitelny, architektonicky vysoce ceněné, z dílny J. Janáka. Nápaditě řešená rohová stavba, obložená travertinem. Pasáž s obchody z náměstí do boční ulice, městské lázně v přízemí jedné části budovy. Ústřední topení a teplá voda v bytě. To jsme neměli před tím a ještě dlouho potom. Až v družstevním panelovém domě za socialismu.

Jako předškolačka (v té době se ještě do mateřských škol nechodilo) jsem své dny trávila na náměstí. Maminka na mne z okna bytu viděla a já jsem navštěvovala místní obchůdky. Kamarádila jsem se s učněm z květinářství, stará paní v hračkářství mi dávala pochovat největší pannu, kterou měla na prodej a paní u benzinové pumpy mi dovolila držet hadici s benzinem, když občas nějaký automobilista přijel tankovat. A když nás bylo víc, běhali jsme po náměstí a pokřikovali do oken kuchyně v suterénu hotelu „Beránek“: „Kuchaři, ať se dílo podaří!“ A hráli jsme kuličky a prolézali prkna tribun či oltářů, která na náměstí po veřejných projevech vždycky nějaký čas zbyla. A v zimě jsme sáňkovali na cestě, která se kolem soudu vine vzhůru k zámku.

Pak přišel zápis a nástup do školy. Každý nový žák dostal spořitelní knížku s počátečním vkladem 5Kč. Vklad nesl úroky.

Prezident Masaryk si přál, „aby vláda mohla co nejvíce a s láskou vydávat na školu a učitele“. Přesto byly učitelské platy nízké. Ale mí rodiči byli „státotvorní“, platy nekritizovali. Místo toho razili heslo, „Musíme šetřit“. Vzala jsem je za své. Věděla jsem, že na hračky se mohu dívat ve výloze a že si k jídlu mohu koupit 5 rohlíčků za korunu a k tomu 5 dkg salámu nebo papírovou mističku s huspeninou. Ne však bonbony, čokoládu nebo zmrzlinu. Ale když jsem tak sedávala odpoledne na náchodském náměstí na lavičce pod hlohem se svačinou, kterou jsem si v protějších obchůdkách právě koupila, zjistila jsem, že někteří kamarádi nemají ani na ten rohlík.

A přitom byly děti, které měly mlsků a hraček do sytosti.

Třeba Dydynka. Byla z rodiny textilního faktora Bartoně, který vykupoval plátno od domácích tkalců v podhůří a tak zbohatl, že si pořídil několik továren a koupil si baronský titul. Stal se panem Bartoněm z Dobenína. A Dydynka bydlela v nádherné vile, kterou si dali postavit na kopečku proti zámku. Architektem J. Janákem. Byla jsem tam jednou na návštěvě.

Dydynka byla žákyní mé třídy, ale do školy nechodila, měla soukromou učitelku. Přišla se jen ukázat paní řídící o pololetí. A já jsem ji v kabinetě dostala na starost, aby paní řídící mohla napsat nějaké potvrzení. Honila jsem se s Dydynkou v kabinetě mezi bidly se závěsnými obrazy a ona mě za to pozvala k sobě do „jejich zámku“. Byl plný přepychu. Pily jsme čokoládu a proháněly se po cestičkách jejich parku. Dydynka měla mnoho panenek a mnoho kočáreků různého druhu a typu. A tak jsem poznala, že někdo nemusí šetřit. Zůstalo mi to v hlavě. My musíme šetřit. Někdo nemusí šetřit. Ale někdo nemá, z čeho by šetřil.

Z Náchoda jsme se přestěhovali do Hradce Králové.

Metropole severovýchodních Čech, staré historické město, město českých královen i „salón“ první republiky. Ten „salón“ díky především architektům, jako byli Kotěra a Gočár.

Tesknila jsem dlouho po Náchodě k nelibosti nové kamarádky Lídy, která mě denně přesvědčovala, že nad Hradec není. Časem jsem to uznala. Soutok Labe a Orlice, sady na soutoku, kde v přízemním pavilonu hrával svá představení s loutkami praprávnuk Matěje Kopeckého. Sem také přenesli dřevěný vyřezávaný kostelíček z Podkarpatské Rusi. Kouzelný. A na mírně svažitém trávníku před kostelíčkem jsem se jednou dívala na vystoupení folklorního tanečního souboru z Moravského Slovácka. Byla to taková krása! A když při „Šátečkové“ se tančící pár s úctou a něhou políbil, bodlo mě u srdce. I krása může bolet.

„Hradecké aleje“, o kterých se zpívá. Sokolovna a sokolské hřiště, zářící novotou. Tady si hrajeme a tady mě maminka z okna vidí, jako mě viděla v Náchodě na náměstí. Za hřištěm Piletický potok, který se tu vlévá do Labe. Postupně objevuji Velké a Malé náměstí na starém městě, Bílou věž a Chrám sv. Ducha. Podle pověsti tu byl pochován Jan Žižka. A nové město s lázněmi, muzeem a školami. Do Rašínova gymnázia pak chodím.

A měli tam i školní, pěkně udržovanou botanickou zahradu se dvěma jezírky. Dnes je tam neobdělávaný úhor.

V Hradci jsme bydleli v šestidomí (místní té ulici říkali „U šesti votroků“) u sokolského hřiště. Měli jsme dvoupokojový byt ve druhém poschodí. Vedle půdy. V prvním poschodí a v přízemí byly čtyřpokojové byty. Tam vládly milostpaní, které měly služby. Při setkání se jim říkalo „rukulíbám“. A v suterénu, vedle sklepa, byla místnost, v které bydleli nejchudší. Tak to bylo v celé ulici. Rodiny se tam viditelně dělily na ty, které musí šetřit, na ty, které šetřit nemusí a na ty, které z čeho šetřit nemají. A ty milostpaní, když přišly s dětmi na hřiště, se ptaly jiných dětí, čím je jejich tatínek. Podle povolání tatínka pak rozhodly, kdo si smí a kdo nesmí hrát s jejich potomkem.

V Hradci jsem se cestou ze školy zdravila s přátelským metařem. Bydlel ještě s dalšími lidmi v kasematách zbylého opevnění na Šancích. Tedy – bezdomovec.

Při tělocviku se skácela spolužačka doprostřed kruhu, v kterém jsme byly právě nastoupené. Omdlela z hladu. Tatínek byl nezaměstnaný, rodina živořila. Spolužačka již několik dní nejedla. A tak se škola s rodiči dohodla, že dívčina bude chodit na obědy k spolužačkám. Každý den k jiné. Almužna. Nepříjemný pocit provinilosti na obou stranách. Že na tobě něco chci, ačkoliv ti po mně nic není. Že něco mám, co ti chybí, ačkoliv bys to potřebovala také.

Bylo mnoho pohádek a povídek o nespravedlivé chudobě. Janošík bohatým bral a chudým dával. A tak se mi pomalu otvíralo třetí téma mého života: Aby všichni měli z čeho šetřit. Aby každý měl dost a nikdo aby neměl příliš mnoho nebo příliš málo. Dětské prožitky se pomalu vyhraňovaly a vystupovaly v novém světle. Jak to téma nazveme? Bohatí a chudí? Práce a kapitál? Pravice a levice? **Sociální otázka?**

Po osvobození r. 1945 šlo o urychlenou obnovu svobodného a samostatného státu. O nápravu válečných škod. Zklamání z předválečného spojení i z ničivé hospodářské krize a vděčnost Rudé armádě, to všechno mělo vliv na silně levicovou orientaci. Většina obyvatelstva měla sympatie ke Komunistické straně a přála si spojení se Sovětským svazem. Sílily hlasy, které volaly po spravedlivější společnosti poválečného státu Čechů a Slováků. Politické strany (národní socialisté, sociální demokrati, lidovci a komunisté) měly různé programy, ale spravedlivou i socialistickou společnost vesměs uváděly. Ve hře mezi nimi byla míra té spravedlnosti, daná vztahem mezi prací a kapitálem. Ostatně od r. 1945 jsme měli znárodněné velké výrobní prostředky, doly, hutě, velké továrny, v soukromých rukou zůstaly jen střední a malé podniky, živnosti. Zdálo se mi to v pořádku. Plédovalo se pro plánované hospodářství a také byl pohotově vyhlášen Dvouletý plán na obnovu celostátního hospodářství. Postoje pravice proti znárodnění většinou sympatie nezískávaly.

Byla jsem např. na veřejném vystoupení představitelů národně socialistické strany. Vystupovali sebevědomě a suverénně odmítali požadavek, aby milionáři platili dávku ze svého majetku. Nu, s tím jsem nesouhlasila. Proč by ti, kteří mají více, neměli přispět na společné blaho?

Také středoškoláci chtěli odstraňovat škody po válce, okupaci, vládě fašismu. Tvořili samostatný odbor Svazu čsl. mládeže, SČM, nadstranické organizace. Zakládají se debatní a zájmové kroužky, vydávají časopisy, pořádají soutěže a závody. Pěstují se styky se zahraničím. Esperantisté korespondují s celým světem. Já jsem r. 1946 vybrána k výměnnému zájezdu mládeže do Švýcar.

Přihlásila jsem se do Kursu sociální a politické výchovy. Přednášeli tam pražští profesori, L.Svoboda, K. Galla a řada jiných. Informovali publikum

o poměrech v Sovětském svazu, objasňovali učení marxismu a leninismu. Absolvovala jsem i politické školení Svazu mládeže. Ale můj světový názor tím nebyl nijak formován. Kdo může odpovědně vyřešit alternativu: buď svoboda jednotlivců podnikat a vlastnit, nebo soukromé vlastnictví zespolečnit? Zavést státem řízené plánované hospodářství? Cítila jsem, že nemám žádné zkušenosti a žádný rozhled. Byla jsem zakotvena v hodnotách první republiky, měla jsem ideál humanity a demokracie, která se socializuje. Ne buď a nebo, nýbrž nejen, ale i. Takový harmonismus bych si přála.

Zatím mnoho mých vrstevníků horovalo bezvýhradně pro sovětský vzor. Básník Jiří Šotola vedl recitační kroužek, v kterém přednášeli verše sovětských básníků s revolučním nadšením.

Spolu se sestrou nosili černé baretky s rudou hvězdičkou.

Já jsem vedle Majakovského „Tajemství mládí“ na stránkách „Rozběhu“ uvedla i Dykovu „Píseň noci 29. října“ a Kiplingovu báseň „Když“. Šlo mi o poesii nejen sociální, ale i národní, a nejen kolektivní, ale i individuální.

Po maturitě 1947 jsem se dala zapsat ke studiu filosofie a dějin světových literatur na filosofické fakultě v Praze. V stověžaté Praze, symbolu vlasti a národa a slovanské vzájemnosti. Měla jsem k ní posvátný vztah a vždycky se mi zalily oči, když jsem z okna vlaku uviděla známé panorama Hradčan. Časem jsem ocenila knihu Fučíkových článků „Milujeme svůj národ“ a Nejedlého „Komunisté- dědici velikých tradic národa českého.“

Mezi studenty se vyhrožovaly dva politické směry. Jablkem sváru byla stále míra zespolečnění výrobních prostředků. Pravice pokládala reformy za ukončené, radikální levice měla vizi revoluce a beztřídní společnosti po vzoru SSSR. Pamatuji diskusi v semináři, když se objasňoval pojem lidová demokracie. Pravilo se, že má funkci diktatury

proletariátu. Oponovalo se, že to je ne funkcí, ale podstatou diktatura proletariátu. Nevěděla jsem, že se mezi stranami vede boj o politickou moc. Někde se volalo „Totalita bude bita“, jinde „Republice více práce“. Konflikt vyvrcholil vítězstvím levice, rozhodujícím shromážděním lidu na Staroměstském náměstí 25. února 1948.

Únor 1948 znamenal revoluční obrat k urychlenému budování beztřídní společnosti, socialismu podle sovětského vzoru. Až dosud měl být postup povolný, na základě demokraticky přijímaných reforem. Ale teď se měl postup radikalizovat. Část společnosti vůbec i mých kolegů na fakultě žila tehdy v jakémisi vzrušení a opojení. Ale já jsem u toho nebyla. S maminkou jsem odjela na týden do Nových Dvorů, těšit tetičku Jiřinku, protože strýček Pepa neočekávaně zemřel. Na infarkt. Byl to náš dobrý známý ještě z Machova. Za války tajně ošetřoval partyzány a pak rudoarmějce. Od nich dostal dárek, který předal mně: překrásné bílé padákové hedvábí. Jemného ledového lesku. A já jsem z něj měla první a vlastně jediné plesové šaty. Ještě moje dcera si v nich po létech také vyšla na nějaký bál.

Když jsem se vrátila do Prahy, trvalo nějakou dobu, než jsem si změny začala uvědomovat, než se mě začaly dotýkat. Nejdříve se proměnil Svaz československé mládeže na Československý svaz mládeže a usiloval získávat nové členy, co nejvíce nových členů. A šířila se hesla, ideje, kterým jsme věřili. Zpočátku bezvýhradně. Tehdy ČSM uspořádal celostátní konferenci a mne pověřili, abych tam přednesla báseň kolegy Standy Neumanna. Stalo se a já jsem recitovala v nabitě hlavní posluchárně:

„Píseň o mé zemi:

*Ulicí bílou půjdou děti rozesmáté, na bílých bluzách pionýrské šátky./
Bude to po letech, snad v pětiletce páté, z okna je bude vítat úsměv*

matky. / Ty také budeš stát a čekat, až se vrátí ze školy děvčátko, tvá pionýrka malá. / A potom příběhne a pozdravení dá ti – v tváři je červená, do schodů utíkala - / a s plnou pusou pak se začne povídání: „Co bylo ve škole a jaký úkol psala, / a že jsme dneska měli počítání a já to, mámo, první spočítala. / Potom byl dějepis, a to nám vykládal, jak dřív lidi žili. / To vážně bylo jídlo na přiděl? My tomu, mámo, vůbec nevěřili. / A poslyš, mámo, co to byla bída? A copak to jde, orat bez traktoru? / Takovou hloupost ať nám nepovídá! A nakonec nám říkal o Únoru...” / Milenci v světlých šatech vyšli procházet se do naší ulice. / Letos ji postavili. Ten večer budou vonět květy stromů, maminky z oken budou vyklánět se, / ulicí bílou děvčátka půjdou domů. Bude to po letech – snad v páté pětiletce”. Stanislav Neumann (1927 - 1970).

Skončila jsem a vypukl nesmírný potlesk. Bez konce. Již dlouho jsem seděla na svém místě v lavici a bouře nadšení nepřestávala. Burácel potlesk, nadšené volání, bušení pěstmi do stolních desek, vyskakování na lavice, objímání. Měla jsem radost. Věděla jsem, že ty ovace nepatří mně a mému přednesu, ale představám o budoucím životě bez nedostatku, s prací, láskou, důvěrou, solidaritou, vděčností. Všichni v tu „bílou cestu“ věřili a všichni ji milovali. Nevím, jak kdo a dokdy nosil v sobě ten obraz „bílé ulice“. Básník Stanislav Neumann se zastřelil. Protože tanky pěti armád zpřátelených zemí překazily náš obrodný proces. Zničily i jeho sen o „bílé ulici.“ Právě v té pětiletce páté.

Ale to teprve přijde. Teď jsme v pětiletce první.

Jsem členkou vysokoškolské kulturní brigády, o prázdninách jezdíme po libereckém kraji s Aristofanovým „Mírem“. A šprýmaří tu nastávající spisovatel Juraj Stano, občas přijde zazpívat jeho bratranec, budoucí Limonádový Joe, nyní konservatorista Karel Fiala. Přijde se na nás podívat i Griša Laub, začínající angažovaný literát. Jsem pozvána, abych dokončila

nácvik recitačního pásma mladých zaměstnanců tiskárny „Svoboda“. Sestavili si je a dali mu zhruba jevištní podobu. Dál si s tím nevěděli rady. A tak s nimi zkouším, piluji a pak jedeme do Ostravy na ústřední kolo STM (Soutěže tvořivosti mládeže) a získáváme první cenu.

Ve společnosti se deklaruje a uplatňuje třídně stranický, bolševický přístup podle vzoru VŘSR. Neomezená moc reguluje všechny složky veřejného i soukromého života. Pluralitu střídá unifikace. Říká se jí totalita.

Organizují se celospolečenská politická školení, provádějí se prověrky. Na fakultě vládne akční trojka, tři kolegové mého věku. Chladně vyhošťují studenty i profesory jiného smýšlení. Zavírají nežádoucí katedry. Místo filosofie se napříště bude vyučovat a studovat marxismus-leninismus. Novopečení asistenti nelítostně napadají profesory pro jejich údajný „buržoazní objektivismus.“ Před soudnou a kádrovací komisí rychlokvašek neobstojí ani seriózní předváleční marxisté. Jsou zatíženi „objektivismem.“

S úžasem jsem sledovala, jak v zimním semestru s veškerou ze středověku zděděnou pompou akademická obec přísahá na učení akademika Marra, že jazyk je jev třídní. A v letním semestru s touž pompou táž akademická obec ztrácuje Marra a přísahá na J. V. Stalina, protože ten právě vydal stať, v níž ukazuje, že jazyk není jev třídní, ale celospolečenský. Nikdo nezkoumá, nikdo nebádá. Každý jen předvádí svou loyaltitu, svou oddanost, svou poslušnost.

Do všech oblastí se šíří, všemi obory prorůstá vláda přívrženců jedné strany, jedné ideologie. Jménem té ideologie se prosazují ambiciózní jedinci se silnými slovy a ostrými lokty. Nelítostný boj postihl i spolustraníky. K všeobecnému úžasu se rozběhly hrdelní procesy s vysoce postavenými činiteli strany. Poslouchali jsme z rádia, jak sami sebe obviňují a odsuzují. Slovy naučenými zpaměti. Všechno se ve mně bouřilo. Jak to, že se nehájí? Jak to, že neuvádějí polehčující okolnosti, jestliže se

zmýlili? Ale nikdo se ničemu nediví. Nikdo neprotestuje. Všichni povinně souhlasí.

V mezinárodních vztazích jsme se stali součástí sovětského mocenského bloku. Místo nadějně konvergence Spojenců z doby 2. světové války se spouští „Železná opona“. Vede se „studená válka.“ Bude trvat 40 let. Až na šedesátá léta u nás.

Společenské změny drasticky pokračují. V únoru 1949 vyšel zákon o Jednotných zemědělských družstvech. Přinesl likvidaci selských statků a postihy neochotných rolníků. Došlo k pronásledování „kulaků“. Sledovala jsem s účastí a lítostí jejich osudy. Na vesnici u dědečka jsem prožívala krásné dětské prázdniny. Dědečkův syn s manželkou teď padali únavou a zoufalstvím, když měli sami, bez pomoci zaměstnanců, kterých byli zbaveni, plnit nesplnitelné „třídní dodávky“. Došlo ke kolektivizaci. Znamenala nepochybně vyšší produktivitu práce, vyšší stupeň mechanizace výroby, plošné zavedení traktorů. Byla odstraněna přežívající bída z vesnice. Také pamatuji předchozí nelidské podmínky života zemědělských dělníků a deputátníků, jejich obydlí, komůrky holých stěn a pár kousků prkenného nábytku, vchod přes maštal či chlív, plno much a pachu. Došlo tu k růstu životní úrovně, získali jsme potravinovou nezávislost. Ovšem – za cenu nenapravitelného strádání mnoha postižených zemědělců.

K šťastným okamžikům mého života patří, co mi řekla tetička v roce 1969: „Ale milá zlatá, my už bychom to zpátky nechtěli“. Zvykli si na život družstevníků, rozhodně méně namáhavý, než byl ten předchozí, když samostatně hospodařili na svém statku. S odstupem času je vidět, že skutečnost nebyla jen černo-bílá. Leccos z předchozího období se mělo zachovat i po roce 1989.

Poučnorový třídní přístup „pozitivně diskriminoval“, pomohl ke studiu a společenskému vzestupu, k zvýšení životní úrovně širokým vrstvám ve městě i na vesnici. Zároveň způsobil vážné škody morální. Na dlouhou dobu zpochybnil i samu ideu společenské emancipace širokých vrstev. Tu ideu, kterou se kryl i maskoval nelítostný boj o moc. Současný režim třídní přístup legislativně zakazuje, ve skutečnosti uplatňuje. Napravil sice některé křivdy, restituoval některé majetky, rehabilitoval některé nespravedlivě zneuznané. Zároveň však vážně poškozuje všeobecná lidská práva, včetně demokracie a humanity, spravedlnosti, solidarity.

Poučnorový boj o moc se týkal i oborů mého zájmu. Filosofie a literatury. Kultury vůbec. Zavládla tu nesmiřitelnost, absolutní intolerance, od antiky až po současnost se sledoval ve filosofii litý boj materialismu s idealismem, jak učil A. A. Ždanov a po něm G. F. Alexandrov. A u nás boj za revoluci v literatuře, jak učil třeba akademik Štoll.

Já jsem se tehdy jako studentka ocitla pod přímým dozorem netolerantní moci, která pronikala všemi společenskými systémy. Docházela jsem jako pomocná vědecká síla do knihovny na katedře. Tam mě začala bystře sledovat horlivá asistentka. Když jsem se smála, zvedla výstražně obočí a řekla: „To je buržoazní recesismus“. Když jsem byla smutná, kárala mě též: „To je buržoazní sentimentalismus.“ A když jsem s ostatními netleskala a neskandovala „Ať žije soudruh Stalin“, řekla: „To je buržoazní individualismus. Ale to tě přejde.“ Tím mě překvapila. Bála jsem se, že teď mě z fakulty vyhostí. Prošlo to. Ale ten pocit úlevy dlouho netrval.

Nechtěla jsem žít v ustavičném strachu. A tak jsem se po 6. semestru, nehotová a z vědecké, nikoli z učitelské větve, přihlásila dobrovolně do učitelské služby v pohraničí. Nabízeli mi místo v Praze. Odmítla jsem. Nerada jsem se s Prahou loučila. Milovala jsem ji. Ale nesnášela jsem život pod dozorem. Byl to útek. Ale byl to i začátek učitelské dráhy, kterou bych neměnila. Nastoupila jsem ve Dvoře Král. n.L.

Dvůr Králové nad Labem.

Úhledné městečko, které dýchalo úctou k obrození. Uctívali památku V. Hanky, „objevitele“ jednoho staročeského „Rukopisu“ ve sklípku místního kostela. Byl tu Hankův kulturní dům, byl tu spolek divadelních ochotníků „Hanka“, s kterým jsem si také zahrála. Repertoár převážně klasický: A. Jirásek, „Skaláci“, „Lucerna“. J. Honzl, „Román lásky a cti“ (J. Neruda, K. Světlá.) A. Suchovo-Kobylin, „Svatba Krečinského“. L. Stroupežnický, „Naši furianti“. J. A. Burjakovský, „Lidé bděte“. A. N. Ostrovský, „Bouře.“

Vlídna škola, milí učitelé i žáci. Zvláště na Sylvárově. Měli jsme tam žáky z rodin Volyňských Čechů, kteří přišli po válce do staré vlasti. Učíme se horlivě dějepis. Ve volném čase žáci připravují divadelní představení. Bude to „Popelka“.

Při recitačních závodech jsem se tu opět sešla s básníkem Stanislavem Neumannem. Byl z Prahy vyslán jako hlavní rozhodčí. Bohužel, kritérium hodnocení měl opět nekriticky třídně stranické. Pět recitátorek z textilky přečetlo jedna po druhé pár kousků prózy, která nikoho nezaujala. Ale rival, početný soubor gymnazistů, za svůj působivý přednes Horovy básně „Zpěv rodné zemi“ nesměl vyhrát. A tak Standa souboru vytkl, že v té básni má Hora ideové chyby. Vyhrály textilačky. A jejich vedoucí, v tom je ironie příběhu, do půl roku emigrovala na Západ. Za kopečky, jak se říkalo. Bylo mi Standy líto. Ale ještě více jsem ho litovala později, když přišly tanky...

Jako začínající učitelku mě Krajská správa poslala na týdenní školení pro učitele občanské nauky do Náchoda. Ubytování i přednášky v hotelu „Na vyhlídce“. Tady jsem se seznámila s absolventem své fakulty, Josefem Škvoreckým. Učiteloval zrovna v Broumově. Říkal si Errol a nebyl ještě známým spisovatelem. Ale dal mi číst své první literární výtvořky. Kolektiv společného školení „Na vyhlídce“ jsem později poznala v jeho novele

„Legenda Emoeke.“ Ale tenkrát o ní ještě neuvažoval. Tenkrát mi nadiktoval verše:

„Obujte si boty, obujte si boty do potopy./ Budoucnosti, jméno tvoje je ekonomie. / Zřekněte se vší naděje, bez naděje beztak stejně je. / Smrt se blíží a život vzdaluje. Smrt se vždycky blíží a život vzdaluje. / Asperge nos aevi aeterni. / Obujte si boty do potopy. / Budoucnosti, jméno tvoje je ekonomie“.

Ty melancholické verše mě znepokojovaly. Byly přesmutné. Ale ekonomie mi tehdy nenaháněla strach. Strach z ekonomie jsem pocítila teprve v době, kdy jsme se socialismem skončili.

Teprve teď mám strach z „potopy“, která nás zaplavuje, aniž jsme se stačili pořádně obout. Toneme v globální krizi, která dusí všechno, oč jsme stáli, na čem nám záleželo. Byznys jako jediné uctívané božstvo nepotřebuje poctivou práci, ale bankéře a burzu, akcie a dividendy, půjčky a úroky, lichváře a exekutory. Nenasytná chtivost nestojí o umění, ale o kasina, korupci, mafiánskou kriminalitu a prostituci. Na celém světě vítězí ekonomie jako všeobecná prodejnost a všeobecná koupitelnost. Ekonomii, financím, penězům slouží všechny společenské subsystemy, vládami a justicí počínaje a armádami konče. Ale tady ještě nejsme. Jsme v létech 50., která budila Errolův bytostný nesouhlas. Proto také prožil svůj život v emigraci, v Torontu.

Když zemřel generalissimus Stalin (1953) a N. S. Chruščov odhalil světu zločiny boje o moc (1956), nastala v celém socialistickém impériu obleva, tání. Obrodný proces. U nás byla r.1960 přijata nová ústava. Podle ní jsme se stali státem všelidovým, beztřídním, socialistickým.

Od 1.1.1960 jsem nastoupila na katedru pedagogiky filosofické fakulty Palackého university v Olomouci. Všichni příslušníci katedry toužili

rozvítet pedagogiku v duchu národních tradic a obeznámenou se světovým děním. Stali jsme se členy nově zřízené celostátní Čes. pedagogické společnosti. Založili jsme časopis „Pedagogická orientace“. Chtěli jsme oživit tradice našeho obrození i moderní československé státnosti. Národní identity a kultury.

Ale vývoj ve vyšších patrech politiky šel jinak. 21. srpna 1968 byl náš obrodný proces ukončen vstupem armád pěti spřátelených zemí. Znamenalo to návrat odcizeného socialismu, návrat k dogmatům, konec samostatné tvořivé práce.

Stará hesla kryla zájmy vládnoucí moci. Politicky perzekvována spolu se statisíci jiných, ztratila jsem zaměstnání. Stala jsem se občankou 2. třídy, s omezenými právy. Za prací jsem dojížděla do Bratislavy. Nastala normalizace, pak stagnace. Bylo to zlé. Pro útěchu jsme si půjčovali knížečku St. Zweiga, „Svědění proti násilí“.

Koncem 80. let Sovětský svaz „studenu válku“ překvapivě prohrál. Socialismus byl odstaven, kapitalismus se vrátil na původní místa. I k nám. Stalo se to 17. listopadu 1989. Zažila jsem kapitalismus, budování socialismu, návrat kapitalismu. Co mohu říci na závěr svých vzpomínek?

Při 100. výročí vzniku Československé republiky mohu konstatovat, že Masarykovy ideály demokracie a humanity neztratily svůj význam. Můžeme směle opakovat slova prezidenta Beneše, „Věrní zůstaneme“. A přidat jeho ideje socializující demokracie.

Světů dnes chybí projekt opravdového humanismu, rovnosti a solidarity. Převažuje egoismus a prospěchářství. Většina ambiciózních lidí v politických stranách nebojuje za ideje lidskosti, ale za svůj prospěch. Ideje slouží jen jako zástěrky či masky skutečných cílů. Měli bychom se osvobodit od závislosti na mezinárodních spekulativních finančních trzích.

Neměli bychom se podílet na preferování spekulativní ekonomiky před ekonomikou reálnou. Ta poskytuje skutečné hodnoty a služby k uspokojení potřeb. Ne jenom peníze. Peníze samy nic nevytvářejí a vytloukání zisku se děje na úkor života. Akumulace kapitálu na jedné straně vyvolává akumulaci chudoby na straně druhé.

Hrdinové dějin nás učí, že čestný člověk stejně jako čestný národ dá přednost pravdě a nezávislosti třeba i v chudobě, před sluhovskou zaprodaností, byť i dobře placenou.

Pravé hodnoty nejsou za peníze.

Naše národní tradice a hodnoty Masarykova Československa mluví pro to, abychom nepřestali věřit s Komenským a po něm s Masarykem, že „po přejití vichřic Božího hněvu, vláda věcí Tvých zase se k Tobě navrátí, ó lide český.“

Místo doslovu

Petr Žantovský - O hodnotách

(recenze knihy Stanislava Kučerová: Člověk – hodnoty – výchova, vydal Grafotlač Prešov, 232 stran, ISBN 80-85668-34-3)

Velmi potřebná reedice, tak by se dalo nejstručněji charakterizovat nové vydání zásadní publikace prof. Stanislavy Kučerové, letošní devadesátnice, emeritní děkanky Pedagogické fakulty MU Brno. Kniha nese jednouchý a všeříkající název Člověk – hodnoty – výchova. Přeloženo do delšího souvětí: Jaký význam má pro člověka vytváření hodnotových vzorců a jak se na něm může podílet výchova. Nebo také: Kam se dnes (podotýkám, kniha byla poprvé vydána už v r. 1996, ale její závěry neztratily nic na platnosti, spíše naopak) vytratily základní a až donedávna nezpochybňované etické a hodnotové etalony a kam se řítí svět, když se neřídí hodnotovými vzorci?

Kniha nese příhodný podtitul Kapitoly z filosofie výchovy, neboť autorka je pedagožka a z tohoto oboru ve své práci vychází, avšak jeho schematicky chápané dimenze překračuje právě směrem k širšímu porozumění světu, k filosofii, dokonce i praktické filosofii žití a jednání. Je pochopitelné, že v knize najdeme zásadní kritiku oněch „nových“ bezhodnotových časů, avšak není to kritika pro kritiku. Je to velmi korektně a deskriptivně věcně obnažená slupka líbivé současnosti, pro niž možná víc než kdy jindy platí ta věta z pohádky o Harry Potterovi: „Přichází čas, kdy je třeba se rozhodnout mezi tím, co je správné, a tím, co je snadné“.

Autorka člení knihu do logicky navazujících kapitol. Nejprve kapitola antropologická: co je člověk - biologicky, kulturně, sociálně, dokonce civilizačně?

Kapitola druhá, axiologická: „Svět lidského chtění“. Co jsou hodnoty, jak vznikají, co, jak a proč vůbec hodnotíme, jaké jsou druhy hodnot (a v podtextu: jak se žije bez nich)?

Kapitola třetí, etická. Jakou roli má morálka, mravnost, etika ve světě hodnot, v soustavě hodnot, ve tvorbě hodnotových norem a dimenzí? Mluvíc o etice, těžko se autorka může vyhnout ošidné otázce: co je dobro? Za sebe bych možná připojil podotázku: je dobro a svoboda v protikladu? A pokud ano, kdy, proč, co z toho plyne? A co má vyšší hodnotu? Svoboda, či dobro? Nicméně kapitola pojednává o výchově k dobru, jistě by uměla být o řád objemnější a odpovědět na víc otázek. Vystačme si s konstatováním, že dobro bez svobody si nelze představit. Proto je na místě i výchova ke svobodě, protože svoboda s sebou nese nedílně i odpovědnost. A to je přece jedna z podstatných lidských a civilizačních hodnot!

Kapitola čtvrtá – estetická, aneb Krásno v soustavě hodnot. Jestli totiž na něčem kolem nás vidíme nejtransparentněji rozklad hodnotových systémů, pak je to právě svět „krásna“. Ne nadarmo Umberto Eco studoval paralelně dějiny krásy a dějiny ošklivosti, a o obém vydal pak ve stejnojmenných knihách náležitý počet. Jenomže tady se bavíme ještě o jiném, rovněž už dávno Ecem (např. v knize Skeptikové a těšitelé) popsaném aspektu, a to je pseudokultura soudobého komerčního („televizního“, „mediálního“) světa. Kučerová problém otevírá z pohledu pedagoga, odpovědného za to, čemu pak produkt výchovy bude ve svém životě říkat „vkus“ či „krásno“, chcete-li. Z druhého konce by k tomu své mohl velmi příhodně říci francouzský filosof Gilles Lipovetsky (kolmý pád estetiky spolu s etikou a odpovědností jakožto nezbytnou složkou budující společenskou kohezi popsal z různých úhlů v knihách Éra prázdnoty, Paradoxní štěstí, Věčný přepych, Říše pomíjivosti či Soumrak povinnosti).

A konečně kapitola pátá – kulturně pedagogická. Shrnující vše podstatné ze zjištění předchozího studia a analýzy v jeden kompaktní celek, který určuje kulturní dimenzi chování člověka – podle přijatých hodnotových etalonů. Není náhodou, že zde autorka cituje politologa Zbigniewa Brzezinského: „Bez kontroly. Chaos v předvečer 21. století. Všeobecný pokrok 20. století nebyl provázen pokrokem morálky v politice. Morální zmatek nepřispívá k pochopení dějin. Došlo ke zhroucení téměř všech tradičních hodnot. Étos konzumu se vydává za náhradu etických norem. Dezintegrující síly vytvářejí životní styl individuálního sebeuspokojení bez morálních zábran“

Ano, není to optimistický závěr. Ale jedna kapka nepříjemné pravdy má větší cenu než hektolitr pohodlné lži. Podíváme-li se (jakkoli nemilé) pravdě do očí, pořád ještě máme šanci najít cestu z pasti. Hodnotová slepota vede do otroctví.

Ediční poznámka

Prof. PhDr. Stanislava Kučerová, CSc. (1927)

Docentka Pedagogické fakulty od 1969, profesorka (obor pedagogika) 1990 - 1993, 1990-1991 děkanka PdF Masarykovy univerzity v Brně. Vydala řadu učebnic a dalších publikací, například Úvod do pedagogické antropologie a axiologie, Obecné základy estetické výchovy, Obecné základy mravní výchovy, Studijní texty k sociální filosofii, Česká a slovenská otázka v soudobém světě: naše zájmy a základy naší hodnotové orientace v EU, Bilance a výhledy středu Evropy na prahu 21. století: úvahy, svědectví a fakta k 10. výročí československého listopadu, 1989-1999 a k 150. výročí narození T. G. Masaryka, 1850-2000.

Přítomný soubor esejů představuje autorku jako angažovaného vědce, pedagoga, historika a především občana, jemuž nejsou lhostejné okolnosti, v nichž žijeme, kořeny, z nichž dnešek vyrůstal, a perspektivy, které se před námi otvírají. Její tématický záběr je rámován současnými, namnoze oprávněně kriticky nahlíženými parametry eurounijní integrace; autorčiny obavy pramení především z čím dál častější tendence k přepisování dějin ve jméno aktuálních politických požadavků. Proto se vrací ke skutečným dějinám a nachází v nich oporu pro svá východiska. Zabývá se jazykem, literaturou, slovesností, jako jednou z hlavních opor přežití národa v onom dnešním „babylonu“, a dospívá k definici svých hodnotových představ, které se vejdu do slov jako etika, poctivost, humanita.

Soubor úvah a esejů je doplněn o dvě obsáhlé vzpomínkové črty připomínající naše národní kořeny a ilustrující století, dějící nás od vzniku první samostatné republiky v roce 1918.

Úvodní slovo tvoří laudatio, pronesené Janem Poláčkem u příležitosti udělení Ceny Unie českých spisovatelů Stanislavě Kučerové v roce 2018. Místo doslovu pak přetiskujeme recenzi klíčové knihy S. Kučerové *Člověk – hodnoty – výchova*.